

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Metodika se vzdělávacím obsahem:

Vzdělávací modul 4.4: Vzdělávání orientované na jednotná pravidla a procesy při poskytování služeb

Obsah

Úvod modulu.....	3
Zpracování doporučení SPC	4
Co nepatří do zprávy z vyšetření – SPC.....	12
Příprava individuálního vzdělávacího plánu.....	19
Školská matrika - práce s ní v kontextu vyplňování údajů o podpůrných opatřeních žáka 31	
Vzdělávání a práce s nadanými žáky.....	42
Vzdělávací program pro začínající sociální pracovníky ve školách a školských poradenských zařízeních	74

Úvod modulu

Předkládaný text je výstupním materiálem projektu KIPR, klíčové aktivity 6 – Vzdělávání. Text reflektuje proběhnuvší vzdělávací modul 4.4: Vzdělávání orientované na jednotná pravidla a procesy při poskytování služeb

Obsahem vzdělávacího modulu je především facilitace implementace jednotných pravidel v systému a sjednocování procesů při poskytování poradenských služeb.

Cílovou skupinou jsou zejména pracovníci školských poradenských zařízení, sekundárně však i sociální pracovníci působící ve školském resortu a další, pedagogická, odborná veřejnost.

Lektorovanými tématy zmíněného modulu byly: Zpracování doporučení PPP/SPC, Rozdíl mezi pedagogickou intervencí a předmětem speciálně pedagogické péče. Využití pedagogické intervence a předmětů speciální pedagogické péče v rámci vzdělávací soustavy; Co nepatří do zprávy z vyšetření, Příprava individuálního vzdělávacího plánu, Vzdělávání a práce s nadanými žáky, Školská matrika - práce s ní v kontextu vyplňování údajů o podpůrných opatřeních žáka, Představení jednotlivých standardů v rámci projektu KIPR , Kurz pro začínající sociální pracovníky ve školách a školských poradenských zařízeních. Metodický materiál podrobněji rozpracovává většinu výše uvedených témat.

Lektoři vzdělávacích programů sepsali obsah a zkušenosti s lektorováním jednotlivých vzdělávacích témat do metodických textů, které mají v rámci udržitelnosti projektu sloužit cílovým skupinám projektu, a další odborné veřejnosti, i po projektovém zakončení. Metodické texty jsou autorským dílem lektorů projektu, mohou se tedy nepatrně odlišovat stylem přístupem lektorů k pojetí jednotlivých kapitol uceleného metodického dokumentu.

Vzdělávací modul proběhl v rozsahu minimálně 40 hodin a nejčastější forma vzdělávání byla zvolena kombinace přednášky, semináře a workshopu. Vzdělávací akce probíhaly na centrální i regionální úrovni. Centrální vzdělávání bylo vypisováno přes systém webových stránek a organizováno na pracovišti Národního ústavu pro vzdělávání v Praze, výjimečně pak i v jiných, velkých, krajských městech. Regionální vzdělávání bylo organizováno pro potřeby a v prostorách, konkrétního, do projektu zapojeného, pracoviště.

Zpracování doporučení SPC

Autorka textu: Mgr. Zuzana Acar Jarošová

Psycholožka a manažerka klíčové aktivity 3 a 4 projektu KIPR.

Anotace vzdělávacího programu:

Jak psát doporučení? Účastníci kurzu získají možnost si osvojit vhodné postupy psaní doporučení ŠPZ a transkripce diagnostických závěrů (případně dalších závěrů z vyšetření dítěte např. lékařských, psychiatrických, pedagogických) vyšetření dítěte se SVP. V rámci kurzu se zaměříme na přístupy k psaní zpráv a vhodné postupy práce se závěry z vyšetření. ŠPZ pro žáky se SVP vystavují doporučení pro následnou pedagogickou péči ve škole, tyto zprávy obsahují doporučení, jak vhodně se žákem pracovat právě ve vztahu k identifikovaným obtížím a typem znevýhodnění. Psychologové a speciální pedagogové se zejména podílejí na sdělení těchto nejzásadnějších informací pro školu a pro vzdělávání žáků s určitým typem znevýhodnění. Kurz se bude zejména věnovat jednotlivým částem doporučení, vhodným formulacím a podstatným údajům doporučení pro školu a pro rodiče žáků.

Cílová skupina vzdělávacího programu:

- a. pracovníci školských poradenských zařízení - psychologové a speciální pedagogové
- b. pracovníci revizního pracoviště NÚV

1 Úvod

Zpráva a Doporučení z vyšetření je základním výstupem a shrnutím aktuálních zjištění odborných pracovníků speciálně pedagogických center – speciálních pedagogů a psychologů s pedagogicko-psychologických poraden. Postupy SPC a PPP v jednotlivých krajích a výklady u některých oblastí se značně liší a pro potřeby sjednocování postupů je vhodný společný metodický postup, ke kterému může sloužit i tato stručná metodika.

Za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami jsou považováni žáci, kteří k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění a užívání svých práv na vzdělávání na rovnoprávném základě s ostatními potřebují poskytnutí podpůrných opatření. Tito žáci mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření z výčtu uvedeného v § 16 školského zákona. Podpůrná opatření realizuje škola a žák je ve ŠPZ vyšetřen a je mu vystaveno Doporučení pro vzdělávání.

2 Doporučení a aktuální praxe ve ŠPZ:

Základními dokumenty, které komplexně shrnují poznatky zahrnující anamnestické údaje a aktuální diagnostická zjištění odborných pracovníků ŠPZ zahrnuje Doporučení pro vzdělávání žáka se SVP a také Zpráva. V rámci této metodiky se budeme věnovat Doporučení pro vzdělávání a jeho obsahu.

Doporučení jsou v současné době vystavována elektronicky v systému zvoleném zřizovatelem nebo vedoucím pracovníkem ŠPZ. Elektronické zpracování doporučení je platné od září 2016 a je doporučeno pro využití v rámci celé ČR. Do této doby měla jednotlivá zařízení různé formy doporučení a jednotný elektronický formulář vedl k sjednocení postupů a vzhledem ke kategoriím, které jsou součástí tohoto formuláře i možnosti srovnání jednotlivých Doporučení. Legislativní úprava, kterou je vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních ve znění novely č. 197/2016 Sb. v platném znění obsahuje zpráva z vyšetření základní části, které jsou specifikovány v dalších částech metodiky.

3 Formální (procedurální část Doporučení) a Identifikátor znevýhodnění

V této části formuláře Doporučení jsou osobní údaje o žákovi (jméno, škola, věk, ročník) a dále podstatné údaje a termíny, které jsou definovány aktuální legislativou. Jedná se zejména o termín vyšetření dítěte ve ŠPZ, konzultace Doporučení se školou, posouzení a vyhodnocení PO po roce případně je – li nutné i dříve, termín platnosti Doporučení. Dále je zde uveden typ školy, které je pro dítě doporučeno – běžná základní škola, speciální škola aj. Součástí Doporučení je také Identifikátor znevýhodnění žáka se SVP. Identifikátor znevýhodnění je sedmimístný kód (lze využít až třináctimístný kód), který v Doporučení volí školské poradenské zařízení a jenž určuje charakter speciálních vzdělávacích potřeb žáka (nejedná se o přesnou diagnózu). Identifikátor a jeho kód je složen z části AA, BB a CC, kde na prvním místě je vždy volen nejzávažnější typ znevýhodnění daného žáka.

4 Závěry z vyšetření podstatné pro vzdělávání žáka a pobyt ve škole

Pasáž doporučení, která je pro školu velice důležitá, má obsahovat základní sdělení, ze kterých škola vychází při úpravě vzdělávání a komunikace se žákem. Přesto patří k části dokumentu, která je velmi kvalitativně odlišná, a to jak z pohledu rozsahu popisu, tak zejména z pohledu informací podstatných pro školu.. Popis má odpovídat identifikátoru a také pokud odborný pracovník vychází z lékařských zpráv či diagnóz je možné toto zmínit. Vždy je nutné vycházet z toho, že tato část Doporučení je pro školu velmi podstatná a je vhodné uvést veškeré podstatné informace, které souvisí se znevýhodněním, osobním specifikem a charakteristikou žáka (případně rodiny pokud je to nutné) a mohou mít vliv na přístup učitele k danému žákovi a úpravám, které jsou pro vzdělávání žáka nutné. Je nutné brát v potaz, že učitel nemusí znát veškeré odborné výrazy pracovníků ŠPZ.

5 Vyhodnocení plánu PLPP a IVP

PLPP souvisí s 1 stupněm podpory je dokumentem, který vystavuje a s kterým pracuje škola. V případě, že opatření selže, může být žákovi/zákonným zástupcům žáka školou doporučeno vyšetření ve ŠPZ a tento dokument a opatření mohou být využita. IVP je často v rámci Doporučení jen zmíněno zejména proto, že je samostatným dokumentem/formulářem a jeho vyhodnocování probíhá mezi ŠPZ a školou a součástí Doporučení bývá pouze krátké shrnutí či případná informace, zda žák má IVP vypracováno a případně v jaké oblasti.

6 Podpůrná opatření a konkrétní postupy v kategoriích pro aplikování do vzdělávání žáka:

Podpůrná opatření se podle organizační, pedagogické a finanční náročnosti člení do pěti stupňů. Podpůrná opatření prvního stupně uplatňuje škola nebo školské zařízení i bez doporučení školského poradenského zařízení na základě plánu pedagogické podpory (PLPP). Podpůrná opatření druhého až pátého stupně lze uplatnit pouze s doporučením ŠPZ. Začlenění podpůrných opatření do jednotlivých stupňů stanoví Příloha č. 1 vyhlášky č. 27/2016 Sb. Při plánování a realizaci vzdělávání žáků s přiznanými podpůrnými opatřeními je třeba mít na zřeteli fakt, že se žáci ve svých individuálních vzdělávacích potřebách a možnostech liší. Účelem podpory vzdělávání těchto žáků je plné zapojení a maximální využití vzdělávacího potenciálu každého žáka s ohledem na jeho individuální možnosti a schopnosti. Pedagog tomu přizpůsobuje své vzdělávací strategie na základě stanovených podpůrných opatření. Pravidla pro použití podpůrných opatření školou a školským zařízením stanovuje vyhláška č. 27/2016 Sb.

6.1 Metody výuky

Oblast zahrnující a specifikující pro učitele metody pro práci se žákem se SVP zejména:

- respektování odlišných stylů učení jednotlivých žáků

- metody a formy práce, které umožňují častější kontrolu a poskytování zpětné vazby žákovi
- důraz na logickou provázanost a smysluplnost vzdělávacího obsahu
- respektování pracovního tempa žáka a poskytování dostatečného času k zvládnutí úkolů

Metody výuky (pedagogické postupy) musí respektovat odlišné styly učení jednotlivých žáků o metody a formy práce dle znevýhodnění žáka, které umožní častější kontrolu a poskytování zpětné vazby žákovi o důraz na logickou provázanost a smysluplnost vzdělávacího obsahu.

6.2 Úpravy obsahu vzdělávání a výstupů ze vzdělávání

V této části Doporučení dochází úpravě vyučovaných obsahů, vždy se musí tyto úpravy promítnout do dosahovaných výstupů ze vzdělávání. Cílem by tak mělo být, aby se lépe vydefinovalo, co je považováno za úpravy výstupů u daného typu znevýhodnění, pokud je to možné. V průběhu prvního roku inkluzivního vzdělávání došlo také k úpravě definovaných možností úprav výstupů a to především u žáků, kteří mají objektivně důvody pro nezvládnutí výuky cizího jazyka nebo dalšího cizího jazyka, dále u žáků kterým ke zvládnutí požadovaných výstupů brání druh jejich znevýhodnění. V této části Doporučení je vhodné volit co nejvíce konkrétní opatření pro učitele žáků se ŠVP. K úpravám očekávaných výstupů stanovených v ŠVP se využívá podpůrné opatření IVP. To umožňuje u žáků s přiznanými podpůrnými opatřeními od třetího stupně podpory upravovat očekávané výstupy vzdělávání, případně přizpůsobit i výběr učiva. K úpravám vzdělávacích obsahů stanovených v ŠVP dochází v IVP žáků s přiznanými podpůrnými opatřeními od třetího stupně. To znamená, že části vzdělávacích obsahů některých vzdělávacích oborů lze nahradit jinými vzdělávacími obsahy nebo celý vzdělávací obsah některého vzdělávacího oboru lze nahradit obsahem jiného vzdělávacího oboru, který lépe vyhovuje jejich vzdělávacím možnostem. Pro žáky přiznanými podpůrnými opatřeními spočívajícími v úpravě vzdělávacích obsahů může být v souladu s principy individualizace a diferenciací vzdělávání zařazována do IVP na doporučení ŠPZ speciálně pedagogická a pedagogická intervence.

6.3 Forma vzdělávání

Forma vzdělávání je volena na základě věku žáka a tomu odpovídajícího stupně vzdělávání a podle požadavků na organizaci jeho vzdělávání, které vždy respektují speciální vzdělávací potřeby žáka nebo jiné závažné důvody na straně žáka. V této části Doporučení ŠPZ specifikuje zejména typ studia např. denní apod.

6.4 Úpravy očekávaných výstupů

Na úrovni IVP je možné na doporučení ŠPZ v rámci podpůrných opatření upravit očekávané výstupy stanovené ŠVP, případně upravit vzdělávací obsah tak, aby byl zajištěn soulad mezi vzdělávacími požadavky a skutečnými možnostmi žáků a aby vzdělávání směřovalo k dosažení jejich osobního maxima. K úpravám očekávaných výstupů stanovených v ŠVP se využívá

podpůrné opatření IVP. To umožňuje u žáků s přiznanými podpůrnými opatřeními od třetího stupně podpory (týká se žáků s lehkým mentálním postižením) upravovat očekávané výstupy vzdělávání, případně je možné přizpůsobit i výběr učiva. Minimální doporučená úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření je uvedena v RVP pro základní vzdělávání. V souladu s přiznanými podpůrnými opatřeními může být do IVP na doporučení ŠPZ zařazována pedagogická intervence.

6.5 Organizace vzdělávání

Tato část formuláře je často nejlépe zpracovávána, přesto i zde jsou často obsaženy informace, které patří do metod výuky nebo hodnocení. Je zde uváděn popis pedagogické intervence, který by se měl objevit i v obsahu vzdělávání žáka. V této části Doporučení je vhodné doplnit veškeré náležitosti, které se týkají např. kde má žák sedět, jak má být organizována jeho výuka v rámci časové dotace a přestávek, nutnost specifické relaxace a odpočinku mimo vymezené časy, zohlednění znevýhodnění vzhledem k typu výuky:

- střídání forem a činností během výuky
- u mladších žáků využívání skupinové výuky
- postupný přechod k systému kooperativní výuky,
- v případě doporučení může být pro žáka vložena do vyučovací hodiny krátká přestávka
- změna zasedacího pořádku či uspořádání třídy v rámci vyučovací jednotky a se zřetelem k charakteru výuky a potřebám žáků
- nabídka volnočasových aktivit (ve škole) a podpora rozvoje zájmů žáka
- střídání forem práce a činností během výuky (v případě doporučení může být pro žáka vložena do vyučovací hodiny krátká přestávka)

6.6 Požadavky na organizaci výuky ve škole /Personální podpůrná opatření pro žáka se SVP

Podpůrná opatření pro žáky s personální podporou zahrnují pedagogickou intervenci, předmět speciálně – pedagogické péče nebo speciálně pedagogickou péči ve formě náprav, asistenta pedagoga a dalšího pedagogického pracovníka/psychologa. Ve formuláři Doporučení jsou tyto oblasti rozdělené v jednotlivých rozdělených částech a je zde nutné vybrat časovou dotaci a zda je dané opatření NFN/nebo bez finančního nároku a je hrazeno z jiného zdroje. Je nutné u asistenta pedagoga také specifikovat jeho činnost a tím i jeho náplň práce ve vztahu k danému žákovi a jeho znevýhodnění. Důležité je také zmínit, zda AP bude využíván i mimo výuku např. v družině. Stejně se poskytuje u dalších pedagogických pracovníků – speciální pedagog, psycholog a je zde nutné zdůvodnění tohoto PO. Do personální podpory patří také možnost využití tlumočnicka do znakového jazyka, lektora prostorové orientace a dalších.

6.7 Hodnocení a pomůcky

Využívání různých forem hodnocení žáka nebo jejich kombinace o hodnocení vychází ze zjištěných specifík žáka (např. neznalost vyučovacího jazyka) o práci s kritérii hodnocení v závislosti na charakteru žákova problému, s důrazem na podporu rozvoje dovedností a vědomostí žáka o podpora autonomního hodnocení (sebehodnocení), o zohlednění sociálního kontextu hodnocení, hodnocení směřuje nejen k vyhodnocení úspěšnosti žákova učení, ale také k posílení jeho motivace pro vzdělávání o z hodnocení jsou zřejmé konkrétní individuálně specifické podoby činnosti vyžadované po žákovi, jsou jasně a srozumitelně formulována hodnotící kritéria o formativní hodnocení směřuje k zpětnovazební podpoře efektivního učení žáka a je pro něj informativní a korektivní o celkové hodnocení žáka se speciálními vzdělávacími potřebami zohledňuje jak omezení žáka, tak zejména jeho pokroky ve vzdělání. V rámci formuláře doporučení a dle typu znevýhodnění jsou doporučovány žákovi se SVP také kompenzační a reedukační pomůcky (v závislosti na potřebě dítěte, vybavení školy, stupeň a komplexnost typu znevýhodnění, rodinné zázemí apod.)

6.8 Další části Doporučení

Další součástí Doporučení je oblast úprav Přijímacích zkoušek a ukončování studia, které se řídí aktuálním legislativním předpisem. Jedná se také o samostatný dokument a je zde pouze stručně v rámci formuláře zmíněna úprava. Další součástí formuláře Doporučení jsou Podpůrná opatření jiného druhu a zde je vhodné uvést zejména informace o zdravotním stavu a nutných úkonech a zdravotních omezeních, která jsou pro školu důležitá. V této části jsou často zmiňovány také zdravotní služby poskytované ve škole žákovi se zdravotním znevýhodněním či stávajícím omezením. Je zde také možné zmínit závažnou situaci v rodině či aktuálně řešené problémy – s přihlédnutím a respektem nejen k dítěti, ale i rodině a s jejich souhlasem. V této části je také možné doplnit informace, které dle svého obsahu nejsou součástí jiné části formuláře Doporučení.

6.9 Vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných

V souladu se zněním ŠZ § 17 je povinností škol a školských zařízení vytvářet podmínky pro rozvoj nadání žáků. Výuka by měla podněcovat rozvoj potenciálu žáků včetně různých druhů nadání a být zaměřena na to, aby se tato nadání mohla ve škole projevit a rozvíjet. Za nadaného žáka se podle § 27 odst. 1 vyhlášky považuje především žák, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech. Za žáka mimořádně nadaného se pak považuje především žák, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech (§ 27 odst. 2 vyhlášky).

Nadaným žákem se rozumí jedinec, který při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech. Za mimořádně nadaného žáka se v

souladu s vyhláškou č. 27/2016 Sb. považuje žák, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností

7 Závěr

Koncepce vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami je založena na otevřenosti systému komplexní péče o děti a žáky se zdravotním postižením nebo jiným znevýhodněním. **Do okruhu speciálního vzdělávání patří péče o děti a žáky s tělesným postižením, mentálním postižením, smyslovým postižením, vícečetným postižením, s vadami řeči (poruchami komunikačních schopností), zdravotním oslabením, autismem, žáky se specifickými poruchami učení a chování, poruchami chování a děti a žáky z jiného sociálního a kulturního prostředí. Do popředí zájmu se dostává také oblast práce se žáky – cizinci a žáky nadanými.** Služby pedagogicko-psychologického poradenství ve školství, jsou-li správně poskytovány, významně ovlivňují individuální vývoj a vzdělávání dětí a žáků i činnost školy. Význam poradenských služeb ve školství vzrůstá. Vhodně koncipovaný a dobře fungující systém poskytování poradenských služeb ve školství je efektivním nástrojem prevence.

K zajištění integrované formy vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je třeba kvalitních podpůrných poradenských služeb. Systém pedagogicko-psychologického poradenství tradičně reprezentovaný pedagogicko-psychologickými poradnami byl na počátku devadesátých let rozšířen o nové subjekty. Podpůrné poradenské služby v rezortu školství nyní vedle pedagogicko-psychologických poraden a výchovných poradců na školách zajišťují zejména speciálně pedagogická centra a střediska výchovné péče pro děti a mládež.

Stěžejním úkolem poradenských pracovišť je pravidelná, leckdy dlouhodobá přímá práce s dítětem a spolupráce s jeho rodiči, zákonnými zástupci směřující k eliminaci znevýhodnění a jejich důsledků a tím k podpoře integrace dítěte a podpoře jeho vzdělávání v nejméně omezujícím prostředí a budování aktivního a samostatného života. Velice významným činitelem v úspěšnosti péče o dítě je škola. Pro spolupráci ŠPZ, Školy a rodiny a jejich komunikaci je využíváno právě Doporučení pro vzdělávání, kde jsou shrnuté veškeré podstatné náležitosti týkající žáka se SVP. Dohodnuté návrhy vzdělávání a jejich úpravy a podpůrná opatření jsou akceptována nejdříve zákonným zástupcem žáka nebo zletilým žákem, školou a následně realizována a postupně v rámci ŠPZ vyhodnocována a na základě vyhodnocení dochází k případným úpravám či trvání Doporučení i v dalším vzdělávání žáka.

Zpracování Doporučení je součástí činnosti odborných pracovníků ŠPZ a jednotný formulář vede ke sjednocování praxe a okruhů, které jsou pro školy důležité pro vzdělávání žáků se SVP:

8 Seznam literatury

KUCHARSKÁ, A., a kol.: *Obligatorní diagnózy a obligatorní diagnostika ve speciálně pedagogických centrech* Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2007.

ZAPLETALOVÁ, J. a kol.: *Postupy práce se závěry z psychologického a speciálně pedagogického vyšetření ve školním prostředí*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání (RAMPS-VIP III), 2014.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v platném znění

Novela školského zákona (zákon č. 82/2015 Sb.)

Co nepatří do zprávy z vyšetření – SPC

Autor textu: PaedDr. Petr Hanák, Ph.D.

Ředitel MŠ a SŠ speciální, praktické školy Ibsenka Brno. Hlavní metodik SPC projektu KIPR.

Anotace:

Vzdělávací modul přibližuje problematiku zprávy z vyšetření ve školském poradenském zařízení. Je určen speciálním pedagogům a psychologům SPC, kteří v souladu s platnou legislativou sami zpracovávají zprávy z vyšetření, které realizují v rámci přímé pedagogické činnosti s klienty v jejich péči. Vzdelávací program přibližuje potřeby uživatelů služeb SPC, formy komunikace s klienty, typologii rodičů a dětí – klientů SPC. Účastníci kursu se seznamují se specifiky zprávy z vyšetření, aktivně si procvičí formy konstruktivní komunikace s klienty. Důležité je přiblížení forem zpráv dle jejich účelu, přiblížení informovaného souhlasu, IVP a PO jako významných součástí zprávy z vyšetření. Stěžejní částí kursu je průběh vyšetření, jeho výsledky a interpretace závěrů z vyšetření ve zprávě z vyšetření.

Cílová skupina:

- a. pracovníci školských poradenských zařízení - psychologové a speciální pedagogové;
- b. pracovníci revizního pracoviště NÚV

1 Úvod

Zpráva z vyšetření je základním výstupem z práce odborných pracovníků speciálně pedagogických center – speciálních pedagogů a psychologů. Vzhledem k tomu, že v rámci poradenského systému je doposud poměrně nejednotné zpracování těchto zpráv z formálního i odborného úhlu pohledu, je důležité poskytnout poradenské praxi sjednocující výklad a metodiku. Uvedená metodika se snaží o toto sjednocení.

2 Formulace zakázky a očekávání klienta

Pro ujasnění si co od nás jako odborníka ve speciálně pedagogickém centru klient potřebuje, co od nás očekává, je nezbytné si uvědomit, že klienti často chtějí, abychom:

- sdíleli obavy klientů z vyšetření a z budoucnosti
- měli profesionální, nezaújatý úhel pohledu
- je ujistili, že vše je v pořádku, abychom z nich sejmuli pocity viny
- jim pomohli pochopit důvod potíží
- jim poskytli informace k řešení jejich problému
- je posílili v uvědomění si, že jim to dítě nedělá „naschvál“
- je motivovali v péči, abychom ocenili jejich nasazení
- jim poskytli naději, ale bez slibování zázračné změny
- jim někdy poskytli jenom ten školou požadovaný administrativní úkon - „Papír s razítkem ŠPZ“

3 Typy klientů - rodičů, zákonných zástupců

Při práci s žákem pracujeme vlastně s celým jeho přirozeným okolím, nejvíce však s rodiči žáka. Pro komunikaci a navázání partnerského vztahu s rodičem je důležité si uvědomit, že často může mít různé „tváře“:

- rodič, který je úzkostný, nejistý, depresivní, závislý
- rodič je dominantní, dogmatický, nerespektující, nechce přijímat vaše názory
- rodič je ambiciózní, výkonově zaměřený, nevnímá výkonové limity dítěte
- rodič může být v akutní krizi (rozvod, nemoc, deprese...)
- rodič pečující o dítě se zdravotním postižením může být společensky vyloučený, samoživitel
- rodič může být mentálně nebo osobnostně simplexní a sociálně méně zdatný
- rodič, jehož péče je iracionální, má nevhodné přístupy k dítěti, je v zajetí nějaké sekty
- rodič, který nerespektuje pravidla, neuznává žádné autority

4 Typy klientů – dětí, žáků, studentů

V poradenské praxi dělíme typy klientů, tzn. dětí, žáků a studentů podle:

- věku
 - děti /předškolní období/
 - žáci /základní a střední vzdělávání/
 - studenti /VOŠ/
- zdravotního znevýhodnění z důvodu zdravotního postižení definovaného školským zákonem
 - mentální postižení
 - tělesné postižení
 - zrakové postižení
 - sluchové postižení
 - NKS / narušení komunikačního systému/
 - PAS / poruchy autistického spektra/
 - více vad / kombinovaná zdravotní postižení, dvě a více druhů na sobě vzájemně nezávislých/
- speciálních vzdělávacích potřeb a potřeby podpory
 - 5 stupňů podpory, kdy v péči SPC je obvykle klientela ve 3. – 5 stupni podpory

5 Nejvíce frekventované stížnosti klientů na zprávu z vyšetření

V posledních letech proběhlo řada šetření, která mapovala důvody, proč klienti nejsou spokojeni se zprávami z vyšetření, a nastavovala podmínky, které by tyto bariéry eliminovaly.

Učitelé /pokud se k nim zpráva z vyšetření dostala od rodičů/ , ale také rodiče si nejvíce stěžovali na:

- nesrozumitelnost odborného textu, příliš odborná terminologie, nadměrné používání latinských výrazů;
- klienti postrádali jasné, jednoznačné diagnostické závěry bez vágních hodnocení jejich dítěte;
- chyběla jim věcná, konkrétní doporučení, která by bylo možno uplatnit v praxi;
- absentovali doporučení, jak pracovat s žákem se v domácím prostředí;
- hodnotili nelibě, že často doporučení neberou ohled na socioekonomickou situaci a možnosti v rodině;
- neopodstatněnou nadřazenost a aroganci poradenských pracovníků vůči rodičům;
- neschopnost omluvit se za případné pochybení, neochotu přiznat chybu;
- nevhodnou komunikaci s rodinou dítěte;
- rodiče se cítili často nedocenění, nebyli bráni jako partner.

6 Obsah zprávy z vyšetření

Legislativní předpis, kterým je vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních ve znění novely č. 197/2016 Sb. v platném znění obsahuje zpráva z vyšetření tyto základní údaje:

- Identifikační údaje žáka a ŠPZ.
- Datum přijetí žádosti o poskytnutí poradenské pomoci.
- Důvod poskytování poradenské pomoci.
- Anamnestické údaje žáka.
- Popis obtíží.
- Průběh dosavadní poradenské péče.
- Informace o podkladech, z nichž ŠPZ ve svých závěrech vychází.
- Shrnutí průběhu a výsledků vyšetření.
- Popis speciálních vzdělávacích potřeb žáka.
- Skutečnosti podstatné pro doporučení podpůrných opatření.
- Poučení o možnosti podat žádost o revizi zprávy z vyšetření podle § 16b zákona.
- Identifikační údaje pracovníka ŠPZ, který je odpovědný za provedení vyšetření a zpracování zprávy z vyšetření a datum vyhotovení zprávy z vyšetření.
- Závěr a doporučení.

Na základě dlouholeté praxe, zpětných vazeb od rodičů i škol je doporučenou délkou zprávy z vyšetření rozsah textu 2 strany. Kratší text bývá informačně velmi stručný, mnohostránkové texty naopak uživatelé obvykle nečtou, jsou často z jejich pohledu „rozvláčné“. Jako příloha bývá někdy vhodné doplnit odkazy na odborníky jiných profesí, na literaturu a pomůcky.

7 Východiska pro hodnocení speciálních vzdělávacích potřeb

Při hodnocení speciálních vzdělávacích potřeb vycházíme zejména z uvedených podkladů:

- charakteru obtíží žáka, které mají dopad na jeho vzdělávání /jsme školské poradenské zařízení/;
- speciálně-pedagogické a psychologické vyšetření, závěry z vyšetření od dalších odborníků, které jsou pro nastavení vzdělávací podpory žáka nezbytné /odborní lékaři dle druhu zdravotního postižení/;
- informací o dosavadním průběhu vzdělávání žáka ve škole, zejména údajů uvedených ve školní matrice;
- plánu pedagogické podpory nebo individuálního vzdělávacího plánu, pokud byly zpracovány školou a při vzdělávání realizovány;
- údajů o dosavadní spolupráci zletilého žáka nebo zákonných zástupců a nezletilého žáka se školským poradenským zařízením;
- informací poskytnutých žákem nebo zákonným zástupcem žáka;
- podmínek školy, ve které se žák vzdělává nebo se bude vzdělávat.

Shromáždění uvedených podkladů a jejich smysluplná integrace ve zprávě z vyšetření jsou důležité pro zpracování nejenom zprávy z vyšetření, ale následně i doporučení pro vzdělávání ve škole.

8 Důvody vyšetření a anamnestické údaje

Při příchodu klientů do speciálně pedagogického centra zjišťujeme, jaké důvody a jaká očekávání mají klienti od vyšetření.

Snažíme se zjistit od nich konkrétní důvody vyšetření, které jsou prvním východiskem pro zpracování zprávy z vyšetření. Pokud jsou zdravotní obtíže související se vzděláváním závažné, je dítě obvykle v péči zařízení od raného věku života v rámci tzv. rané péče, rané intervence. Zjišťujeme, jaké a jak intenzivní jsou příznaky obtíží dítěte a zejména co žadatelé očekávají od vyšetření.

Při mapování anamnestických údajů všeho druhu / osobní, rodinné, školní.../ vyhodnocujeme fakta, která by mohla mít souvislost daným problémem a zařazení výsledků vyšetření do širších souvislostí. Hodnotíme osobní anamnestické údaje, průběh dosavadního vzdělávání / pokud probíhalo/, zdravotní stav a zdravotní obtíže související se vzděláváním. Sledujeme souvislosti s rodinou užší /rodiče a sourozenci/ stejně jako i s rodinnou širší /strýc, teta, bratraci a sestřenice a prarodiče/. Porovnáváme aktuální stav s výsledky z minulých vyšetření, všímáme si také postavení dítěte v rodině a ve škole, mapujeme klima ve třídě, postavení žáka v kolektivu.

9 Závěry z vyšetření, závěr zprávy z vyšetření a doporučení

Na základě výsledků z anamnézy a zejména z integrace výsledků vyšetření formulujeme závěry z vyšetření při psaní závěrů a následného doporučení. Vždy toto hodnotíme a formulujeme zejména ve vazbě na zakázku, kterou jsme na počátku návštěvy od klientů obdrželi. Doporučení by se mělo zaměřit na vzdělávací opatření s ohledem na prostředí, odkud dítě pochází na věk dítěte na předchozí vzdělávání a použitá podpůrná opatření a také v souvislosti s obtížemi doma a ve škole.

V rámci doporučení musíme formulovat stručně a srozumitelně navrhovaná opatření a to vždy v kontextu se závěry vyšetření. Stěžejní je zcela konkrétní popis, jak s žákem pracovat, jaké pomůcky využívat, jaké formy a metody zařadit do práce se žákem, s jaký komunikačními systémy pracovat. Pro školní práci musíme navrhovat vzdělávací opatření s dokonalou znalostí možností školy a znalostí vybavení školy pomůckami a personálem. Snažíme se maximálně zohledňovat potenciál dítěte, ochotu a možnosti rodičů na vzdělávání spolupracovat.

Všechna naše doporučení musí být konkrétní, věcná jasná srozumitelná. Musí se dát hodnotit jejich míra realizace ve vzdělávání, musí být reálná, nesmíme doporučovat nesplnitelné úkoly. Abychom splnili konkrétnost a splnitelnost doporučení, musíme je zasadit do konkrétního časového rámce, který bude měřitelný a hodnotitelný.

10 Závěr

Uvedená metodika má za úkol přiblížit poradenské praxi specifika práce s klienty, kteří přicházejí do speciálně pedagogického centra buď sami, nebo se svým dítětem. Čtenářům je přiblížena typologie rodičů a typologie dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Metodika doporučuje jasný obsah zprávy z vyšetření a upozorňuje na nejčastější chyby při jejím zpracování z pohledů uživatelů zprávy, obvykle rodičů, někdy i pedagogů školy. V textu jsou uvedeny nejčastější důvody vedoucí k vyšetření dětí, žáků a studentů se SVP, a také oblasti k mapování anamnestických údajů, které jsou nezbytné pro komplexní přístup při následném vyšetření a zpracování zprávy z vyšetření. Finálním sdělením v metodice je popis, jak mají vypadat závěry z vyšetření, závěry zprávy a doporučení nastavená ve zprávě z vyšetření.

11 Seznam literatury

KUCHARSKÁ, A., a kol.: *Obligatorní diagnózy a obligatorní diagnostika ve speciálně pedagogických centrech* Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2007.

VETCHÁ PUŠKÁŠOVÁ, I. *Využitelnost zpráv z psychologického vyšetření* [online]. Filozofická fakulta UK Praha: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/150950/>

Vyhláška č. 72/2005 Sb. o vzdělávání žáků se SVP a žáků nadaných, ve znění vyhlášky č.197/2016 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních ve znění novely č. 197/2016 Sb. v platném znění

ZAPLETALOVÁ, J., SMÉKAL, V., Zpráva z vyšetření ve škole a ve školském poradenském zařízení. Praha: IPPP ČR, 2006, ISBN 80-8685-30-5

ZAPLETALOVÁ, J. a kol.: *Postupy práce se závěry z psychologického a speciálně pedagogického vyšetření ve školním prostředí*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání (RAMPS-VIP III), 2014.

Příprava individuálního vzdělávacího plánu

Autorka textu: Mgr. Kateřina Kaprálek Vítámvášová

Pedagog, lektor a odborný konzultant

Anotace vzdělávacího programu

Individuální vzdělávací plán (dále jen IVP) zpracovává škola pro žáka od druhého stupně podpůrných opatření a to na základě doporučení školského poradenského zařízení (ŠPZ) a žádosti zletilého žáka nebo zákonného zástupce. IVP se v našem školství uplatňuje již řadu let, v podstatě od doby, kdy se ve školách začalo pracovat s žáky, kteří mají speciální vzdělávací potřeby. IVP vychází ze školního vzdělávacího programu (ŠVP). IVP je jedním z řady podpůrných opatření, které v současnosti definuje naše legislativa. Naplňování IVP vyhodnocuje školské poradenské zařízení ve spolupráci se školou.

Cílová skupina vzdělávacího programu

- a. pedagogičtí pracovníci mateřských škol, základních škol a středních škol, VOŠ, primárně škol zapojených do projektu KIPR;
- b. pracovníci školských poradenských zařízení - psychologové a speciální pedagogové

1 Úvod

Tento metodický materiál vztahující se k přípravě individuálního vzdělávacího plánu (dále jen IVP) je určen především pro pedagogické pracovníky škol a školských zařízení. Je sestaven tak, aby pomohl a ukázal možný způsob zpracování individuálního vzdělávacího plánu. V současné době si mnoho pedagogů klade otázku, co znamenají slova pedagogická diagnostika, podpůrná opatření, individuální vzdělávací plán.

Dle mé zkušenosti a ze zkušeností mých kolegů z různých škol vím, že učitelé mnohdy mají problém správně vyhodnotit zprávy ze školského poradenského zařízení (pedagogicko-psychologické poradny či speciálně pedagogického centra, dále ŠPZ) a na jejich základě přenést při přípravě IVP potřebné informace. Toto často souvisí s tím, že na většině škol chybí speciální pedagog a psycholog, o jejichž zkušenosti a odborné znalosti se nemůže učitel opřít. Přestože ve škole tento odborník chybí, dají se pro další konzultace využít ŠPZ.

Co se týče legislativy IVP je zmíněn ve školském zákoně č. 561/2004 Sb., ve znění zákona č. 82/2016 Sb. Podle § 16 odst. 2 je vzdělání podle IVP jedním z podpůrných opatření. IVP je dále definován ve vyhlášce č. 27/2016 Sb. V § 3 a § 4, součástí přílohy je též formulář IVP, který je v rámci technické novely této vyhlášky upraven s platností od 1. 12. 2017. Pokud se v textu objevuje slovo „vyhláška“ je tím míněna právě vyhláška č. 27/2016 sb. Ve znění pozdějších předpisů.

2 Kdy se vypracovává IVP

Individuální vzdělávací plán se vypracovává ve chvíli, kdy je jeho zpracování doporučeno ŠPZ v rámci doporučení podpůrných opatření ŠPZ pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, a poté, co zletilý žák nebo zákonný zástupce žáka udělil ve škole písemný informovaný souhlas s poskytováním podpůrných opatření. Zde upozorňuji na to, že souhlas zákonný zástupce podepisuje přímo ve škole.

Shrneme-li podmínky pro vypracování IVP:

- a) Platné doporučení ŠPZ, podepsané zákonným zástupcem ve škole.
- b) Podle novely vyhlášky musí zákonný zástupce podat žádost o vypracování IVP, tato žádost je přímo včleněna do formuláře doporučení ŠPZ.
- c) Rozhodnutí ředitele o povolení vzdělávání podle IVP.

IVP se vypracovává bez zbytečného odkladu, nejpozději do 1 měsíce od vystavení doporučení ŠPZ a podání žádosti zákonného zástupce či zletilého žáka. Poskytování podpůrných opatření by nemělo být zbytečně odkládáno. Jestliže však vypracováváte IVP pro nového žáka na škole (např. v první třídě), je potřeba mít dostatek času na provedení pedagogické diagnostiky (máme-li ve škole k dispozici školního speciálního pedagoga nebo psychologa, provádí tuto diagnostiku oni). Měli bychom mít dostatek informací pro sepsání IVP tak, aby odrážel jeho vzdělávací potřeby. Výjimkou ve lhůtě pro zpracování IVP může být případ, kdy doporučení ŠPZ je doručeno těsně ke konci školního roku. Zpracování IVP na tak krátkou dobu by nemělo příliš smyslu, často se lze s ŠPZ dohodnout, někdy i oni sami doporučují začít s podpůrnými opatřeními od nového školního roku.

Zjištění problému je rozhodujícím momentem pro tvorbu a realizaci IVP. Často je to učitel, který díky své zkušenosti a odborným pedagogickým znalostem, každodenní práci se žákem a možností srovnání s ostatními spolužáky, rozpozná u žáka možný problém a zahájí nezbytné kroky pro spolupráci s rodinou, zahájení diagnostiky v ŠPZ a tvorbu IVP. Schopnost rozpoznat problém, uvědomit si svoji roli a iniciovat řešení problému by mělo být profesionální aktivitou ve prospěch žáka. Pedagog by měl rozpoznat závažnost problému a iniciovat potřebné kroky, jelikož problém žáka ovlivňuje nejen školní prospěch, ale také celý jeho vývoj, motivaci, budoucí úspěch v životě a na trhu práce, sociální začlenění a často vyvolává neúměrný stres, který dítě dlouhodobě zatěžuje. Stane se, že pedagog nerozpozná problém, což může být způsobeno nedostatečnou teoretickou přípravou učitele (pedagogická diagnostika), nedostatkem zkušeností, ale také nedostatkem času, klimatem ve škole, apod.

3 Kompetence při vypracování IVP

Individuální vzdělávací plán je proces, na kterém by se měly společně podílet tři hlavní zúčastněné strany: škola, poradenské zařízení a rodina, případně žák samotný.

Škola

Za zpracování a provádění IVP zodpovídá ředitel školy, který ve většině případů tuto kompetenci přesouvá na pracovníky školy. On ovšem předkládá finální verzi IVP k podpisu rodičům. Koordinátorem vypracování IVP je nejčastěji třídní učitel. Je to vhodné zejména proto, že je s dítětem, rodinou i ostatními pedagogy v častém kontaktu. Je-li žák na druhém stupni, je třeba, aby se na tvorbě IVP podíleli všichni pedagogové jednotlivých předmětů, aby byl zachován charakter vzdělávacího plánu. Pro každý předmět by měl být vypracován dílčí plán s vlastními vzdělávacími cíli. Je-li ve třídě přítomen asistent pedagoga, poskytuje podporu při realizaci vzdělávání žáka se speciálními vzdělávacími potřebami a měl by být s IVP obeznámen, ale též se na jeho tvorbě může podílet, jelikož je v užším kontaktu s daným žákem. Je-li na škole školní psycholog či speciální pedagog i ti často koordinují proces vzniku IVP, revidují jednotlivé části, přispívají vlastní diagnostickou prací – popisují projevy žáka a stanovují jeho potřeby. Komunikují s pracovníky ŠPZ při navrhování podpůrných opatření.

Školní poradenské zařízení

Z hlediska školy se pracovníci ŠPZ, výchovný poradce, školní speciální pedagog či psycholog zapojují do tvorby IVP ve školách v různé míře, v závislosti na zkušenostech pedagogů či na tom, zda škola disponuje vlastním školním psychologem či speciálním pedagogem. Tvorba IVP je týmovou prací, a to především vzhledem k jeho obtížnosti, pro kterou vyžaduje konzultace a předávání zkušeností odborných pracovníků. Pracovníci ŠPZ by však při vypracovávání IVP neměli nahrazovat jednotlivé učitele, kteří jsou v přímé práci s dítětem.

Rodina

Zákonní zástupci či žák se mohou na vytváření IVP podílet, což je zakotveno v § 3 odst. 3 vyhlášky. Zákonný zástupce zastupuje své dítě, je tedy obhájcem jeho práv a potřeb, tato jeho role je přirozená, ale často ve školách opomíjená. Někdy mohou pracovníci školy tuto rodičovskou aktivitu brát jako projev nedůvěry nebo agrese, někdy se stane, že tato spolupráce je pracovníky školy vyhodnocena jako nežádoucí, protože rodiče prosazují nereálné požadavky. Avšak i pedagogové mohou být neochotní naslouchat názorům rodičů. Tato spolupráce je často velmi křehká. Častým problémem při vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami je nedostatečné rozdělení kompetencí školy a rodiny. Tento proces spolupráce je často základní podmínkou úspěšného řešení obtížné situace žáka. Před vlastním podpisem IVP je vhodné jej prodiskutovat na schůzce, které se budou účastnit všichni zainteresovaní učitelé, zákonní zástupci, popř. výchovný poradce, školní psycholog či pedagog. Pokud je rodičům předložen již vypracovaný IVP a nebyl s nimi dříve diskutován, je vhodné realizovat takovýchto schůzek více (2 -3), jelikož rodič zná své dítě nejlépe a má právo se vyjádřit.

4 Tvorba IVP

4.1 Dílčí kroky při zahájení tvorby IVP

Realizace vlastní pedagogické diagnostiky učitele – pro diagnostiku jsou nesmírně cenné informace získané na základě konkrétních zkušeností s konkrétním žákem, porovnáváním výkonů žáka v určitém časovém období, někdy také porovnáváním reakcí žáka na učivo s reakcemi ostatních spolužáků, kvalifikovaným zhodnocením výkonů žáka a projevů chování, které vychází z dlouhodobých zkušeností s určitým učivem, postupy výuky, způsoby komunikace se žáky apod.

Mezi nejběžnější diagnostické nástroje učitele, které využívá takřka denně, aniž by si často uvědomoval, že diagnostikuje, patří prověřování znalostí žáků, tedy jejich zkoušení a testování. Základní diagnostické metody, jež učitelé aplikují metody pozorování, anamnézu (osobní, rodinnou, sociální, školní), rozhovor, analýzu výsledků činnosti – učiteli jsou k dispozici denně a nepotřebuje k nim žádné další komplikované podklady. Východiskem jakékoli diagnostiky je vždy stanovení toho, co nás zajímá, co se potřebujeme dozvědět, čemu potřebujeme pro další práci s žákem porozumět.

Realizace speciálně pedagogické a psychologické diagnostiky – vytvoření diagnostických postřehů a závěrů z prostředí školy.

Prostudování závěrů a doporučení ŠPZ.

Prostudování dosavadního portfolia žáka – školní sešity, písemné práce, apod.

Identifikace prostředí podpory – čtení, psaní, motivace, samostatnost, korekce chování, identifikace cílů, priorit, apod.

Nastavení konkrétní intervence v návaznosti na předchozí zjištění – popis intervence z pohledu žáka, pedagoga, zákonného zástupce, školního poradenského pracovníka ... stanovení, co kdo zajišťuje, za co je kdo zodpovědný.

Konzultace nastavených opatření se všemi účastníky procesu s následným podpisem IVP.

Realizace opatření.

Vyhodnocení opatření dle platné legislativy i podle IVP, alespoň jedenkrát ročně, nezapomenout také na průběžné vyhodnocování.

4.2 Stanovení vzdělávacích cílů

Základním kamenem každého IVP jsou jeho cíle. O IVP musíme uvažovat jako o nástroji, který má s naší pomocí dovést dítě ke stanoveným cílům, proto nás vede k uvědomění si některých důležitých principů jeho tvorby a realizace, pedagogickým cílům.

Při vytváření plánu pracujeme se zjištěnými základními informacemi. Tyto základní informace musí mít hlavně ti, kdo se na tvorbě IVP podílejí, nejprve k dispozici. Chybí-li informace o výchozí situaci nebo o cíli, není možné vypracovat plán. Příklad: Jestliže víme, že dítě selhává v určitém jednání, ale nevíme přesně proč, zkusíme nějaký postup, jak mu pomoci nedostatek překonat. Teprve v průběhu práce s žákem si všimneme, jak dítě ve skutečnosti postupuje, a můžeme si chybějící informace doplnit.

Výsledný IVP by měl mít podobu dílčích cílů a instrukcí. Vzdělávání žáka je postaveno na naplňování dílčích cílů a úkolů, které na sebe obvykle navazují. Splnění jednoho cíle (úkolů) vyžaduje splnění jiného, který je jeho předpokladem. Často se totiž stává, že dítě do cíle nedojde, a nikdo vlastně neví, proč. Chybí totiž dobře sestavený plán, který by nám to umožnil odhalit.

Jak máme správně formulovat pedagogický cíl? Musíme si ho nejprve definovat. Pedagogický cíl je to, k čemu směřuje vzdělávání žáka, cílový stav, kterého chce pedagog nebo rodič dosáhnout. Cílový stav se týká dítěte, jeho připravenosti pro život, až školu opustí. Tedy nějaké stálé charakteristiky žáka, kterou by nezískalo, pokud by nenavštěvovalo školu.

Příkladem takového cíle může být např. cíl pro český jazyk: „Jana bude schopna na konci roku napsat krátký diktát v rozsahu 6 vět.“ v souladu s RVP. Ve formulaci cíle je uvedeno, kdo bude nositelem cílové dovednosti (Jana). Toto upřesnění je součástí přesné formulace cíle a jasně ho vymezuje z hlediska subjektu, dále je řečeno, jakou dovednost bude mít žákyně osvojenou.

Tím, jak stanovíme cíle, v podstatě určujeme, o co ve vzdělávání žáka v průběhu celého roku půjde. Proto je formulování cílů hlavním, a také často nejobtížnějším a nejvíce profesionalitu vyžadujícím krokem. Je zde zřejmé, že tvorbou IVP nevytváříme dokument určený k založení do dokumentace, ale plánujeme vzdělávání žáka v jednoročním časovém horizontu a tento plán srozumitelně a uspořádaně formulujeme. Prvním krokem pro výběr cílů je referenční vzdělávací plán, tedy základní plán, ze kterého budeme vycházet, a kterým bývá obvykle ŠVP. Máme stanoveny cíle pro vzdělávání všech žáků daného ročníku a na základě těchto cílů budeme provádět stanovení cílů individuálních. Ke stanovení vzdělávacích cílů je tedy potřeba mít před sebou seznam cílů referenčního plánu a postupně se nad nimi zamýšlet z pohledu

integrovaného žáka. Nemusíme měnit pedagogické cíle, žák je schopen dosáhnout všech cílů jako ostatní spolužáci, individuální složka plánu se týká pouze způsobů, jak jich bude dosahovat, proto je třeba, aby byly cíle v IVP zaznamenány.

4.3 Struktura individuálního vzdělávacího plánu

Návrh k vyhotovení individuálního vzdělávacího plánu, který je zde uveden je potřeba vnímat jako inspiraci, nikoli jako závaznou normu.

Viz příloha č. 1

5 Závěr

Vypracování IVP je vždy týmová práce, nezapomínejte, že nejde pouze o „papír k založení“, ale jeho obsah má být ku prospěchu dítěte/žáka. Každý žák je jedinečný a tak bychom k němu měli přistupovat, i když nám to někdy až tak úplně nejde. Nezapomeňte si v IVP stanovit konkrétní a reálné pedagogické cíle, tak aby byly pro žáka splnitelné a vy mohli objektivně hodnotit, zda jich žák dosáhl a pokud ne, proč. Spolupráce mezi ŠPZ, třídním učitelem, ostatními pedagogy a rodiči je zde nezbytná. Často mezi učiteli existují odlišné pohledy na samotného žáka i na způsoby realizace a efektivitu podpůrných opatření, proto by vedení školy mělo dohlédnout na dostatečný prostor pro vzájemnou komunikaci a schopnost řešit případné problémy.

6 Zdroje

<http://katalogpo.upol.cz/mentalni-postizeni-nebo-oslabeni-kognitivniho-vykonu/3-pedagogicka-diagnostika-zaka-2/>

<http://www.nuv.cz/t/ivp-digi>

Kolektiv autorů, Realizace individuálních vzdělávacích plánů s ohledem na potřeby vyrovnávacích opatření dostupné on-line na:

https://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/metodika_3.pdf

PaedDr. Jaroslava Zemková, Ph.D., Tvorba a evaluace plánu pedagogické podpory a individuální vzdělávací plán dostupné na:

<file:///C:/Users/kvita/Documents/projekt%20KIPR/STUDIJNI%20OPORA%20-%20Zemkova%20-%20PLPP%20a%20IVP.pdf>

FOŘTÍKOVÁ, Tvoříme individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka: krok za krokem s nadaným žákem. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2009.

JUCOVIČOVÁ, D.; ŽÁČKOVÁ, H.; BUDÍKOVÁ, J.; BARTOŠOVÁ, B.; ŠAUEROVÁ, A., Individuální vzdělávací plán pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami: se specifickými poruchami učení a chování, s mentálním postižením (v MŠ i ZŠ), se sociálním znevýhodněním, z cizojazyčného prostředí. Praha: D+H, 2009.

Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Vyhláška č. 27/2016 Sb. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných

7 Přílohy

7.1 Struktura IVP

Individuální vzdělávací plán - vzor

Jméno a příjmení žáka	<i>Vyplní se dle skutečnosti, pozor na sdílení osobních údajů v pracovních verzích, můžete anonymizovat a údaje jako bydliště, datum narození apod. doplnit později.</i>
Datum narození	
Bydliště	
Škola	
Ročník / Školní rok	<i>V této části uvedeme, do jaké třídy žák chodí a kolikátým rokem žák navštěvuje základní školu.</i>
Datum vypracování IVP	<i>Datum vypracování je vhodné pro lepší přehlednost případných aktualizací a dodatků IVP.</i>

ŠPZ, které vydalo doporučení pro IVP	<i>Název, adresa ŠPZ, které žák navštěvuje.</i>
Vyšetření ŠPZ dne	<i>Zde uvedeme datum vyšetření žáka v ŠPZ. V případě, že byl žák vyšetřen klinickým psychologem nebo jiným odborníkem, uvádíme datum, kdy tuto zprávu potvrdilo ŠPZ.</i>
Kontaktní pracovník ŠPZ	<i>Jméno, popř. kontakt na pracovníka, který má žáka v péči.</i>
Závěry a doporučení odborného pracoviště	<i>V této části zaznamenáme závěry diagnózy, které jsou shrnuty ve zprávě a doporučení.</i>
Školská poradenská, zdravotnická a jiná zařízení, která se podílejí na péči o žáka	<i>Lze doplnit název dalšího ŠPZ, které se též podílí na péči o žáka, ale není vydavatelem doporučení ŠPZ. Jména pracovníků, popř. kontakty a další relevantní informace vztahující se k probíhající péči o žáka.</i>

Rozhodnutí o povolení vzdělávání žáka podle IVP ze dne:	<i>Je v souladu s datem, kdy ředitel školy na základě žádosti rodiče toto vzdělávání povolil; připomínám, že ředitel vzdělávání žáka s SVP podle IVP nemůže nepovolit.</i>
Zdůvodnění:	
<i>Vychází ze závěrů vyšetření žáka podstatných pro jeho vzdělávání a pobyt ve škole, které jsou součástí doporučení ŠPZ. V doporučeních ŠPZ můžeme registrovat dvě možná pojetí zpracování, to první se drží původních diagnostických kategorií, to druhé jde od diagnózy více k popisu konkrétních problémů. Tedy například místo diagnózy dyslexie jsou popsány konkrétní projevy při čtení, které se mohou týkat techniky, tempa, typů chyb, apod.</i>	
<i><u>Zdůvodnění v rámci IVP navazuje na závěry ŠPZ a dále je rozvíjí. Je tu prostor pro pedagogickou diagnostiku na půdě školy:</u></i>	

Základní údaje o žákovi, podstatné pro řešení problému: Uvádíme důležité informace, které se týkají zdravotního stavu žáka, informace o jiné národnosti žáka a rodičů, řeči, kterou doma mluví, školy, ve kterých se žák vzdělával (země, vzdělávací systém, jazyk). Uvádíme též odklad školní docházky a navštěvování přípravné třídy či posledního ročníku mateřské školy.

Zaznamenáváme zde **pedagogickou diagnózu ve třídě, rozbor prací žáka:**

Intelektové charakteristiky a projevy – kvalita poznávacích procesů, úroveň vědomostí a dovedností, komunikační dispozice a slovní zásoba, pozornost a doba koncentrace pozornosti, paměť, představivost, vnímání, grafický projev, aktivita a snaha při hře nebo učebním procesu a pracovním výkonu, priority a oblíbené činnosti, reakce na neoblíbené aktivity a překonávání nesnází, psychomotorika a koordinace pohybu apod.

Sociální charakteristiky a projevy - Navazování sociálního kontaktu, spontaneita, potřeba sociálního kontaktu, potřeba vedení a pomoci, reakce na nové prostředí, vztah k dětem, vztah k dospělým, vazba na rodinu nebo touha po volnosti a samostatnosti, míra akceptace postižení, pozice v sociální skupině, úroveň sociálních dovedností.

Tělesné charakteristiky a projevy - Soulad mezi psychickým a tělesným vývojem, specifika tělesného vývoje, vyspělost.

Emocionální charakteristiky a projevy - Citlivost a emocionální vyzrálost, otažitost, uzavřenost, slabá vazba na matku nebo otce, impulsivnost, míra potřeby emocionální podpory a přijetí apod.

Priority vzdělávání a dalšího rozvoje žáka (cíle IVP):

Při stanovení cílů mohou nastat 2 situace:

1. situace - žáka nevyžaduje žádné změny pedagogických cílů. Žák je schopen dosáhnout všech cílů jako ostatní spolužáci, individuální složka plánu se týká pouze způsobů, jak jich dosahovat. I v tomto případě je třeba, aby byly cíle v IVP zaznamenány.
2. situace - dítěte vyžaduje modifikaci cílů, jelikož žák není schopen dosáhnout stejných cílů, jako ostatní žáci, a pedagog musí provést jejich výběr nebo je upravit. Tato úprava je často náročná a musí vycházet z několika hlavních kritérií:

Kritérium zachování hierarchické struktury cílů: cíle jsou v celku učiva navzájem provázány tak, že často jedna schopnost je základem pro získání dalších. Učitel by měl mít jakousi mapu provázanosti jednotlivých cílů tak, aby mohl z celkového schématu vybrat ty klíčové, které jsou základem pro nejvíce dalších důležitých cílů. Při nezbytnosti výběru jsou potom tyto cíle upřednostněny. Do tohoto kritéria spadá také nezbytnost vztáženosti krátkodobých cílů k cílům dlouhodobým.

Kritérium upevnění schopností je nezbytné, aby celkový plán umožnil upevnění jednotlivých vědomostí, dovedností a schopností tak, aby bylo při dosahování dalších cílů možné navazovat na solidní základ. Je zde nebezpečí, že v důsledku časové tísně a obtíží při vzdělávání, se budou jeho dílčí výsledky rychle vytrácet, a celek tak bude velmi nekonzistentní.

Kritérium uzavřenosti tvaru: při množství různých cílů se může stát, že se v průběhu vzdělávání „otevře mnoho oken“, ale v žádné otevřené oblasti nezíská dítě funkční celek. Kdybychom si vzali příklad z oblasti hudební pedagogiky, žák se naučí od každé z mnoha znalostí a dovedností potřebnou pro hru na housle něco, ale nakonec není schopen zahrát ani jednu jednoduchou píseň.

Kritérium provázanosti s referenčním plánem: stanovení cílů i jejich časové uspořádání by mělo korespondovat s referenčním plánem tak, aby IVP nebylo v rámci práce se třídou zcela paralelním plánem. Není příliš šťastná

	situace, kdy žák např. s pomocí asistenta pedagoga pracuje uprostřed třídního kolektivu na zcela odlišných úkolech než ostatní. Na základě těchto kritérií postavený IVP má svou individuální ucelenost a žák si na jeho základě odnáší oproti referenčnímu plánu modifikované, ale na své úrovni úplné vzdělání.
--	---

Předměty, jejichž výuka je realizována podle IVP:	Výčet předmětů, kterých se vzdělávání dle IVP týká.
--	---

Podpůrná opatření (specifikace stupňů podpůrných opatření)	
Metody výuky (pedagogické postupy)	Individualizace – rozepsat, v čem a jakým způsobem je výuka individualizována. Popis konkrétních metod, jsou-li odlišné od ostatních žáků. Opakování a upevňování postupů, intenzivnější práce s modelovými příklady. Možnost specifikace speciálně pedagogických metod, které je možné použít přímo ve výuce. Větší kontrola průběhu procesu - častější zpětná vazba, aktivizační otázky (co jsi udělal, kam až tomu rozumíš, ...)
Úpravy obsahu vzdělávání	Typickou úpravou je rozvolnění učiva v jednotlivých předmětech. Může dojít i k obohacování obsahu, a to u nadaných žáků. Stanovení konkrétních dílčích oblastí, na které bude zaměřena pozornost v rámci osvojení učiva, podporovat praktické využití.
Úprava očekávaných výstupů vzdělávání	Vždy v souladu s doporučením ŠPZ. Výstupy je možno upravovat od třetího stupně PO žákům s LMR a od čtvrtého stupně PO. Dále se to týká mimořádně nadaných žáků.
Organizace výuky	Definovat způsoby organizace výuky v rámci třídy, definovat realizace intervencí. U nadaných – výuka v jiné třídě/ročníku, stáže na odborných pracovištích.
Způsob zadávání a plnění úkolů	Konkrétní úkoly v jednotlivých oblastech: Uvádíme konkrétní možnosti, které lze využívat individuálně v odpovídajícím rozsahu, tak jak to vyžaduje stav dítěte pro překonávání projevů poruchy, eliminaci negativního dopadu na školní výkon a na psychiku dítěte. Předkládáme zde pomoc v jednotlivých předmětech. V případě, že bude některé učivo probíráno pouze v základní formě nebo zcela vypuštěno bylo by vhodné toto uvést. Individuální přístup by se měl dotýkat v jednotlivých oblastech • metody výkladu • opakování a upevňování učiva • ověřování učiva, rozsah písemných prací • zohlednění některých charakteristik žáka (pracuje pomalu, nestíhá, obavy z neúspěchu, možnost pohybu po třídě) • citlivost u dětí s neurotickými rysy V této části IVP by se měla objevit též pedagogická hlediska a postupy při práci s žákem. Používání určitého druhu pomůcky přímo při výuce (práce s diktafonem, používání osobního kalkulátoru, notebooku).
Způsob ověřování vědomostí a dovedností	Souvisí se způsobem zadávání a plnění, ale též může být odlišný. Míra podpory učitelem či asistentem pedagoga.
Hodnocení žáka	Kromě výsledků učení žáka je velmi významné také hodnocení jeho průběhu. Při tomto hodnocení je potřeba stanovit si kritéria, jimiž bude vyučující průběh

	vzdělávání poměřovat. Vždy je třeba respektovat individuální zvláštnosti žáků a jejich předpoklady k učení, rodinné zázemí, učební motivaci, zkušenosti, zájmy, vlastnosti atd. Každý žák je jiný. Způsoby finálního hodnocení na vysvědčení – známkou, slovním hodnocením, kombinací obojího. Př.: při klasifikaci cizince se vychází z pedagogické diagnostiky, na jejímž základě je žák hodnocen. Zpočátku se často používá slovní hodnocení, které lépe postihne individuální úspěchy a pokroky žáka.
Pomůcky a učební materiály	Pomůcky může doporučit ŠPZ. Patří sem materiální zabezpečení, které lze použít pro více žáků téže školy (názorné metodické listy, encyklopedie a obrázkové knihy, nahrávky, softwarové výukové programy (např. pro žáky se specifickými poruchami učení), počítač, překladové slovníky, slovníky cizích slov, cvičení pro dyslektiky, dětské knihy a časopisy, kopírované texty a výukové programy na PC, tvrdé a měkké kostky, bzučák k rozlišení dlouhých a krátkých samohlásek, hry a stavebnice, pomůcky pro reedukaci SPU, čtenářské tabulky pro výuku čtení.
Podpůrná opatření jiného druhu	Často jsou zde popsány souvislosti se <u>zapojením žáka do vrstevnické skupiny</u>. Zde tedy můžeme specifikovat, jak budeme jeho zapojení do skupiny podporovat a jak podpoří zapojení samotný učitel (př. Vybíráme takové činnosti, ve kterých může žák uspět, zařazujeme jej do konkrétních kooperativních aktivit v rámci vyučovací hodiny či v rámci větších časových celků – práce se třídou, škola v přírodě, projektové dny, apod.) <u>Zapojení dalších odborníků a institucí</u> např. v rámci práce se třídou. <u>Popis dalších podpůrných opatření</u>, která vycházejí ze specifické zdravotní, sociální, rodinné, individuální situace žáka.
Personální zajištění úprav průběhu vzdělávání (asistent pedagoga, další pedagogický pracovník)	Uvést jednotlivé pracovníky se specifikací jejich zapojení – výše úvazku či hodinová dotace, možno uvést zpřesňující informace k náplni práce – co přesně bude tento pracovník ve vztahu k žákovi dělat.
Další subjekty, které se podílejí na vzdělávání žáka	Zde můžete vypsát osoby či organizace, které se podílejí na doučování či volnočasových aktivitách a které se vztahují ke vzdělávání.
Spolupráce se zákonnými zástupci žáka	Zde uvedeme formy spolupráce, způsob přípravy na vyučování, mimoškolní činnost, doporučené aktivity ve volném čase, požadavek na lékařská vyšetření. S rodiči bude dohodnuta komunikace buď ústně, nebo písemně prostřednictvím deníků, e-mailů. Rodičům bychom měli navrhnout pravidelné konzultace, telefonní nebo písemné (e-mailové zprávy). Především je však rodič seznámen s obsahem IVP, postupy práce, s cíli, hodnocením a určité s jeho spoluprací na IVP. Vždy je nutné uvést pravdivé informace. Pokud se v průběhu školního roku vyskytne problém s rodiči, kteří zanedbávají své povinnosti, je nutné to zde popsat (spolupráce neexistuje, rodiče nedbají na důsledné plnění úkolů a přípravu do školy, pokračují výchovné problémy s klientem, nepomáhá domluva ani zvání do školy). Všechna opatření mohou být účinná pouze ve spolupráci s rodiči.
Dohoda mezi žákem a vyučujícím	Zde se snažíme aktivovat žáka ke spolupráci, vedeme jej k spoluzodpovědnosti a vlastní kompetenci při naplňování vzdělávání.

Podrobný popis pro jednotlivé vyučovací předměty, ve kterých jsou uplatňována podpůrná opatření
(Je-li potřeba specifikovat)

	<i>Zde budou uvedeny konkrétní úpravy obsahu učiva pro daný předmět. Dále zde zaznamenáme doporučení platná pro všechny předměty (např. dysgrafie – ovlivňuje písemný projev ve všech předmětech, tolerovat rukopis, nezadávat dlouhé písemné úkoly, apod.)</i>
--	---

Osoby zodpovědné za vzdělávání a odbornou péči o žáka		Jméno a příjmení	Podpis
Třídní učitel/ka			
Vyučující	Vyučovací předmět		
Školní poradenský pracovník			
Pracovník školského poradenského zařízení			
Zákonný zástupce žáka			
Žák			

Vzdělávání žáka podle IVP povolil:	Datum	Podpis
<i>Jméno, příjmení ředitele školy</i>		

Závěry vyhodnocení vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu	Jméno a příjmení pracovníka ŠPZ	Podpis
<i>Tato část slouží ke shrnutí pohledu pracovníka ŠPZ na účinnost realizace IVP.</i>		

Školská matrika - práce s ní v kontextu vyplňování údajů o podpůrných opatřeních žáka

Autorka textu: Ing. Alena Tůmová

Ministerský rada v odboru Školské statistiky, analýz a informační strategie.

Anotace vzdělávacího programu

Dokument seznámí stručně dotčené pracovníky s důležitostí správně zpracovat doporučení vydané školským poradenským zařízením. Údaje z doporučení je vložen (importován) do evidenčního programu školy. V uvedených termínech pak škola předává údaje MŠMT v podobě výkazů M 3 (M 8, M 9, M 10) a prostřednictvím výkazů R 44-99 a R 43-01. Podpůrná opatření, která škola vyplní (importuje) do výkazů R 44-99 a R 43-01 se týkají buď požadavku na financování PO (R 44 -99) nebo jako podklad pro rozpočet na rok 2019 (R 43-01).

Cílová skupina vzdělávacího programu

- a. pedagogičtí pracovníci mateřských škol, základních škol a středních škol, VOŠ, primárně škol zapojených do projektu KIPR;
- b. pracovníci školských poradenských zařízení - psychologové a speciální pedagogové

1 Úvod

Údaje z Doporučení, které škola obdrží od ŠPZ/PPP, vkládá zpracovatel (případně importuje XML soubor) do školní evidence žáků (matriky). Při podzimním sběru dat importuje soubory, které škole vygeneruje evidenční program, na server pro předávání údajů ze školních matrik a zde se vytváří statistické výkazy M 3 (M 8, M 9, M 10) a příloha R 43-01. Při jarním sběru dat se údaje za PO nepředávají. Průběžně (měsíčně) škola/školské zařízení (dále jen „škola“) vykazuje PO do výkazu R 44–99. Materiál objasňuje význam a důležitost správného vyplňování těchto výkazů, neboť se jedná o **požadavky na finance (R 43-01, R 44-99)**. Dokument je určen pro pedagogické pracovníky, případně informatiky, ekonomy, hospodářky školy, výchovné pracovníky, kteří mají na starost evidence školní matriky a vyplňování výkazů R 44-99 a R 43-01.

2 R 44-99 Výkaz o změnách v poskytovaných PO a jejich finanční náročnosti (příloha č. 1)

K čemu výkaz slouží

Vyplňují se PO personálního a materiálního charakteru, která vyplývají z doporučení ŠPZ, nebo došlo k ukončení poskytování PO personálního charakteru. Tato PO budou dítěti/žákovi/studentovi nově poskytována. Dále se vyplňují veškeré změny v poskytování PO, vč. PO personálního charakteru v těchto školách (zahájení, příp. ukončení).

Kdo výkaz vyplňuje

Vyplňuje škola, kde se vzdělává dítě, žák, student, kterému jsou (budou) nově poskytována podpůrná opatření vyplývající z doporučení ŠPZ s kódem NFN.

Kdy se výkaz vyplňuje a kdy se nevyplňuje

Škola vykazuje PO **průběžně**. PO personálního charakteru jsou vykazována nejdříve k datu zahájení jejich skutečného poskytování, nejpozději do 30 dnů od tohoto okamžiku. V rámci aktuálního měsíce mohou být vykazována i ta PO personálního charakteru, jejichž poskytování bude zahájeno nejpozději 1. dne následujícího měsíce. PO materiálního charakteru se vykazují nejdříve k datu, kdy jsou prokazatelně zahájeny kroky k zajištění daného PO.

Výkaz se nevyplňuje, pokud škola v daném období nezahajuje poskytování nového PO na základě nového doporučení ze ŠPZ s přiznanými PO s kódem NFN, nebo neukončuje některé PO personálního charakteru.

Kde se výkaz R 44-99 vyplňuje

Adresa serveru, kde je možné výkaz vyplnit, je <https://sberdat.uiv.cz/login/>. Tlačítko „Vykázat“ u výkazu R 44-99 umožní vykazování PO a dále si zde škola může prohlížet již vykázaná PO v podobě sestav nebo souborů v Excelu.

Jak se výkaz vyplňuje

Vyplnění Výkazu o změnách v poskytovaných podpůrných opatřeních a jejich finanční náročnosti R 44-99 je obdobné jako u ostatních výkonových výkazů. Kromě ručního vyplnění výkazu je umožněn také import dat ve formátu XML. Struktura souboru je zveřejněna na adrese <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vykaznictvi-spolecneho-vzdelavani> pod jednotlivými odkazy na školy/školská zařízení – vždy v dolní části stránky. Pokud využijete možnost načíst data prostřednictvím XML souboru, je třeba data zkontrolovat pod tlačítkem „Zadat“ a následně jednotlivě potvrdit tlačítkem „Vykázat“. Při každém novém importu XML souboru se data přidají k již zadaným, je tedy třeba důsledná kontrola, zda nedošlo k duplicitnímu vykázání údajů. Není tedy podstatné, zda údaje nahráváte za konkrétní období z více souborů nebo pouze ze souboru jednoho, souhrnného, neboť **žádná data nebudou automatizovaně novým importem smazána ani nahrazena**. XML soubor předaný ze ŠPZ **není určen** pro import dat přímo do výkazu R 44-99 a **nelze** jej tedy takto použít!

Co se do výkazu vyplňuje

Každé PO s kódem NFN je vykazováno právě jednou, s výjimkou PO personálního charakteru, u kterých je vykazováno i ukončení jejich poskytování. Toto nemusí odpovídat údaji na doporučení – např. odchod žáka ze školy, skončení pracovního poměru asistenta, apod. V takovém případě se rovněž uvede, zda byly požadovány finanční prostředky nebo nikoli. Udělení informovaného souhlasu zákonného zástupce dítěte, žáka nebo studenta, případně zletilého žáka nebo studenta, s poskytováním PO musí vždy předcházet okamžiku zahájení poskytování a vykázání PO.

Zpracovatelské místo a výpis výkazu

Zpracovatelským místem je MŠMT. MŠMT vykázané údaje o PO v měsíčních intervalech pravidelně agreguje a předává za celý měsíc správním úřadům. Agregace probíhá vždy v posledním dni aktuálního měsíce; data jsou správním úřadům zpřístupněna prvního dne v následujícím měsíci. Sestava výkazu v tištěné podobě se správnímu úřadu **nezasílá**.

Oprava výkazu

Chybně vykázaná data za již uzavřené období nelze prostřednictvím výkazu R 44-99 opravovat! Je vždy nezbytně nutné kontaktovat příslušný krajský úřad, v případě škol a školských zařízení zřizovaných ministerstvem nebo církví, přímo ministerstvo. Pouze v případě omylem dříve vykázaného personálního podpůrného opatření je navíc nutné jej nově vykázat jako ukončené k datu, k němuž bylo původně omylem vykázáno.

3 R 43–01 Příloha výkazu o škole/školském zařízení o poskytovaných podpůrných opatřeních personálního charakteru a jejich finanční

náročnosti pro rozpočtové účely roku 2019 podle stavu k 30. 9. 2018, resp. 31. 10. 2018 (příloha č. 2)

K čemu příloha výkazu slouží

Slouží pro rozpočtové účely roku 2019 podle stavu k 30. 9. 2018, resp. 31. 10. 2018 a údaje z tohoto výkazu budou mít vliv na financování PO v roce 2019. Data předaná prostřednictvím přílohy R 43-01 představují inventuru pro stanovení rozpočtu školy/školského zařízení na rok 2019 s ohledem na aktuálně poskytovaná PO personálního charakteru. **Zároveň je nutno i nadále vykazovat data průběžně** (tj. včetně měsíců září a říjen) ve výkazu R 44-99.

Kdo přílohu výkazu vyplňuje

Přílohu vyplňují nebo data předávají všechny **školy** (MŠ, ZŠ, SŠ, konzervatoře, VOŠ a základní umělecké) kromě škol s právem státní jazykové zkoušky a vybraná **školská zařízení** (školní družiny, školní kluby, zařízení pro výkon ústavní - ochranné výchovy, střediska volného času, školská ubytovací zařízení a střediska praktického vyučování) zapsané do rejstříku škol a školských zařízení (dále jen „rejstřík“), jejichž činnost vykonává táž právnická osoba (dále jen „ředitelství“), a které na výkaze za školu/školské zařízení (dále jen „škola“) uvedly děti/žáky/studenty (dále jen „žáci“) se SVP, kterým **jsou poskytována PO personálního charakteru ve stupni 2 až 5** se stanovenou NFN.

Pokud táž právnická osoba vykonává například činnost MŠ, ZŠ a školní družiny, předá ředitelství data podle stavu k 30. 9. 2018 za MŠ prostřednictvím přílohy R 43-01 v termínu do 10. 10. 2018, data za ZŠ v rámci individuálních dat ze školních matrik v termínu do 15. 10. 2018 a data za školní družinu podle stavu k 31. 10. 2018 prostřednictvím přílohy R 43-01 v termínu do 12. 11. 2018. Po ukončení sběru všech výkazů bude výsledný formulář R 43-01, resp. jeho tisková podoba za uvedené ředitelství obsahovat souhrnná data předaná za MŠ, ZŠ i ŠD.

Kdy se příloha výkazu vyplňuje a kdy se nevyplňuje

ZŠ, SŠ a konzervatoř předává data pro tuto přílohu výkazu o škole **výhradně** v podobě individuálních dat ze školních matrik **v termínu do 15. 10. 2018 současně** s individuálními anonymizovanými daty o jednotlivých žácích se speciálními vzdělávacími potřebami nebo o žácích mimořádně nadaných, kterým jsou poskytována PO. **VOŠ** předává obdobně data pro tuto přílohu výkazu o škole **v termínu do 15. 11. 2018**.

Ředitelství ostatních škol poté, co nejprve odeslalo odpovídající výkaz řady S a Z, vyplní a odešle **v daném termínu** v elektronické podobě **jednu společnou přílohu R 43-01 výkazů** za školy, jejichž činnost vykonává a jichž se tato příloha týká (s výše uvedenou výjimkou škol, které předávají individuální data ze školních matrik). Termínem pro odeslání přílohy R 43-01 je termín odevzdání příslušného výkazu za školu. MŠ, základní umělecké školy a střediska praktického vyučování odevzdávají přílohu nejpozději **do 10. 10. 2018**, ostatní školská zařízení nejpozději **do 12. 11. 2018**.

Pokud škola/školské zařízení nevzdělává žádné žáky (neposkytuje služby žádnému žákovi) se SVP nebo jim dosud nejsou poskytována PO se stanovenou normovanou finanční náročností nebo se jedná pouze o PO materiálního charakteru, pak přílohu R 43-01 nevyplňuje. Vyplní jen kontaktní údaje a poté zaškrtně v záhlaví políčko "Žádná PO v rozhodném období k 30. 9. 2018".

Podmínka pro vyplňování přílohy výkazu

Výše uvedené subjekty uvedly děti/žáky/studenty (dále jen „žáci“) se SVP, kterým jsou poskytována podpůrná opatření personálního charakteru ve stupni 2 až 5 se stanovenou normovanou finanční náročností (dále jen „PO“) podle přílohy č. 1 vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vyhláška“).

Kde se příloha výkazu vyplňuje

Adresa serveru je <https://sberdat.uiv.cz/login/>. Tlačítko pro pořízení přílohy R 43-01 se objeví v dolní části stránky ředitelství až poté, kdy je vyplněn a odeslán některý z výkazů za školu/školské zařízení (k 30. 9. 2018: S 1-01, S 4c-01, S 24-01, Z 27-01 nebo k 31. 10. 2018: Z 2-01, Z 14-01, Z 15-01, Z 19-01) a na tomto výkaze jsou uvedeny děti/žáci/studenti, kterým jsou poskytována podpůrná opatření ve stupni 2 až 5.

Data pro přílohu R 43-01 za ZŠ, SŠ a konzervatoře podle stavu k 30. 9. 2018 a za VOŠ podle stavu k 31. 10. 2018 se předávají **výhradně** v podobě individuálních dat ze školních matrik prostřednictvím serveru pro sběr dat ze školních matrik (<https://matrika.msmt.cz/matrikas/>) současně s individuálními anonymizovanými daty o jednotlivých žácích a studentech se speciálními vzdělávacími potřebami nebo mimořádně nadaných, kterým jsou poskytována podpůrná opatření.

Jakým způsobem se příloha výkazu vyplňuje

Systém umožňuje manuální vyplnění údajů v elektronickém formuláři anebo import prostřednictvím XML souborů s níže uvedenou závaznou strukturou. Ruční vyplnění R 43-01 - Přílohy výkazu o škole/školském zařízení o poskytovaných PO personálního charakteru a jejich finanční náročnosti pro rozpočtové účely roku 2019 je obdobné jako u ostatních výkonových výkazů (např. u výkazu R 44-99).

Co se do přílohy výkazu vyplňuje

Uvádějí se údaje o všech PO personálního charakteru poskytovaných k rozhodnému datu, které byly vykázány ve výkazu R 44-99, případně v roce **2016** ve výkazu R 43-01, bez ohledu na to, zda na ně byly nebo nebyly požadovány finanční prostředky (nevykazují se PO, která již byla ukončena a aktuálně k rozhodnému datu nejsou poskytována). Pokud škola/školské zařízení nevzdělává žádné žáky (neposkytuje služby žádnému žákovi) se SVP nebo jim dosud nejsou poskytována PO se stanovenou NFN nebo se jedná pouze o PO materiálního charakteru, pak přílohu R 43-01 nevyplňuje. V tomto případě vyplní nejprve kontaktní údaje a následně

zaškrtně v úvodní tabulce zaškrťovací políčko u řádku „Žádná podpůrná opatření v rozhodném období k 30. 9. 2018“ (resp. k 31. 10. 2018). Tím je automaticky odeslána **prázdná příloha** a v dolní části stránky se zobrazí tiskový výstup. Správnímu úřadu se tímto způsobem dostane informace, že za tento subjekt nebudou předána žádná data prostřednictvím přílohy R 43-01.

Zpracovatelské místo a výpis přílohy

Zpracovatelským místem je pro školy zřizované krajem, registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi nebo jinou právnickou nebo fyzickou osobou **odbor školství krajského úřadu**, v Praze **odbor školství a mládeže Magistrátu hl. m.**, pro školy zřizované obcí nebo svazkem obcí **odbor školství úřadu obce s rozšířenou působností** (v Praze odbor školství a mládeže Magistrátu hl. m.), pro školy zřizované MŠMT je zpracovatelským místem přímo **MŠMT** (podle § 28 odst. 5 školského zákona). Následně po odeslání příslušných dat ředitelství **zašle** na vědomí zpracovatelskému místu i výpis přílohy R 43-01 potvrzený ředitelem vykazujícího subjektu.

Oprava přílohy výkazu a konec sběru

V průběhu sběru lze opravit přílohu R 43-01, která nebyla předána prostřednictvím individuálních údajů, **jen po dohodě se zpracovatelským místem** tak, že se celá (vč. nového výpisu s vyznačenou opravou) předá znovu. **Při dodatečných opravách v datech výkazů řady S a Z, které mají vliv na obsah přílohy R 43-01, musí ředitelství vykazujícího subjektu opravit a znovu odeslat i přílohu R 43-01.**

Po ukončení sběru a zpracování individuálních dat ze školních matrik za ZŠ, SŠ, konzervatoř a VOŠ, bude oddíl I přílohy R 43-01 obsahovat i příslušná agregovaná data o PO poskytovaných žákům těchto škol.

4 Časté chyby

- škola **nevrací** průběžně údaje z Doporučení do školní evidence a nevyplňuje včas PO do výkazu R 44-99
- škola/školské zařízení **neukončuje** PO personálního charakteru v případě, že přestane PO poskytovat
- škola/školské zařízení vyplní chybný (jiný) kód PO, než je na doporučení
- je ukončeno jiné PO personálního charakteru než to, které bylo zahájeno
- je ukončeno PO personálního charakteru s jiným způsobem financování, než bylo zahájeno
- PO jsou vykazována na jiném druhu školy/školském zařízení než bylo zamýšleno
- pokud je pracoviště zrušeno, je třeba PO personálního charakteru na tomto pracovišti ukončit a zahájit na odpovídajícím, existujícím
- nedostatečná kontrola vykázaných PO, jak na výkaze R 44-99, tak i na příloze R 43-01

5 Závěr

Z dokumentu plyne, že správné vyplnění údajů z Doporučení do školní evidence i do výkazů R 44-99 i do R 43-01 je nesmírně důležité. Na základě dat předaných ze školní matriky škola předává individuální údaje a z nich se vytvoří statistický výkaz M 3 (M 8, M 9, M 10) a výpis z přílohy k výkazu R 43-01. Dále údaje z Doporučení vstupují (škola/školské zařízení je ručně vkládá nebo importuje pomocí XML) do výkazu R 44-99 a do Přílohy k výkazu R 43-99. Vzhledem k tomu, že výkaz R 44-99 slouží k uplatnění finančních požadavků na poskytovaná PO a údaje z přílohy R 43-01 jsou základem pro stanovení rozpočtu škol/školských zařízení pro rok 2019. Je tedy nezbytné, aby ti, kteří zpracovávají PO, věnovali vykazování maximální pozornost a uvědomili si důležitost správnosti a domysleli důsledky chybného vykázání.

6 Zdroje a užitečné odkazy

Škola/školské zařízení vykazuje PO v souladu s vyhláškou č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů.

Školní matrika školy nebo školského zařízení je ve školském zákoně č. 561/2004 Sb. formulována jako označení pro evidenci dětí, žáků a studentů škol a školských zařízení. Zákon v § 28 výslovně vymezuje okruh údajů ve školní matrice vedených, subjekty odpovědné za vedení školní matriky, subjekty zapojené do sdružování údajů ze školních matrik a další náležitosti vedení školní matriky.

Předávání údajů upravuje vyhláška č. 364/2005 Sb., o vedení dokumentace škol a školských zařízení a školní matriky a o předávání údajů z dokumentace škol a školských zařízení a ze školní matriky (vyhláška o dokumentaci škol a školských zařízení), ve znění pozdějších předpisů.

Bližší informace jsou k dispozici na internetové stránce www.msmt.cz odkaz Statistika školství a dále pak Sběry statistických dat, Regionální školství, Výkonové výkazy řady S, Z, R nebo na <http://sberdat.uiv.cz/login> odkaz **Informace** v pravém horním rohu.

Bližší informace k předávání individuálních dat jsou k dispozici v nápovědách aplikace pro předávání dat ze školních matrik na serveru <https://matrika.msmt.cz/MatrikaS/>. Nápovědy jsou v pravém horním rohu pod symbolem fialové knížky s písmenem „P“.

7 Přílohy

7.1 Příloha č. 1

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Povinnost předávat údaje stanoví § 28 odst. 5 zákona č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Předávání údajů se řídí příslušným ustanovením vyhlášky č. 364/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Údaje předávají pouze školy a školská zařízení, u nichž došlo ve sledovaném období ke změně v poskytování podpůrných opatření.

Výkaz o změnách v poskytovaných podpůrných opatřeních a jejich finanční náročnosti za měsíc

R 44 - 99

Resortní identifikátor
práv. osoby (RED_IZO)

Název

Obec PSČ

Ulice Čp.

I. Podpůrná opatření 2. – 5. stupně se stanovenou normovanou finanční náročností

IZO školy/ školského zařízení ¹⁾	Číslo části	Adresa ²⁾	Druh/ typ ³⁾	Skup. PO	Typ třídy	Kód NFN	Název PO	Forma pořízení	Finanční náročný	Počet
a	b	c	d	2	2a	3	3a	4	5	6

¹⁾ Uvede se IZO školy/školského zařízení (včetně části části), ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami, jestliže jsou nově poskytována/přestala být poskytována vykazovaná podpůrná opatření.

²⁾ Adresa a kód druhu/typu školského zařízení se doplní automaticky podle rejstříku škol a školských zařízení.

Sl. 2: Uvede se skupina podpůrných opatření v souladu s částí přílohy č. 1 vyhlášky č. 27/2016 Sb.: A – personální zajištění PO, B – učební a kompenzační pomůcky.

Sl. 2a: B – běžná třída

Z – třída zřízená podle § 16, odst. 9 školského zákona

Sl. 3: Uvede se kód normované finanční náročnosti uvedený v doporučení ŠPZ.

Sl. 4: Pokud je uvedena hodnota B ve sl. 2, uvede se forma pořízení pomůcky: a – výpůjčka, b – nákup, c – jiné (uasp. dar, škola pomůcku má, investiční výdaje, apod.)

Sl. 5: 0 – finanční prostředky nepožadovány

1 – finanční prostředky požadovány

3 – Ukončení poskytování PO, na něž byly dříve v rámci R44 požadovány finanční prostředky (vyplní se, pouze pokud se jedná o personální zajištění)

4 – Ukončení poskytování PO, na něž nebyly dříve v rámci R44 požadovány finanční prostředky (vyplní se, pouze pokud se jedná o personální zajištění)

7.2 Příloha č.2

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Povinnost předávat údaje stanoví § 28 odst. 5
zákonu č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
Předávání údajů se řídí příslušným ustanovením
vyhlášky č. 364/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

R 43 - 01

Resortní identifikátor prav. osoby (RED IZO)	

PŘÍLOHA
výkazu o škole/školském zařízení
o poskytovaných podpůrných opatřeních personálního charakteru
a jejich finanční náročnosti
pro rozpočtové účely roku 2019

Název _____

Obec _____ PSČ _____

Ulice _____ Čp. _____

I. Podpůrná opatření 2. – 5. stupně se stanovenou finanční náročností

IZO školy/ školského zařízení ¹⁾	Číslo části	Adresa ²⁾	Druh/ typ ³⁾	Číslo řádku	Typ třídy	Kód NFN	Název PO	³⁾ A/N	Počet
a	b	c	d	e	2a	3	3a	5	6
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					
				0101					

¹⁾ Uvádějí se IZO školy/školského zařízení (včetně čísla části), ve které se vzdělává dítě, žák nebo student se speciálními vzdělávacími potřebami, jemuž jsou poskytována výkazovaná podpůrná opatření personálního charakteru 2. - 5. stupně.
²⁾ Je vyplněna adresa a kód druhu školy typu školského zařízení podle rejstříku škol a školských zařízení.
³⁾ Uvede se, zda jsou požadovány finanční prostředky – bližší viz metodické pokyny a vysvětlivky.
Sl. 2a: B – běžná třída
Z – třída zřízená podle § 16, odst. 9 školského zákona

Odesláno dne:	Razítko:	Podpis ředitele školy:	Výkaz vyplnil (jméno):
			Telefon (vč. linky):
			e-mail:

8 Seznam použitých zkratek

PO - podpůrné opatření

SVP – speciální vzdělávací potřeby

NFN – normovaná finanční náročnost

ŠPZ – školské poradenské zařízení

PPP – pedagogicko-psychologická poradna

MŠ – mateřská škola

ZŠ – základní škola

SŠ – střední škola

VOŠ – vyšší odborná škola

ŠD – školní družina

Vzdělávání a práce s nadanými žáky

Autorka textu: PaedDr. Karel Tomek, PhDr. Radmila Pikorová

Pedagogicko psychologičtí poradci pro problematiku nadání.

Anotace vzdělávacího programu

Vzdělávací program je plánován formou semináře pro skupinu pedagogů. Obsahem semináře je úvod do problematiky vzdělávání nadaných dětí a žáků od předškolního věku po žáky středních škol. Účastníci se seznámí s nezbytnými teoretickými východisky a pojmy. Těžiště semináře je soustředěno na identifikaci nadaných dětí a žáků, jejich specifika, kterými se liší od běžné populace. Na tuto část semináře navazuje část, která se věnuje možnostem podpory nadaných a mimořádně nadaných dětí a žáků s využitím podpůrných opatření. Součástí semináře je také seznámení se systémem podpory nadání a základními informačními zdroji k tématu jak v jejich knižní i internetové podobě.

Cílová skupina vzdělávacího programu

- a. pedagogičtí pracovníci mateřských škol, základních škol a středních škol, VOŠ, primárně škol zapojených do projektu KIPR;
- b. pracovníci školských poradenských zařízení - psychologové a speciální pedagogové;

1 Úvod

Téma nadání a jeho podpory představuje mimořádně významné, ale často opomíjené téma. Skupina nadaných a mimořádně nadaných dětí a žáků je velmi rozmanitá, jejich projevy jsou často velmi složité a navíc existuje mylné, ale obecně sdílené přesvědčení, že tyto děti a žáky není nutno podporovat, neboť se vzhledem ke svému nadání prosadí sami. Text je určen lektorům, kteří využijí výstupů projektu a věnují čas informování, osvětě, a motivaci pedagogů manažerských a základních škol, případně pracovníkům školských poradenských zařízení. Nadaní mladí lidé jsou v této bouřlivě se rozvíjející době jedním z mála potenciálních zdrojů růstu naší společnosti.

Předkládáme vám text, který doplňuje prezentaci ze semináře. Pokusili jsme s shrnout důležité myšlenky a informace vážící se k tématu práce s nadanými dětmi a žáky od předškolního po středoškolské vzdělávání.

Text je členěn na stručné informace, psané běžným písmem, nadpisy a podnadpisy shrnutí psané tučným písmem v rámečcích, otázky psané kurzívou a pravý sloupec určený pro vaše poznámky. Text je členěn na nadpisy a podnadpisy standardně číslované a psané tučným písmem.

V textu je důsledně dodržována terminologii vztahující se k věku žáků. Když hovoříme o dětech, máme na mysli děti v předškolním vzdělávání, tedy děti v mateřských školách nebo obdobných zařízeních. Pokud hovoříme o žácích, máme na mysli žáky od prvního ročníku základní školy až po ukončení středoškolského vzdělávání. Pokud v textu mluvíme o žácích, máme tím na mysli žákyně i žáky, tedy rovnocenně obě pohlaví.

Věříme, že toto doplnění materiálů semináře přispěje k jeho užitečnosti a zvýší vaši chuť věnovat úsilí podpoře vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných dětí a žáků.

2 Legislativní a teoretický základ

2.1 Právní předpisy

Hlavním právním předpisem, který vymezuje vzdělávání žáků nadaných a mimořádně nadaných je zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Ustanovení přímo se týkající nadaných jsou obsahem § 16, §17 a §18.

Na tato ustanovení navazuje na základě zmocnění v § 19 školského zákona vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

Oba právní předpisy jsou na základě zkušeností z praxe novelizovány, aby co nejvíce odpovídaly potřebám vzdělávání všech skupin dětí a žáků.

2.2 Důležité dokumenty

Základním strategickým dokumentem, který nastavuje hlavní směry vzdělávací politiky pro delší období je Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020.

Na tento strategický materiál navazuje Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky na období 2015–2020, který je dále rozpracováván na úrovni krajů do Dlouhodobých záměrů krajů. Je rozhodně užitečné se seznámit s těmito materiály a posoudit důraz, který v konkrétním kraji krajské reprezentace přisuzují podpoře vzdělávání nadaných. Je faktem, že se úroveň podpory vzdělávání nadaných v jednotlivých krajích liší.

Základním plánovacím dokumentem vztahujícím se k obsahu vzdělávání jsou Rámcové vzdělávací programy pro předškolní, základní, gymnaziální a střední odborné vzdělávání. Ty vydává MŠMT a školy podle nich vytváří a realizují své školní vzdělávací programy. V rámcových vzdělávacích programech je vždy kapitola věnovaná vzdělávání nadaných. Rovněž ve školních vzdělávacích programech je povinnou součástí popis vzdělávání nadaných v kapitole charakteristika ŠVP. I v tomto případě existují značné rozdíly v kvalitě zpracování ŠVP i v realizaci podpory rozvoje nadání a podpory nadaných dětí a žáků na jednotlivých školách.

Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014–2020 je základním koncepčním dokumentem, který je naplňován akčním plánem. Kromě jiného tento dokument ustanovuje síť podpory nadání jak na celostátní, tak krajské úrovni. O nich budeme v semináři ještě podrobněji mluvit. Tento systematický přístup byl oceněn jako mimořádná inovace v této oblasti.

Tato koncepce byla rovněž zdrojem přesnějšího vymezení nadání a mimořádného nadání, které byly převzaty do právních předpisů.

Rovněž přispěla pojmenování různých typů nadání, nejen nadání v rozumové oblasti.

2.3 Definice nadání dle vyhlášky č. 27/2016 Sb.

Nadaný žák „při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“.

Všimněte si, prosím, že jednou s odlišností je právě předpoklad adekvátní podpory. V tom se pedagogové často mýlí, když předpokládají, že se nadaní o sebe postarají sami. I to je jeden z důvodů, proč je jejich reálný výskyt výrazně nižší oproti statistickým předpokladům.

Mimořádně nadaný žák „jeho rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“. Mimořádná úroveň schopností je zde spojována s vysokou tvořivostí. Velmi doporučujeme skvělou přednášku Sira Kena Robinsona „Do schools kill creativity?“¹

Výskyt v populaci:

2 - 3% mimořádně nadaní

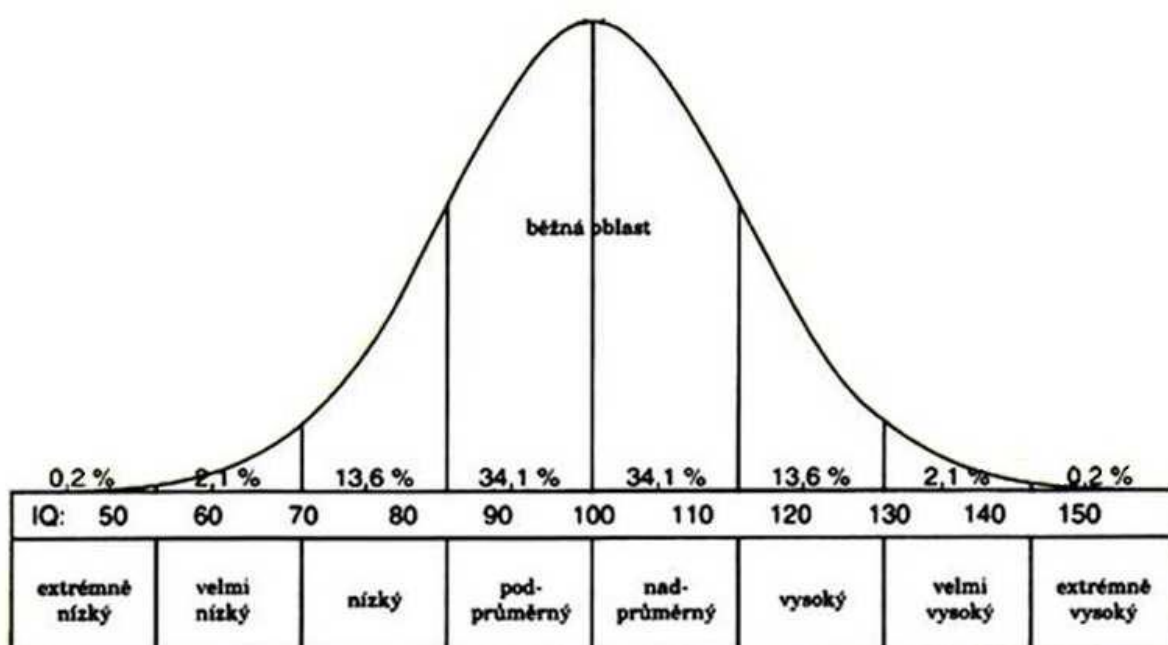
10 – 15% s vrozenou dispozicí podávat v určité oblasti za příznivých podmínek nadprůměrný výkon

Co to znamená reálně? Pokud učíte na běžné škole, měl by být v každé třídě přibližně jeden mimořádně nadaný žák. Dále by v každé běžné třídě měli být tři až čtyři nadaní žáci, schopní v některé nebo více oblastech podávat za příznivých podmínek nadprůměrný výkon. Mimochodem velkým tématem současnosti jsou právě ony „příznivé podmínky“.

Otázka k zamyšlení: Jaké vidíte důvody stavu, kdy se očekávané počty nadaných a mimořádně nadaných dětí a žáků výrazně liší od těch, kteří jsou ve vzdělávání identifikováni a zejména od těch, kterým je poskytována systematická podpora?

Podívejme se na celou věc komplexně.

¹ <https://youtu.be/iG9CE55wbtY>

Obrázek č. 1 zdroj: <http://passerine.blog.cz/1510/gaussova-krivka>

2.4 Gaussova křivka a její interpretace

Pokud se podíváme do historie posledních sta let, budeme těžko hledat nějaké objektivní důvody pro výjimečnost naší populace. Jedná se o běžnou populaci jedné z evropských zemí, stabilně sídlící na svém území přibližně tisíc let. Významnější změnou bylo vysídlení velkého počtu Němců, ale zde školy o vysídlení prakticky všech, takže to by statistiku změnit nemělo. Není tedy žádný zjevný důvod předpokládat, že naše populace je něčím patologická a rozložení je z nějakých zjevných objektivních deformované.

Z výše uvedené prezentace Gaussovského rozložení nadání lze odvodit nesoulad mezi očekávaným počtem nadaných a mimořádně nadaných lidí v populaci a jejich skutečně identifikovaným a podporovaným počtem ve školách.

Něco tu nehraje. Kam se ztrácí nadání a mimořádně nadání. Při přibližně jednom miliónu žáků základních škol bychom v nich měli identifikovat a podporovat zhruba 23 tisíc mimořádně nadaných žáků. Přitom podpůrná opatření poskytujeme řádově stovkám těchto žáků. U žáků nadaných jsou rozpory ještě hrozivější. Měli bychom vědět o 136 tisících nadaných žáků a podporovat je v jejich nadání. Děláme to? Ne! Dokonce ani kdyby platilo (a to rozhodně neplatí), že víceletá gymnázia jsou školami rozvíjející nadání díky speciálnímu programu a speciálním podporujícím způsobům výuky, nedostává se na všechny potenciálně nadané.

Zatímco žáky se speciálními vzdělávacími potřebami umíme identifikovat a podporovat (což je dobře), neumíme stejným způsobem pečovat o skupinu nadaných a mimořádně nadaných žáků.

Něco je špatně.

Věnujte chvíli přemýšlení nad příčinami tohoto jevu a své názory si vyměňte v diskusi.

2.5 Typy nadání

Rozumové (např. matematické, technické, jazykové, literární)

Umělecké (např. hudební, taneční, výtvarné, literární, dramatické)

Pohybové (např. sportovní, taneční)

Praktické (např. sociální, technické)

Je realitou a zažitou tradicí, že se zejména ve školách příliš soustředujeme jen na vyhledávání a podporu rozumově nadaných dětí a žáků.

Neznamená to, že bychom měli tuto podporu snižovat, spíše jde o to vyhledávat a podporovat děti a žáky i dalších typech nadání.

Neměli bychom zapomínat na nadání v oblasti sociální, technické, v oblasti raketově se rozvíjejících digitálních technologií.

V ČR máme výhodnou situaci v umělecké oblasti, neboť pevnou a propracovanou součástí naší vzdělávací soustavy je základní umělecké vzdělávání, které na povinnou školu docházku navazuje. Rovněž řada sportovních oddílů poskytuje možnost rozvoje sportovního nadání v různých sportech.

Otázka: Co považujete za hlavní zdroje, ze kterých vychází nadání, či mimořádné nadání?

2.6 Renzulliho „model tří kruhů“

Pokusme se shrnout diskusi nad otázkou. Jako hlavní složka nadání jsou většinou označovány nadprůměrné schopnosti. Důležitá je jejich genetická zakotvenost. T to neznámá přímou závislost na nadání rodičů.

Další složkou je tvořivost. Je často diskutovanou otázkou, zda školy podporují tvořivost dostatečně. Mnozí si myslí, že nikoli. Připomeňme si přednášku Kena Robinsona.

Zkuste si malý test. Ověřuje tvořivé myšlení.

Vezměte si papír a po dobu 3 minut pište všechny možnosti, kterými lze využít kancelářskou sponku. Můžete využít i jiné běžné předměty. Rozhodně nejde o porovnávání a soutěžení.

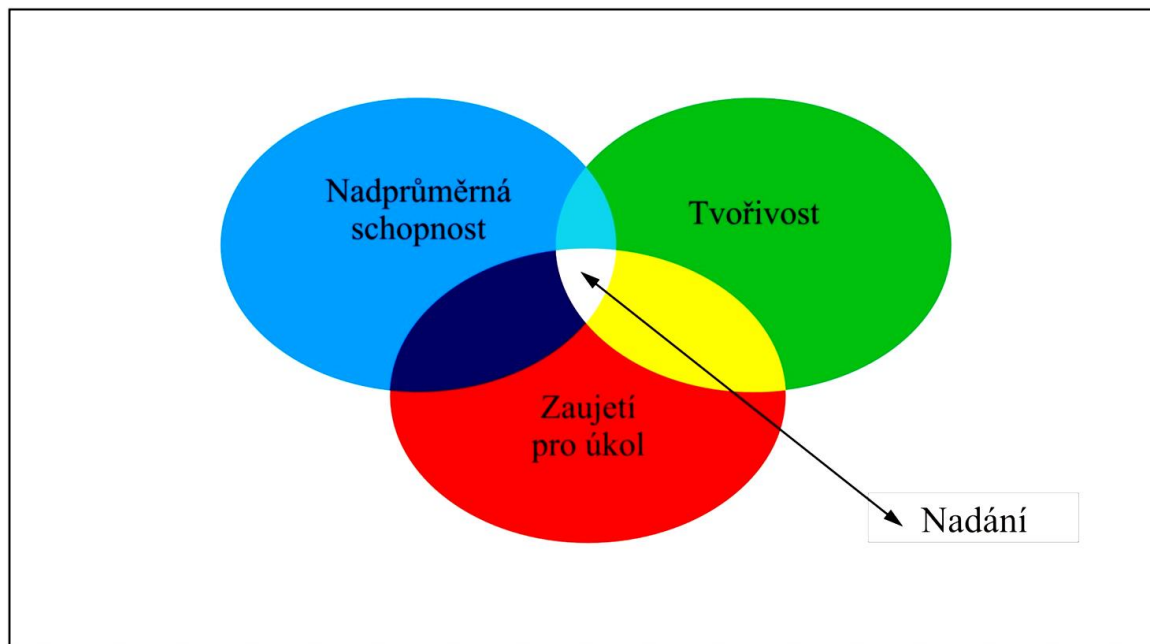
Jak se vám dařilo?

Jak jste se cítili?

Cílem je uvědomění si, že tvořivost neznámá jen úžasná literární, či výtvarná díla, ale je přítomna svým způsobem všude v našem životě.

Zásadní roli hraje také vnitřní motivace, pojmenované v Renzulliho modelu zaujetí pro úkol. Bez této složky se nadání neprojeví, resp. projeví se jen chvilkově a nahodile.

Otázka: Co znamená tato myšlenka komplexnosti pro práci s dětmi a žáky ve školách?

Obrázek č. 2 Autor: PaedDr. Karel Tomek

2.7 Mönksův model

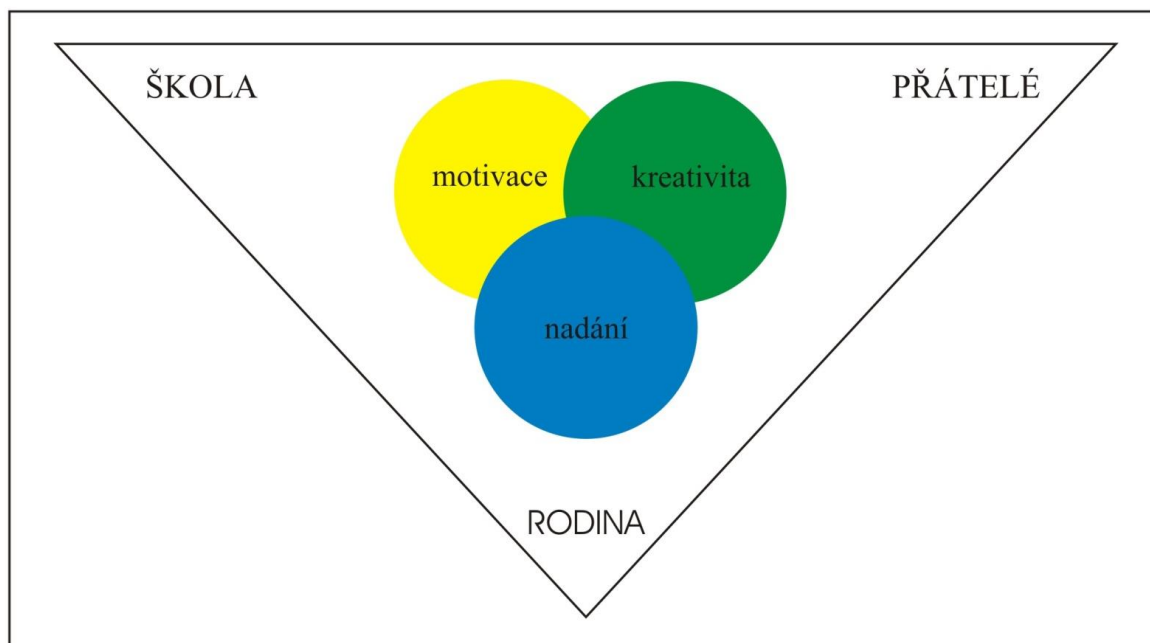
Zatímco Renzulliho model je primárně orientován na nositele nadání nebo mimořádného nadání jako jedince, rozšiřuje Mönksův model náš pohled směrem k podmínkám, ve kterých nadaný nebo mimořádně nadaný jedinec vyrůstá.

To, co se děje ve škole můžeme jako pedagogové ovlivnit a zpravidla ovlivňujeme.

Další dva faktory, tj. přátele a rodinu dítěte nebo žáka, ovlivnit nemůžeme nebo jen nepatrně.

Bohužel musíme připomenout fakt, zjištěný opakovaně mezinárodními šetřeními OECD (PISA, PIRLS, TIMSS, apod.), že náš vzdělávací systém neumí dobře vyrovnávat nerovnosti, které přirozeně vznikají tím, že děti vyrůstají v různých sociálních prostředích, různě vzdělaným rodičům.

Závěr je stručný, udělejme ve školách, co udělat můžeme a přistupujme ke vzdělávání dětí a žáků ke všem, jako k potenciálně nadaným.

Obrázek č. 3 Autor: PaedDr. Karel Tomek

3 Specifika nadaných a mimořádně nadaných dětí a žáků

3.1 Mýty o nadaných dětech

V obecném povědomí koluje řada názorů, které sice vypadají samozřejmě, důvěryhodně a pravdivě, ale popisují zkušenost zkresleně a stejně jako jiné mýty se přenášejí z generace na generaci:

Nadané děti jsou šťastné, vše jim jde hladce, daří se jim, na co sáhnou.

Nadané děti si pomohou samy, dokážou se prosadit i bez pomoci jiných lidí. Pokud někdo potřebuje pomoc, či podporu, nemůže se jednat o nadané dítě.

Kdo je nadaný, dokáže své nadání vždy bez problémů ukázat a projevit.

Jejich mimořádné schopnosti bude rodina, resp. okolí vždy velmi uznávat, oceňovat a akceptovat.

Nadané děti musí být stejně dobré ve všech oblastech. Pokud někde zaostává, nejedná se o nadané dítě.

Nadané děti musí být hodnoceny daleko přísněji než ostatní děti.

Nadané děti nemají problémy, a pokud mají problémy, nejde o děti nadané.

Otázka: Vzpomeňte si na nějakou vaši osobní zkušenost s touto „mytologií“?

3.2 Rozdíl mezi „šikovným“ a mimořádně nadaným dítětem

Šikovné dítě:

- je přizpůsobivé
- je motivované spíše zvenčí
- zná odpověď
- zajímá se
- má dobré nápady
- bývá vůdce skupiny
- poslouchá
- snadno se učí
- chápe významy
- přijímá informace
- cítí se dobře ve škole
- přijímá úkoly
- vymýšlí úkoly
- cítí se dobře s vrstevníky

Mimořádně nadané dítě:

- je méně přizpůsobivé
- je motivované vnitřně
- klade další otázky
- je zvědavé
- má neobvyklé nápady
- často pracuje samo
- při výkladu projevuje emoce, názory
- mnohé už ví
- vyvozuje samostatné závěry
- využívá informace
- cítí se dobře při učení
- přijímá úkoly kriticky
- iniciuje projekty
- cítí se dobře s dospělými

3.3 Charakteristiky mimořádně nadaných dětí

- vzhledem k věku široká slovní zásoba a vyspělý verbální projev
- časně, rádi a hodně čtou (encyklopedie, biografie, vědecká literatura, cestopisy)
- výborná paměť, rychle se učí nové věci

- přesně vyjadřují své myšlenky
- zvládají složitější myšlenkové operace než jejich vrstevníci
- dobrá schopnost vnímání detailů, příčinnosti, předvídání důsledků
- schopnost zobecnění a abstrakce
- schopnost chápat vztahy a souvislosti
- rychlý vhled do problému, schopnost, rychle vyhledat důležité informace (např. z textu)
- vidí vzorce, vztahy a souvislosti, které jiní nevidí, přicházejí s „lepšími způsoby“ řešení věcí.
- dávají přednost komplexním a náročným úkolům
- jsou schopny přenášet své vědomosti do nových situací a řešení problémů
- chtějí se podělit o vše, co vědí
- jsou zvědavé ve všem, co se děje okolo nich, kladnou nekonečné otázky
- jsou horlivé, někdy extrémně citlivé či vznětlivé. Dokáží být zcela pohlceny aktivitami či myšlenkami.
- mají často mnoho (neobvyklých) zájmů, koníčků
- jsou silně motivovány dělat věci, které je zajímají, svým vlastním způsobem, raději pracují nezávisle
- mají ohromnou míru energie
- mají zvýšený cit pro spravedlnost, morálku a fair play
- rády jsou ve vedení, mohou být přirozenou autoritou

3.4 Charakteristiky mimořádně nadaných a nadaných žáků

- široká slovní zásoba včetně používání méně obvyklých slov a slovních obrátů, výborné vyjadřovací schopnosti, dokážou přesně vyjádřit své myšlenky
- rádi a hodně čtou (encyklopedie, biografie, vědecká literatura, cestopisy)
- mají výbornou paměť, rychle se učí nové věci, zvládají se naučit obtížnější partie zájmu bez pomoci druhých
- zvládají složitější myšlenkové operace než jejich vrstevníci
- vykazují schopnost práce s abstraktními myšlenkami s minimem konkrétní zkušenosti pro pochopení
- vidí jasně vztahy příčiny a následku
- rychlý vhled do problému, schopnost rychle vyhledat důležité informace (např. z textu)
- vidí vzorce, vztahy a souvislosti, které jiní nevidí, přicházejí s „lepšími způsoby“ řešení věcí.
- dávají přednost komplexním a náročným úkolům
- jsou schopni přenášet své vědomosti do nových situací a řešení problémů
- chtějí se podělit o vše, co vědí
- jsou zvědaví ve všem, co se děje okolo nich, kladnou nekonečné otázky
- jsou horliví, někdy extrémně citliví či vznětliví. Dokážou být zcela pohlceni aktivitami či myšlenkami.
- mají často mnoho (neobvyklých) zájmů, koníčků
- jsou silně motivováni dělat věci, které je zajímají, svým vlastním způsobem, raději pracují nezávisle

- mají ohromnou míru energie
- mají zvýšený cit pro spravedlnost, morálku a fair play
- mají sofistikovaný smysl pro humor
- rádi jsou ve vedení, mohou být přirozenou autoritou

U konkrétního jedince jsou tyto charakteristiky různě namíchané a nadání a mimořádně nadaní jedinci nejsou homogenní skupina. Naopak, příznačná je značná osobní originalita.

3.5 Charakteristiky nadaných dětí v negativním ohledu

- mají své tempo práce (rychlejší, pomalejší)
- odmítají rutinní a předvídatelnou práci, opakování, pracují nedbale
- kladou choulostivé otázky, vyžadují zdůvodnění, proč se mají věci dělat určitým způsobem
- odmítají určování práce a příkazy, odmítají se podřídít
- denní snění
- ovládají třídní diskuse, odmítají kooperativní činnosti
- nerespektují autoritu, bývají panovačné k učitelům i spolužákům
- jsou netolerantní k nedokonalosti vůči sobě i ostatním
- jsou přecitlivělé vůči kritice, snadno se rozpláčou
- „hrají divadlo“, mohou se stát „třídním šaškem“

Vzdělávání nadaných nebo mimořádně nadaných dětí nemusí být pro pedagoga vůbec jednoduché. Různé kombinace faktorů mohou způsobovat a způsobují větší, či menší obtíže jak na straně žáka, tak na straně pedagogů a rodičů.

3.6 Specifika žáků 2. stupně ZŠ a SŠ

- Žák s mimořádným nadáním v tomto období školní docházky cíleně vyhledává nové informace.
- Zaměřuje se na obor svého zájmu, i když samozřejmě nemusí být jen jeden.
- Téma, které žáka zajímá, zpracovává do hloubky a v širokých souvislostech, může se objevit perfekcionista způsob zpracování.
- Ve znalostech oboru se může lišit od vrstevníků i o několik ročníků.
- Pokud se zapojuje do soutěží, při řešení školních kol většinou nepotřebuje žádnou pomoc od učitele.
- Přestává učitele vnímat jako autoritu – učitel se stává spíše partnerem. Pokud učitele nevnímá jako odborníka, jeho autoritu neuznává.
- Rád prezentuje své znalosti a výzkumy spolužákům.
- Značná roztržitost – zapomíná na své povinnosti a přípravu pomůcek do školy i na jednotlivé vyučovací hodiny.

- Žák v může své nadání také záměrně skrývat – např. aby byl spolužáky přijat nebo aby získal ve třídě lepší postavení. Velký rozdíl ve schopnostech mezi ním a spolužáky může vést i k jeho izolaci nebo šikaně.

Otázka: Poznáváte v některých projevech svoje žáky? Podělte se o zkušenost s ostatními.

3.7 Specifické skupiny nadaných „dvoji výjimečnost“ (twicw exceptional)

- handicapovaní nadaní
- nadaní s poruchami učení, s ADHD
- nadaní s Aspergerovým syndromem
- podvýkonní nadaní
- nadaní ze znevýhodněného socio-kulturního prostředí
- nadané dívky

Všechny tyto skupiny zaslouží zvýšenou pozornost a podporu.

Zásadní zdůraznění je třeba u skupiny podvýkonných nadaných, neboť jejich podvýkonnost je často způsobena špatnými vzdělávacími strategiemi pedagogů. Je to vlastně jen adaptivní mechanismus, kterými se potenciálně nadaný přizpůsobuje nepříznivému vzdělávacímu prostředí. Na rozdíl od ostatních skupin se to dá lépe ovlivnit.

Stejně tak je vysoce aktuální otázka stereotypů ve vzdělávání dívek.

4 Identifikace nadaných a mimořádně nadaných dětí a žáků

4.1 Identifikace mimořádně nadaného žáka

- Pedagogická diagnostika
- Pozorování
- Rozbor výsledků školní práce žáka
- Sledování strategie řešení problémů
- Sledování průběhu koncentrace žáka
- Porovnání výkonu žáka v jednotlivých vyučovacích předmětech
- Diagnostika pedagogů volného času

Identifikace se opírá o Standard komplexní diagnostiky mimořádného (intelektového) nadání zveřejněný na stránkách MŠMT v sekci společného vzdělávání i na internetových stránkách NÚV. Rovněž ho zobrazí běžné internetové vyhledávače.

4.2 Screening nadání

IDENA

Hříbková, Nejedlý, Zhouf a kol. (NÚV Praha)

- posuzovací škála pro vyhledávání nadaných žáků 1. a 2. ročníků ZŠ
- posuzovací škála pro vyhledávání nadaných žáků 3. až 5. ročníků ZŠ
- posuzovací škály pro vyhledávání žáků 8. a 9. ročníků ZŠ nadaných v oblasti matematiky / českého jazyka / biologie / chemie / fyziky
- didaktické testy pro vyhledávání žáků 8. a 9. ročníků ZŠ nadaných v oblasti matematiky / českého jazyka.

Obrázek č. 4 Zdroj: publikace NÚV

4.3 Komplexní vyšetření mimořádného nadání v PPP

Komplexní psychologická diagnostika by měla zahrnovat:

- analýzu dat z rodinné a osobní anamnézy
- posouzení celkové intelektové úrovně a profilu intelektových schopností (opakovaná diagnostika)
- posouzení tvořivosti
- zjištění osobnostních charakteristik a vlastností (včetně sociálních a komunikačních dovedností)
- analýzu výsledků pedagogické diagnostiky učitelů
- zjištění specifik práce s učivem a strategií myšlení (učební a kognitivní styly)
- analýzu motivace a zájmové činnosti, případně dle potřeby též profesní orientace

Jak je vidět z přehledu, jedná se o poměrně náročná a především komplexní proces. Někteří psychologové se na problematiku komplexní diagnostiky mimořádného nadání specializují. V každém kraji je nejméně jeden specialista v školském poradenském zařízení.

Otázka: Víte, kdo se ve vašem kraji specializuje na komplexní diagnostiku mimořádného nadání?

4.4 Speciálně pedagogická diagnostika

Součástí komplexní diagnostiky mimořádného nadání je také speciálně pedagogická diagnostika. Ta by měla zahrnovat:

- posouzení dosažené úrovně čtení, psaní a matematiky
- posouzení dílčích kognitivních funkcí - prostorového vnímání a pravolevé orientace, sluchové a zrakové percepce, laterality, grafomotoriky a vizuomotoriky

Pro pořádek znovu připomínáme Standard komplexní diagnostiky mimořádného (intelektového) nadání (NÚV, Praha), který obsahuje podrobnosti k speciálně pedagogické diagnostice.

Velmi doporučujeme se s tímto dokumentem seznámit a využívat jej jako zdroje informací i diagnostických nástrojů.

4.5 Diagnostika jiného než kognitivního typu nadání

U jiných než kognitivních typů nadání může školské poradenské zařízení posoudit osobnostní charakteristiky nadaného, či mimořádně nadaného dítěte nebo žáka. U projevů nadání v konkrétní oblasti (umělecké, sportovní, technické apod.) je nezbytná spolupráce s odborníky v dané oblasti.

To se děje vždy ve spolupráci s odborníkem na daný obor

(na konzervatoři, jazykové škole, ZUŠ, ve sportovní organizaci).

Školské poradenské zařízení může posoudit motivaci, pracovní návyky, typ osobnosti, styly učení, vhodnost individuálního vzdělávání, IVP, stupeň znalostí obecně, zvládání školních nároků, ale ne potvrdit nadání v dané oblasti.

V zprostředkování těchto kontaktů může pomoci Síť podpory nadání, o které bude řeč v dalších částech semináře.

5 Možnosti podpůrných opatření pro podporu nadaných a mimořádně nadaných dětí a žáků

5.1 Přehled podpůrných opatření pro nadané a mimořádně nadané děti a žáky v pěti stupních podpory

U nadaných a mimořádně nadaných žáků jsou prakticky všechna podpůrná opatření (s výjimkou IVP) k dispozici již od prvního stupně podpory, tedy bez nutnosti vyšetření žáka ve školském poradenském zařízení.

<u>Stupeň podpory</u>	<u>Podpůrná opatření</u>						
	<u>Metody výuky</u>	<u>Úprava obsahu a výstupů vzdělávání</u>	<u>Organizace výuky</u>	<u>IVP</u>	<u>Hodnocení</u>	<u>Intervence školy</u>	<u>Pomůcky</u>
1.							
2.				 případně			
3.				 zpravidla			
4.				 vždy			

Obrázek č. 5 Autor: PaedDr. Karel Tomek

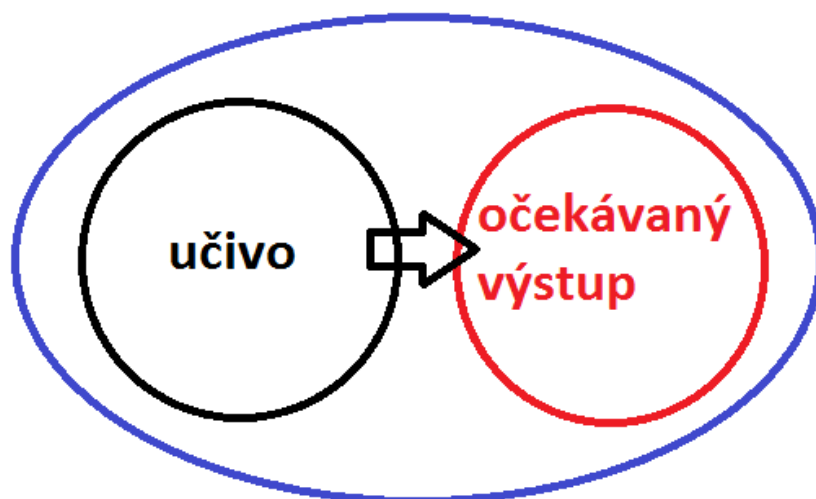
5.2 Úprava vzdělávacího obsahu u žáků nadaných a mimořádně nadaných Poznámky

V rámci podpůrných opatření lze u nadaných a mimořádně nadaných žáků upravovat vzdělávací obsah již od prvního stupně podpory. Taková úprava není vázána na vyšetření ani plán pedagogické podpory.

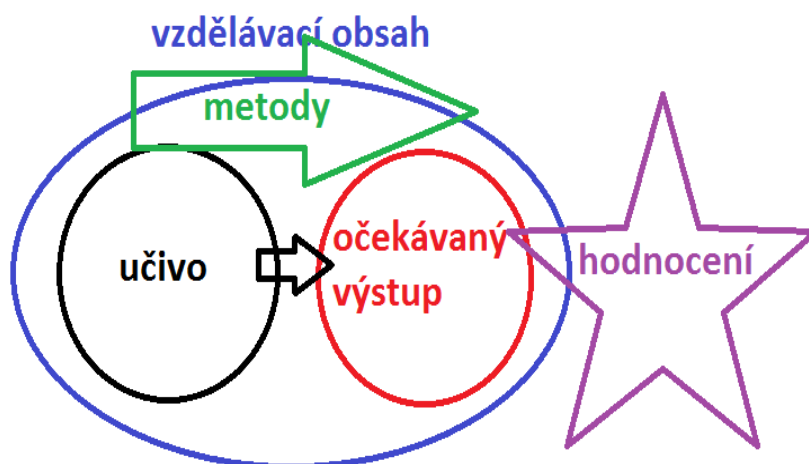
Úprava se může týkat jak učiva (rozšiřování – další učivo), tak očekávaných výstupů (prohlubování – vyšší úroveň mentálních operací).

Upravovat vzdělávací obsah lze u mimořádně nadaných žáků dokonce i nad rámec školního vzdělávacího programu.

vzdělávací obsah

Obrázek č. 6 Autor: PaedDr. Karel Tomek

Obrázek č. 7 Autor: PaedDr. Karel Tomek

5.3 Úprava metod a organizace výuky a úprava hodnocení žáků

K úpravě vzdělávacího obsahu připojme další dvě oblasti, ve který je možné poskytovat nadaným a mimořádně nadaným podporu. Významným a pro pedagogy dostupným nástrojem podpory jsou úpravy v oblasti metod a organizace výuky a v oblasti hodnocení.

Obecně jsou tyto možnosti využívány méně, než je možné.

Existuje jen velmi málo omezení v oblasti metod a organizace výuky.

Rovněž v oblasti hodnocení je prostor pro úpravy velký a zejména využití formativního hodnocení (stručně řečeno hodnocení průběhu vzdělávání) poskytuje mnoho možností.

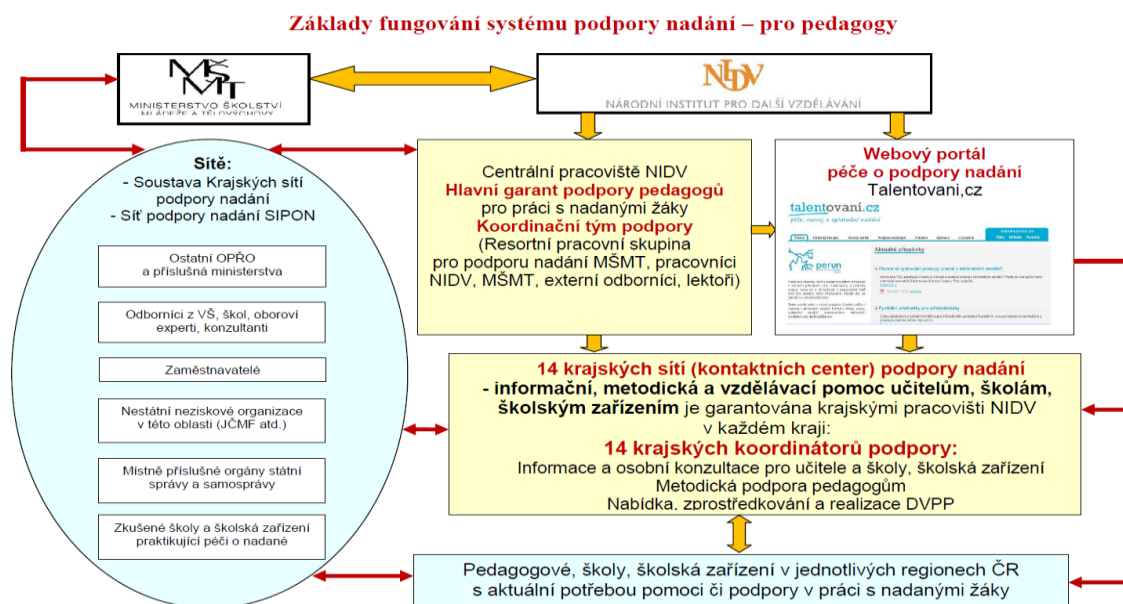
5.4 Systém podpory nadání v ČR

Systém podpory nadání je opřen o celostátní a krajské sítě podpory nadání.

Z hlediska pedagogů na školách hrají klíčovou roli krajské sítě podpory nadání.

V každém kraji je koordinací pověřen pracovník Krajského pracoviště NIDV. Ten poskytuje informace a osobní konzultace pro učitele a školy.

Otázka: Znáte svého krajského koordinátora podpory nadání?

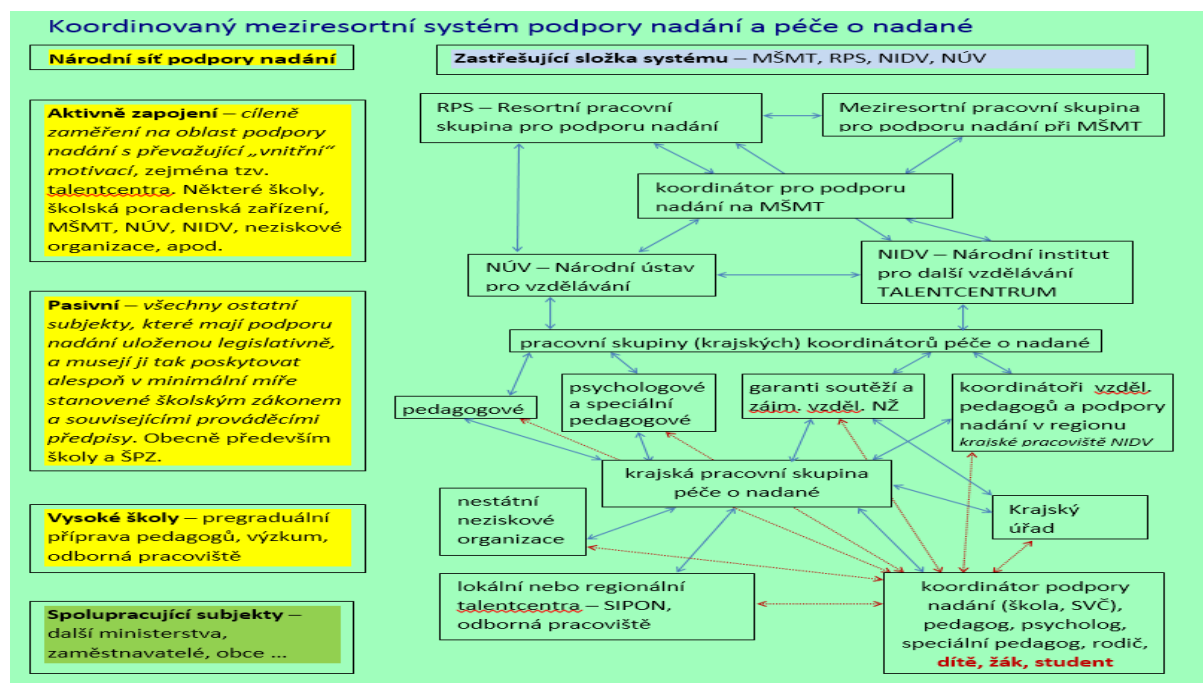

Obrázek č. 8 Zdroj: Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014 – 2020; MŠMT

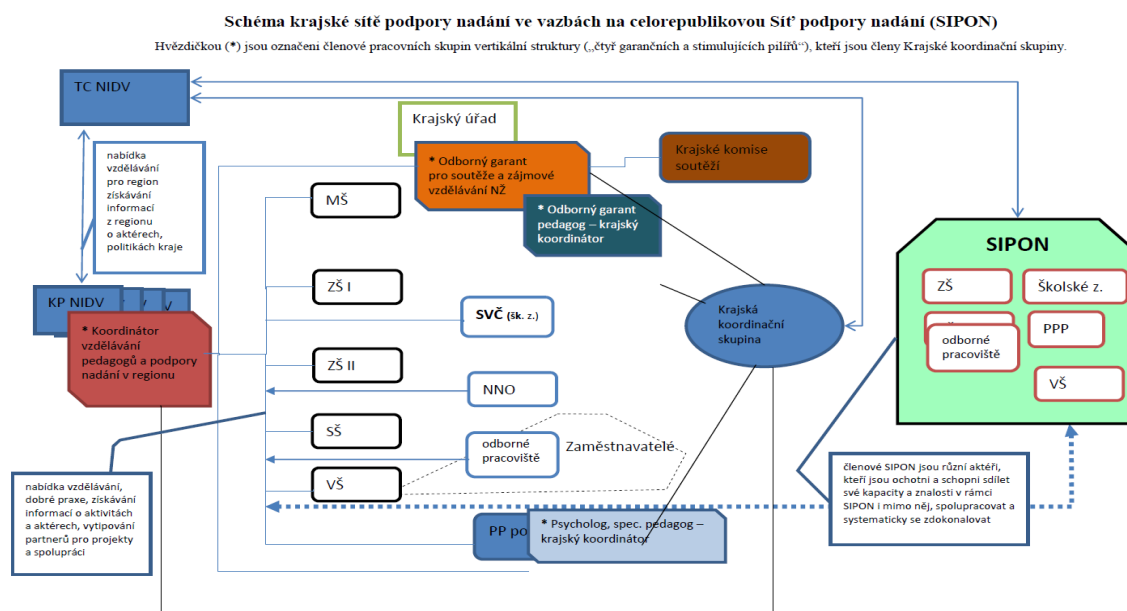
5.5 Meziresortní systém podpory nadání a péče o nadané

Jak je patrné ze schématu, představuje meziresortní systém podpory nadání složitou síť vztahů mnoha partnerů.

Systém bez lidí a informací svoji funkci plnit nebude. Informace o tom, kdo a co může nabídnout, se musí dostat k pedagogům a rodičům.

Obrázek č.9 Zdroj: Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014 – 2020; MŠMT

Obrázek č.10 Zdroj: Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014 – 2020; MŠMT

5.6 Krajské sítě podpory nadání

Jak je patrné ze schématu, krajské sítě podpory nadání mají přímý vztah k celorepublikové síti. Zásadní koordinační roli v systému hraje NIDV a jeho krajská pracoviště.

Prakticky každé školské poradenské zařízení má informace o tom, kdo se v kraji speciálně věnuje nadaným.

Pro to, aby síť plnila svůj účel, je nutná neustálá osvěta ve vztahu k pedagogům a rodičům.

6 Užitečné internetové stránky pro podporu nadání

www.msmt.cz

www.nuv.cz

www.talentovani.cz

www.nadanedeti.cz

www.rvp.cz

Internetová stránka talentovani.cz – hlavní rozcestník

The screenshot shows the homepage of the website talentovani.cz. The browser's address bar displays the URL. The website has a blue header with the logo and tagline. A navigation bar below the header contains links for 'O nadání', 'Systém podpory nadání', 'Odborný časopis', 'Soutěže', 'Aplikace', 'Poradna', and a dropdown menu for 'Nabídka portálu pro: Žáky, Pedagogy, Rodiče'. The main content area is divided into a left sidebar and a right main section. The sidebar features a map of the Czech Republic and text about the 'Systém podpory nadání'. The main section, titled 'Aktuální příspěvky', lists three articles: 'Víkend s vědou UTESLA Academy 21', 'UTESLA Academy 21 - workshop Spektroskopická analýza', and 'VŠB-TU kariérní dny'. Each article includes a brief description, a date, and links to 'aktuality' and 'aktivita'.

talentovani.cz
péče, rozvoj a uplatnění nadání

O nadání | Systém podpory nadání | Odborný časopis | Soutěže | Aplikace | Poradna | Nabídka portálu pro: **Žáky** | **Pedagogy** | **Rodiče**

Portál je centrálním bodem **Systému podpory nadání**, jehož cílem je maximální rozvoj a plné využití potenciálu každého dítěte, žáka, studenta. Systém zahrnuje oblasti formálního, zájmového i neformálního vzdělávání. Systém podpory nadání vychází z Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014 – 2020.

Páteří systému jsou **Krajské sítě podpory nadání**.

Do systému jsou zařazeny **Soutěže a přehlídky v zájmovém vzdělávání**, program **Talnet**, průběžně se zařazují další aktivity.

Tento portál vznikl v projektu Systém péče o nadané v přírodních vědách PERUN (Péče, rozvoj, uplatnění nadání) realizovaného **Národním institutem pro další vzdělávání**.

Aktuální příspěvky

Víkend s vědou UTESLA Academy 21 - Do vesmíru s Arduino a Raspberry
Workshop zaměřený na seznámení s technologiemi jednočipových kontrolerů Arduino a jednodeskových počítačů Raspberry Pi a jejich programováním (C/C++, Python). použití v projektech DIY ("Udělej...")
Dne 23.11.18 [aktuality](#) [aktivita](#)

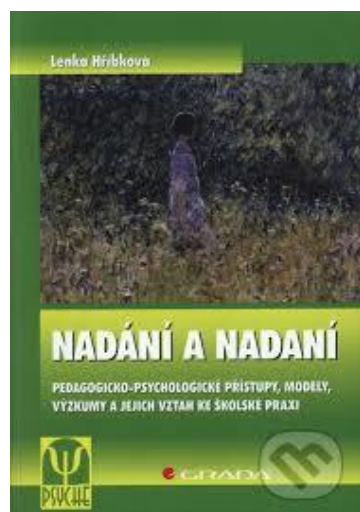
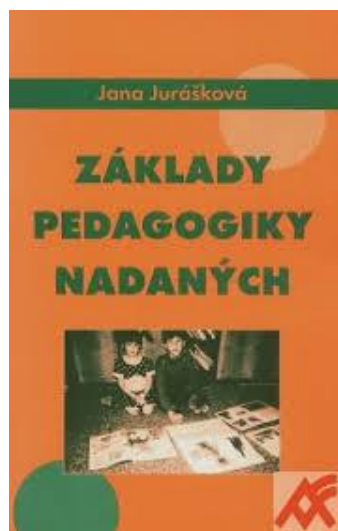
UTESLA Academy 21 - workshop Spektroskopická analýza
Badatelská exkurze UTESLA Academy 21 do spektroskopické laboratoře na katedře didaktiky chemie na Přírodovědecké fakultě v Praze. Debaty s vědci, přednášky a laboratorní praktika na téma...
Dne 21.11.18 [aktuality](#) [aktivita](#)

VŠB-TU kariérní dny
Kariérní centrum VŠB-TUO vás zve na ochutnávku všech služeb Kariérního centra, letos s účastí Mariana Jelínka, mentálního kouče, Iaromira Lána. Program akce ALL inclusive se odehraje pod...
Dne 21.11.18 [aktuality](#) [aktivita](#)

Obrázek č. 11 Zdroj: www.talentovani.cz

Na této stránce jsou k dispozici filtry pro žáky, pro rodiče, pro pedagogy.

6.1 Některé vybrané tituly z literatury o nadaných dětech a žácích

7 Závěr

Vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných dětí a žáků je v současné době jednou z oblastí, která má obrovský rozvojový potenciál a může tvořit značný přínos pro společnost jako celek i pro nadané a mimořádně nadané jedince osobně. Vytvořený systém podpory nadání se postupně usazuje a začíná plnit svoji funkci. Součástí, a dá se říci, že základem jsou pedagogové, kteří rozvoj nadání vnímají jako přirozenou součást své profese, jsou ochotni se v tomto směru průběžně vzdělávat a zvyšovat svoje kompetence. Existující systém identifikace nadání a podpůrných opatření budou natolik funkční a užitečné, nakolik se podpora nadání stane osobním cílem mnoha pedagogů. Tento seminář je jedním ze střípků této složité, ale lákavé mozaiky.

8 Zdroje

Zákon č. 562/2004 Sb. ve znění pozdějších předpisů o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon);

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných ve znění pozdějších předpisů;

Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014 – 2020, MŠMT;

Standard komplexní diagnostiky mimořádného nadání, NÚV, 2018;

9 Přílohy

9.1 Prezentace pro seminář zaměřený na vzdělávání dětí v MŠ a žáků 1. stupně ZŠ

VZDĚLÁVÁNÍ A PRÁCE S NADANÝMI ŽÁKY - MŠ A 1. STUPEŇ ZŠ

Definice nadání

dle vyhlášky č. 24/2016 Sb.

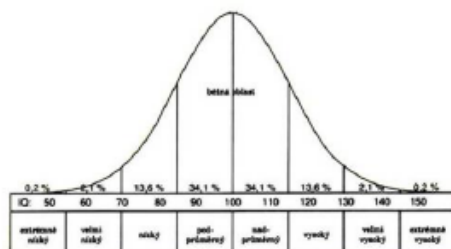
Nadaný žák „při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“

Mimořádně nadaný žák „jeho rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činnosti nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“

Výskyt v populaci :

2 - 3% mimořádně nadaní
10 – 15% s vrozenou dispozicí podávat v určité oblasti za příznivých podmínek nadprůměrný výkon

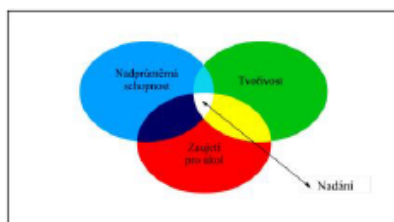
Gaussova křivka

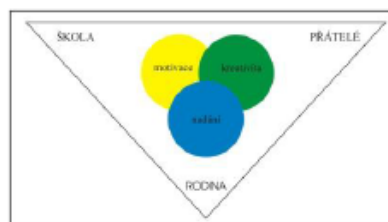
Typy nadání

- Rozumové (např. matematické, technické, jazykové, literární)
- Umělecké (např. hudební, taneční, výtvarné, literární, dramatické)
- Pohybové (např. sportovní, taneční)
- Praktické (např. sociální, technické)

Renzulliho „Model tří kruhů“

Mönksův model

Mýty o nadaných dětech

- jsou to děti šťastné, vše jim jde hladce, daří se jim
- pomohou si sami, dokážou se prosadit i bez pomoci jiných lidí
- své nadání dokážou vždy bez problémů ukázat a projevit
- Jejich mimořádné schopnosti bude rodina, resp. okolí vždy velmi uznávat, oceňovat a akceptovat
- musí být stejně dobří ve všech oblastech
- musí být hodnoceny daleko přísněji než ostatní děti
- nemají problémy a pokud mají problémy, nejde o děti nadané

Rozdíl mezi „šikovným“ a mimořádně nadaným dítětem

šikovné dítě

- je přizpůsobivé
- je motivované spíše zvenčí
- zná odpověď
- zajímá se
- má dobré nápady
- bývá vůdce skupiny
- poslouchá
- snadno se učí
- chápe významy
- přijímá informace
- cítí se dobře ve škole
- přijímá úkoly
- vymýšlí úkoly
- cítí se dobře s vrstevníky

mimořádně nadané dítě

- je méně přizpůsobivé
- je motivované vnitřně
- kladé další otázky
- je zvědavé
- má neobvyklé nápady
- často pracuje samo
- při výkladu projevuje emoce, názory
- mnohé už ví
- vyvozuje samostatné závěry
- využívá informace
- cítí se dobře při učení
- přijímá úkoly kriticky
- iniciuje projekty
- cítí se dobře s dospělými, staršími

Charakteristiky mimořádně nadaných dětí

- vzhledem k věku široká slovní zásoba a vyspělý verbální projev
- časně, rádi a hodně čtou (encyklopedie, biografie, vědecká literatura, cestopisy)
- výborná paměť, rychle se učí nové věci
- přesně vyjadřují své myšlenky
- zvládají složitější myšlenkové operace než jejich vrstevníci
- dobrá schopnost vnímání detailů, příčinnosti, předvídání důsledků
- schopnost zobecnění a abstrakce
- schopnost chápat vztahy a souvislosti
- rychlý vhled do problému, schopnost rychle vyhledat důležité informace (např. z textu)
- vidí vzorce, vztahy a souvislosti, které jiní nevidí, přicházejí s „lepšími způsoby“ řešení věci

- dávají přednost komplexním a náročným úkolům
- jsou schopny přenášet své vědomosti do nových situací a řešení problémů
- chtějí se podělit o vše, co vědí
- jsou zvědavé ve všem, co se děje okolo nich, kladou nekonečné otázky
- jsou horlivé, někdy extrémně citlivé či vznětlivé. Dokáží být zcela pohlceny aktivitami či myšlenkami
- mají často mnoho (neobvyklých) zájmů, koníčků
- jsou silně motivováni dělat věci, které je zajímají, svým vlastním způsobem, raději pracují nezávisle
- mají ohromnou míru energie
- mají zvýšený cit pro spravedlnost, morálku a fair play
- rádi jsou ve vedení, mohou být přirozenou autoritou

Charakteristiky nadaných dětí - v negativním ohledu

- mají své tempo práce (rychlejší, pomalejší)
- odmítají rutinní a předvídatelnou práci, opakování, pracují neobale
- kladou cholostivé otázky, vyžadují zdůvodnění, proč se mají věci dělat určitým způsobem
- odmítají určování práce a příkazy, odmítají se podřídít
- denní snění
- ovládají třídní diskuse, odmítají kooperativní činnosti
- nerespektují autoritu, bývají panovačné k učitelům i spolužákům
- jsou netolerantní k nedokonalosti vůči sobě i ostatním
- jsou přecitlivělé vůči kritice, snadno se rozpláčou
- „hrají divadlo“, mohou se stát „třídním žákem“

Specifické skupiny nadaných „dvojí vyjimečnost“ (twice exceptional)

- handicapovaní nadaní
- nadaní s poruchami učení, s ADHD
- nadaní s Aspergerovým syndromem
- podvýkonní nadaní
- nadaní ze znevýhodněného socio-kulturního prostředí
- nadané dívky

Identifikace mimořádně nadaného žáka

- Pedagogická diagnostika
- Pozorování
- Rozbor výsledků školní práce žáka
- Sledování strategie řešení problémů
- Sledování průběhu koncentrace žáka
- Porovnání výkonu žáka v jednotlivých vyučovacích předmětech

Screening nadání

IDENA pro školáky,

Hříbková, Nejedlý, Zhouf a kol. (NÚV Praha)

- posuzovací škála pro vyhledávání nadaných žáků 1. a 2. ročníků ZŠ,
- posuzovací škála pro vyhledávání nadaných žáků 3. až 5. ročníků ZŠ,
- posuzovací škály pro vyhledávání žáků 8. a 9. ročníků ZŠ nadaných v oblasti matematiky / českého jazyka / biologie / chemie / fyziky
- didaktické testy pro vyhledávání žáků 8. a 9. ročníků ZŠ nadaných v oblasti matematiky / českého jazyka.

POSUZOVACÍ ŠKÁLY PRO PŘEDŠKOLNÍ VĚK

Hříbková

Komplexní vyšetření mimořádného nadání v PPP

Komplexní psychologická diagnostika by měla zahrnovat:

- analýzu dat z rodinné a osobní anamnézy
- posouzení celkové intelektové úrovně a profilu intelektových schopností (opakovaná diagnostika)
- posouzení tvořivosti
- zjištění osobnostních charakteristik a vlastností (včetně sociálních a komunikačních dovedností)
- analýzu výsledků pedagogické diagnostiky učitelů
- zjištění specifík práce s učivem a strategií myšlení (učební a kognitivní styly)
- analýzu motivace a zájmové činnosti, případně dle potřeby též profesní orientace

Speciálně pedagogická diagnostika by měla zahrnovat:

- posouzení dosažené úrovně čtení, psaní a matematiky
- posouzení dílčích kognitivních funkcí - prostorového vnímání a pravolevé orientace, sluchové a zrakové percepce, laterality, grafomotoriky a vizuomotoriky

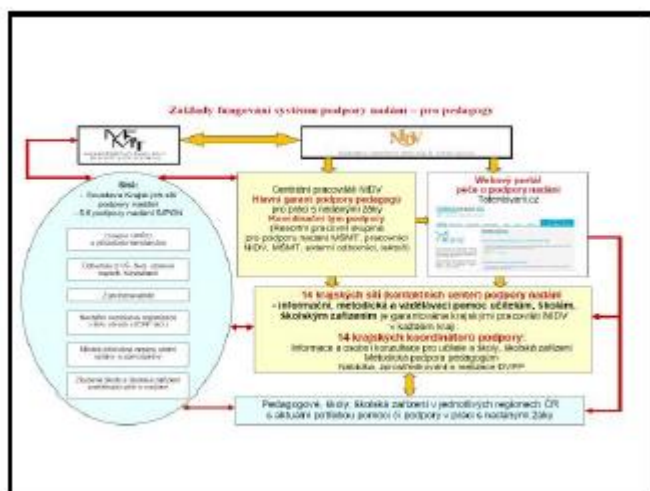
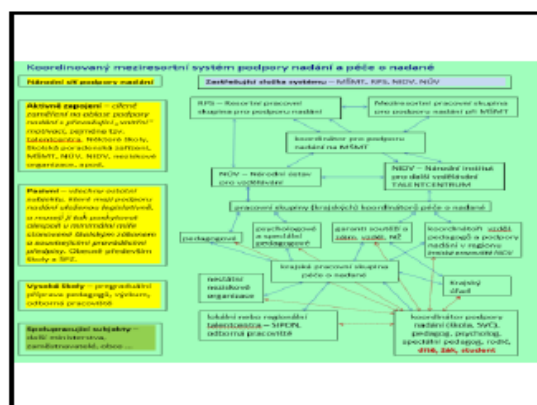
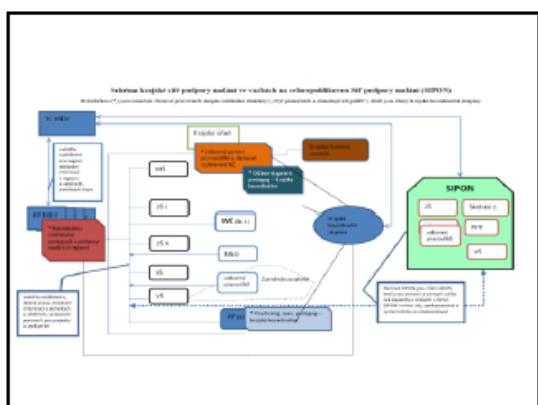
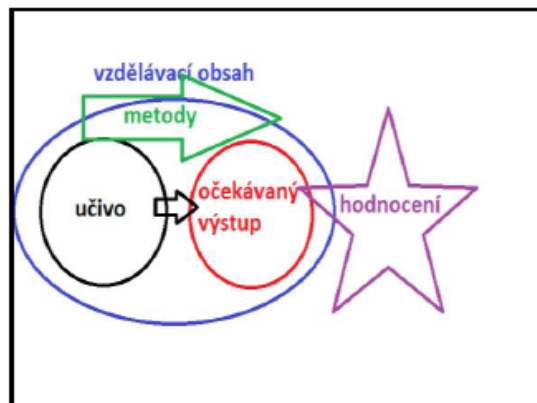
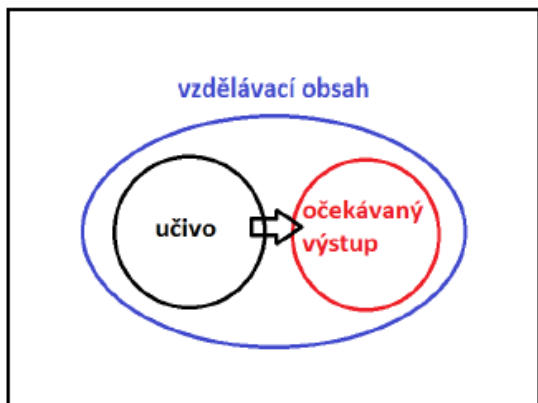
Standard komplexního vyšetření mimořádného (kognitivního) nadání v PPP (NÚV Praha)

Diagnostika jiného než kognitivního typu nadání

Vždy ve spolupráci s odborníkem na daný obor (na konzervatoři, jazykové škole, ZUŠ, ve sportovní organizaci).

Poradna může posoudit motivaci, pracovní návyky, typ osobnosti, styly učení, vhodnost individuálního vzdělávání, IVP, stupeň znalostí obecně, zvládnutí školních nároků, ale
ne potvrdit nadání v dané oblasti.

Stupeň zvládnutí	Podpůrná opatření						
	Metody učení	Časová oblast a organizace učení	Organizační struktura	IVP	Bolesnost	Interakce obcí	Poslední
1.	✓	✓	✓		✓	✓	✓
2.	✓	✓		✓ organizace	✓	✓	✓
3.	✓	✓		✓ organizace		✓	✓
4.		✓		✓ struktura	✓		✓

9.2 Prezentace pro seminář zaměřený na vzdělávání žáků 2. stupně ZŠ a středních škol

VZDĚLÁVÁNÍ A PRÁCE S NADANÝMI ŽÁKY -2. STUPEŇ ZŠ A SŠ

PhDr. Radmila Pikorová PaedDr. Karel Tomek

Kurz NÚV, Praha 29.11.2018

Legislativa a koncepční dokumenty

Legislativa

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
- Vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných

Dokumenty

- Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020
- Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky na období 2015–2020
- Rámcové vzdělávací programy pro předškolní, základní, gymnaziální a střední odborné vzdělávání
- Koncepce podpory rozvoje nadání a péče o nadané na období let 2014–2020

Definice nadání

dle vyhlášky č. 27/2016 sb.

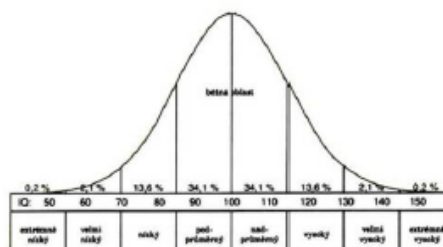
Nadaný žák „při adekvátní podpoře vykazuje ve srovnání s vrstevníky vysokou úroveň v jedné či více oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“

Mimořádně nadaný žák „jeho rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech“

Výskyt v populaci :

- 2 - 3% mimořádně nadaní
- 10 – 15% s vrozenou dispozicí podávat v určité oblasti za příznivých podmínek nadprůměrný výkon

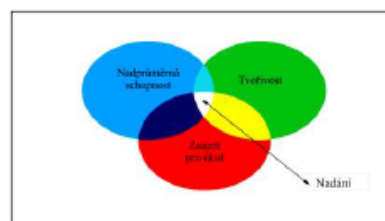
Gaussova křivka

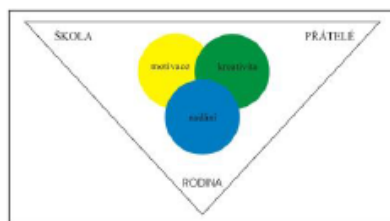
Typy nadání

- Rozumové (např. matematické, technické, jazykové, literární)
- Umělecké (např. hudební, taneční, výtvarné, literární, dramatické)
- Pohybové (např. sportovní, taneční)
- Praktické (např. sociální, technické)

Renzulliho „Model tří kruhů“

Mönksův model

Mýty o nadaných dětech

- jsou to děti šťastné, vše jim jde hladce, daří se jim
- pomohou si sami, dokážou se prosadit i bez pomoci jiných lidí
- své nadání dokážou vždy bez problémů ukázat a projevit
- Jejich mimořádné schopnosti bude rodina, resp. okolí vždy velmi uznávat, oceňovat a akceptovat
- musí být stejně dobří ve všech oblastech
- musí být hodnoceny daleko přísněji než ostatní děti
- nemají problémy a pokud mají problémy, nejde o děti nadané

Charakteristiky mimořádně nadaných a nadaných žáků

- široká slovní zásoba včetně používání méně obvyklých slov a slovních obrátů, výborné vyjadřovací schopnosti, dokážou přesně vyjádřit své myšlenky
- rádi a hodně čtou (encyklopedie, biografie, vědecká literatura, cestopisy)
- mají výbornou paměť, rychle se učí nové věci, zvládají se naučit obtížnější partie zájmu bez pomoci druhých
- zvládají složitější myšlenkové operace než jejich vrstevníci
- vykazují schopnost práce s abstraktními myšlenkami s minimem konkrétní zkušenosti pro pochopení
- vidí jasné vztahy příčiny a následku
- rychlý vhled do problému, schopnost rychle vyhledat důležité informace (např. z textu)
- vidí vzorce, vztahy a souvislosti, které jiní nevidí, přicházejí s „lepšími způsoby“ řešení věcí.

- dávají přednost komplexním a náročným úkolům
- jsou schopni přenášet své vědomosti do nových situací a řešení problémů
- chtějí se podílet o vše, co vědí
- jsou zvědaví ve všem, co se děje okolo nich, kladou nekonečné otázky
- jsou horliví, někdy extrémně citliví či vznětliví. Dokážou být zcela pohlceni aktivitami či myšlenkami.
- mají často mnoho (neobvyklých) zájmů, koníčků
- jsou silně motivováni dělat věci, které je zajímají, svým vlastním způsobem, raději pracují nezávisle
- mají ohromnou míru energie
- mají zvýšený cit pro spravedlnost, morálku a fair play
- mají sofistikovaný smysl pro humor
- rádi jsou ve vedení, mohou být přirozenou autoritou

Charakteristiky nadaných dětí - v negativním ohledu

- mají své tempo práce (rychlejší, pomalejší)
- odmítají rutinní a předvídatelnou práci, opakování, pracují nedbale
- kladou choťlostivé otázky, vyžadují zdůvodnění, proč se mají věci dělat určitým způsobem
- odmítají určování práce a příkazy, odmítají se podřídit
- denní snění
- ovládají třídní diskuse, odmítají kooperativní činnosti
- nerespektují autoritu, bývají panovačné k učitelům i spolužákům
- jsou netolerantní k nedokonalosti vůči sobě i ostatním
- jsou přecitlivělé vůči kritice, snadno se rozpláchnou
- „hrají divadlo“, mohou se stát „třídním šaškem“

Specifika žáků 2. stupně ZŠ a SŠ

- Žák s mimořádným nadáním v tomto období školní docházky cíleně vyhledává nové informace.
- Zaměřuje se na obor svého zájmu, i když samozřejmě nemusí být jen jeden.
- Téma, které žáká zajímá, zpracovává do hloubky a v širokých souvislostech, může se objevit perfekcionista způsob zpracování.
- Ve znalostech oboru se může lišit od vrstevníků i o několik ročníků.
- Pokud se zapojuje do soutěží, při řešení školních kol většinou nepotřebuje žádnou pomoc od učitele.
- Přestává učitele vnímat jako autoritu – učitel se stává spíše partnerem. Pokud učitele nevnímá jako odborníka, jeho autoritu neuznává.
- Rád prezentuje své znalosti a výzkumy spolužákům.
- Značná roztržitost – zapomíná na své povinnosti a přípravu pomůcek do školy i na jednotlivé vyučovací hodiny.
- Žák v může své nadání také záměrně skrývat – např. aby byl spolužák přijat nebo aby získal ve třídě lepší postavení. Velký rozdíl ve schopnostech mezi ním a spolužáky může vést i k jeho izolaci nebo šikaně.

Specifické skupiny nadaných „dvojí výjimečnost“ (twice exceptional)

- handicapovaní nadaní
- nadaní s poruchami učení, s ADHD
- nadaní s Aspergerovým syndromem
- podvýkonní nadaní
- nadaní ze znevýhodněného socio-kulturního prostředí
- nadané dívky

Identifikace mimořádně nadaného žáka

- [Pedagogická diagnostika](#)
- Pozorování
- Rozbor výsledků školní práce žáka
- Sledování strategie řešení problémů
- Sledování průběhu koncentrace žáka
- Porovnání výkonu žáka v jednotlivých vyučovacích předmětech
- [Diagnostika pedagogů volného času](#)

Screening nadání

IDENA

Hříbková, Nejedlý, Zhouf a kol. (NÚV Praha)
- posuzovací škála pro vyhledávání nadaných žáků 1. a 2. ročníků ZŠ,
- posuzovací škála pro vyhledávání nadaných žáků 3. až 5. ročníků ZŠ,
- posuzovací škály pro vyhledávání žáků 8. a 9. ročníků ZŠ nadaných v oblasti matematiky / českého jazyka / biologie / chemie / fyziky
- didaktické testy pro vyhledávání žáků 8. a 9. ročníků ZŠ nadaných v oblasti matematiky / českého jazyka.

Komplexní vyšetření mimořádného nadání v PPP

Komplexní psychologická diagnostika by měla zahrnovat:

- analýzu dat z rodinné a osobní anamnézy
- posouzení celkové intelektové úrovně a profilu intelektových schopností (opakovaná diagnostika)
- posouzení tvořivosti
- zjištění osobnostních charakteristik a vlastností (včetně sociálních a komunikačních dovedností)
- analýzu výsledků pedagogické diagnostiky učitelů
- zjištění specifík práce s učivem a strategií myšlení (učební a kognitivní styly)
- analýzu motivace a zájmové činnosti, případně dle potřeby též profesní orientace

Speciálně pedagogická diagnostika by měla zahrnovat:

- posouzení dosažené úrovně čtení, psaní a matematiky
- posouzení dílčích kognitivních funkcí - prostorového vnímání a pravolevé orientace, sluchové a zrakové percepce, laterality, grafomotoriky a vizuomotoriky

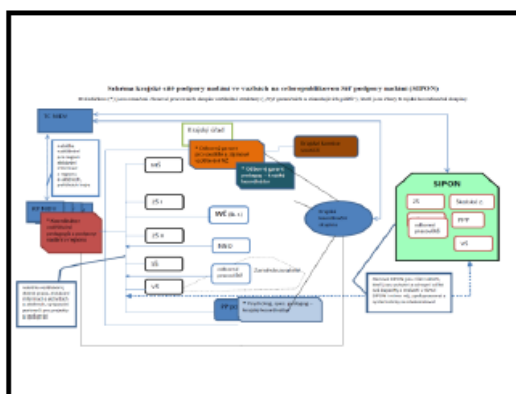
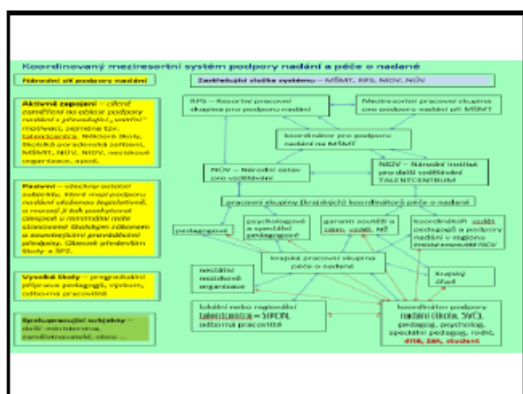
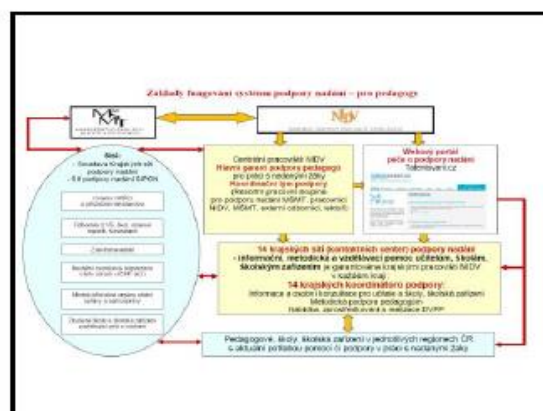
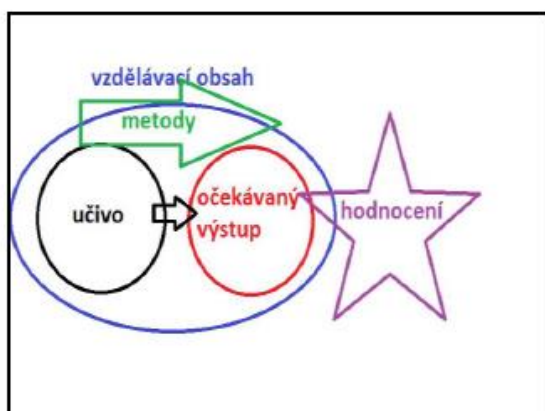
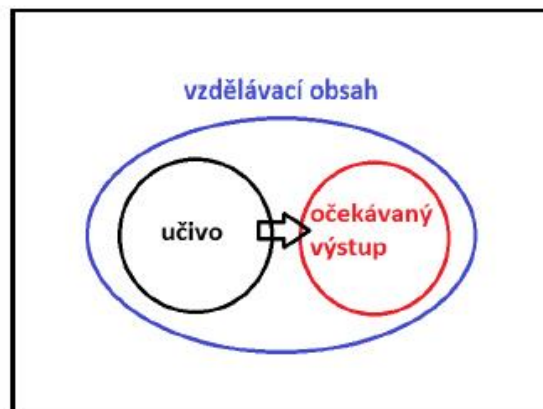
Standard komplexní diagnostiky mimořádného (intelektového) nadání (NÚV Praha)

Diagnostika jiného než kognitivního typu nadání

Vždy ve spolupráci s odborníkem na daný obor (na konzervatoři, jazykové škole, ZUŠ, ve sportovní organizaci).

Poradna může posoudit motivaci, pracovní návyky, typ osobnosti, styly učení, vhodnost individuálního vzdělávání, IVP, stupeň znalostí obecně, zvládání školních nároků, ale
ne potvrdit nadání v dané oblasti.

Kritérium	Podpůrná opatření						
	Metody práce	Časová dostupnost	Organizační zajištění	IVT	Robotika	Internetové služby	Finanční
1.	✓	✓	✓		✓	✓	✓
2.	✓	✓		✓	✓	✓	✓
3.	✓	✓		✓		✓	✓
4.		✓		✓	✓		✓

Webové stránky

www.msmt.cz

www.nuv.cz

www.talentovani.cz

www.nadanedeti.cz

www.rvp.cz

Vzdělávací program pro začínající sociální pracovníky ve školách a školských poradenských zařízeních

Autorky textu:

PhDr. Lenka Průšová, Ph.D., PaedDr. Zuzana Kaprová, Mgr. Jitka Vrchotová, Bc. Monika Vacková

Cílová skupina vzdělávacího programu

- a. sociální pracovníci ve školách a školských poradenských zařízeních

Obsah

1 Úvod (PhDr. Lenka Průšová, Ph.D.).....	76
2 Charakteristika metod sociální práce a úvod do sociální politiky (PhDr. Lenka Průšová, Ph.D.).....	77
2.1 Úvod	77
2.2 Sociální politika	77
2.3 Problematika sociální práce	77
2.4 Sociální práce a sociální pracovník	78
2.5 Sociální práce s rodinou	81
2.6 Sociální práce s dítětem	82
2.7 Vedení rozhovoru s dítětem.....	83
2.8 Závěr	85
2.9 Zdroje.....	86
3 Sociální pracovník ve školském poradenském zařízení (Bc. Monika Vacková).87	
3.1 Školské poradenské zařízení.....	87
3.1.1 Personální obsazení	88
3.1.2 Poradenský proces	91
3.1.3 Práce s rodinou v procesu změny	94
3.2 Závěr	97
4 Rozlišné přístupy a potřeby dle handicapu žáka (Mgr. Zuzana Kaprová).....	100
4.1 Historický vývoj postavení osob se zdravotním postižením	100
4.2 Specifika přístupů k žákům se zdravotním postižením	102
4.2.1 Mentální postižení	102
4.2.2 Tělesné postižení	104
4.2.3 Zrakové postižení	105

4.2.4	Sluchové postižení.....	106
4.2.5	Vady řeči (narušená komunikační schopnost)	108
4.2.6	Autismus.....	110
4.3	Závěr.....	111
4.4	Zdroje.....	113

5 Dávky sociálního zabezpečení a jiné dávky týkající se žáků se zdravotním postižením nebo se zdravotním i sociálním znevýhodněním (Mgr. Jitka Vrchotová) 114

5.1	Úřady, na které se budete obracet, resp. vaši klienti	114
5.2	Schéma systému sociálního zabezpečení	115
5.2.1	Sociální pojištění – pojistný systém	115
5.2.2	Sociální podpora.....	116
5.2.3	Sociální péče – nepojistný systém.....	116
5.2.4	Zdravotnictví	117
5.3	Pilíře sociálního zabezpečení v ČR	117
5.3.1	Nemocenské pojištění	117
5.3.2	Důchodové pojištění.....	118
5.3.3	Státní sociální podpora	119
5.3.4	Pěstounské dávky	121
5.3.5	Sociální péče – nepojistný systém.....	121
5.4	Jaké sociální služby mohou využívat osoby se zdravotním postižením.....	122
5.5	Dávky pomoci v hmotné nouzi.....	128
5.6	Závěr.....	129
5.7	Webové portály.....	129
5.8	Zdroje a doporučená literatura.....	131
5.9	Přílohy	131
5.9.1	Seznam (použitých) zkratk	131
5.9.2	Vymezení některých pojmů	132

1 Úvod (PhDr. Lenka Průšová, Ph.D.)

Kurz je určen pro sociální pracovníky ve školách a školských poradenských zařízeních, kteří sice splňují podmínky zákona č. 108/2006 Sb. O sociálních službách v platném znění, ale jejich praktické zkušenosti v oboru nejsou příliš bohaté. Sociální práce s dítětem a jeho rodinou se s postupujícím inkluzivním vzděláváním jeví jako vhodná metoda zkvalitnění zapojení žáků do vzdělávacího procesu a zároveň má rozhodující vliv na další kvalitu vzdělávání konkrétního dítěte. Ve školských poradenských zařízeních a ve škole je nutné vytvářet podmínky pro zapojování rodiny do rozhodování o budoucím vzdělávání dítěte na bázi pochopení cílů vzdělávání a specifických potřeb dítěte na bázi partnerské spolupráce. Nelze ani opomenout zásadní zodpovědnost rodičů nebo osob odpovědných za výchovu za rozhodování o budoucnosti dítěte. V tomto smyslu je také podpora dítěte a rodinou sociálním pracovníkem nezastupitelná.

Systém seminářů byl vytvořen dle obvyklých nejproblematictějších oblastí rodinného života, který může ovlivnit kvalitu spolupráce s rodinou a možnosti vzdělávání dítěte.

Prvním kurzem se tedy stal určitý vstup do problematiky sociální práce, kde byly charakterizované využitelné metody sociální práce a rámcově přiblížena posluchačům sociální politika, její hlavní principy a systém, který je platný pro ČR.

Druhý seminář se věnoval základní charakteristice jednotlivých typů znevýhodnění a přístupy k dětem se specifickými vzdělávacími potřebami. Zároveň poukázal na časté problémy týkající se pochopení chování a potřeb specificky znevýhodněných žáků a jejich rodiny.

Na tato témata logicky navázal seminář zabývající se úlohou sociálního pracovníka ve vzdělávací instituci. Téma je velmi nosné, zejména z toho důvodu, že není zatím pravidlem, aby každá škola měla svého sociálního pracovníka, případně sociálního pedagoga, který by řešil sociální problémy žáků a jejich rodin. Zároveň se účastníci kurzu seznamovali s principy poradenství, efektivní komunikace v poradenském procesu. Pozornost byla rovněž věnována kritériím pro výběr vhodného sociálního pracovníka na pozici sociálního pracovníka ve vzdělávací instituci.

Následovaly semináře, které byly silně provázané a týkaly se jednak tzv. školské legislativy, pojmosloví, se kterým školská legislativa pracuje a následoval kurz týkající se dávek sociálního zabezpečení a dávek pro osoby se zdravotním postižením nebo sociálním a zdravotním znevýhodněním. Tyto dva kurzy logicky završily stručný exkurz do problematiky sociálních pracovníků ve škole a školských vzdělávacích zařízeních. Nespornou výhodou všech kurzů byla možnost konzultovat konkrétní otázky s odborníky, kteří se danou problematikou profesně zabývají. Zároveň přednášející zpracovali jednotlivá témata do písemné podoby tak, aby se sociální pracovníci k přednesené tématice mohli vrátit kdykoliv dle potřeby.

Předkládaná témata jsou zpracovaná nejen z pohledu sociální práce, ale zároveň reflektují možnosti a meze škol a školských poradenských zařízení v sociální sféře. Tento materiál může být inspirací pro každého odborníka, který v dané oblasti působí.

2 Charakteristika metod sociální práce a úvod do sociální politiky (PhDr. Lenka Průšová, PhD.)

2.1 Úvod

Sociální práce v současné době proniká do všech pomáhajících profesí. Není tomu jinak ani ve školství. K tomuto účelu byl připraven seminář, který sociální pracovníky v ŠPZ seznámí se základními metodami sociální práce a snovými náhledy na tuto problematiku.

2.2 Sociální politika

Pro sociálního pracovníka je nezbytná orientační znalost sociální politiky v České republice.

Sociální politika zahrnuje: sociální zabezpečení, politiku zaměstnanosti, zdravotní politiku, rodinnou politiku, bytovou politiku, vzdělávání a ostatní systémy, které souvisí s uspokojováním lidských potřeb.

Sociální zabezpečení se skládá z pojistných systémů důchodového, nemocenského a zdravotního. Státní sociální podpora má dvě formy dávek příjmově testované dávky a příjmově netestované dávky. Součástí sociálního zabezpečení je i sociální pomoc, která je orientovaná na dávky řešící zdravotní handicapy (sociální služby a sociální péče) a dávky, které řeší příjmovou nedostatečnost (hmotná nouze).

Zdravotní politika je závislá na státních dotacích. Pracuje s preventivními programy, osvětou mezi obyvatelstvem. Zabývá se vědou a výzkumem v dané oblasti.

Rodinná politika je reprezentována různými podpůrnými programy, sociálními službami pro rodinu a zejména dalším systémem, který chrání děti (sociálně-právní ochrana dětí).

Bytová politika je reprezentována regulací státu hypotéčních úvěrů, stavebního spoření atd.

Vzdělávací politika je dotovaná státem v oblasti školských zařízení, ale i dalších neškolských zařízení včetně sportu. Stát dotuje vědu a výzkum a vývoj.

Specifické místo v rámci sociální politiky zaujímá politika zaměstnanosti, která je vedená dvěma směry:

- a) K zaměstnanci – ztráta zaměstnání, nároky zaměstnance v případě insolvence zaměstnavatele, pracovní úrazy a nemoci z povolání, mzdová politika (minimální mzda)
- b) K zaměstnavateli - zákoník práce (pracovní úraz, odstupné), kolektivní smlouvy.

Sociální politika rámcově kryje oblasti, se kterými se každý občan během života může setkat.

2.3 Problematika sociální práce

Profese sociálního pracovníka je založená na praktických dovednostech (např. komunikační dovednosti) a akademických disciplínách, která podporuje sociální změnu, rozvoj, soudržnost,

podporuje zmocnění lidí a osvobození lid. Stojí na společenských vědách, humanitní a komunitní teorii, podněcuje životní změny, zlepšuje uspokojování životních potřeb.

Principy sociální práce: sociální spravedlivost, lidská práva, společná zodpovědnost, respektování rozmanitostí v životě člověka.

Klientem sociálního pracovníka může být jednotlivec, rodina, ale i celá komunita.

Sociální pracovník může zvolit několik přístupů, které směřují k cíli (nápravě nebo stabilizaci klienta).

Nedobrovolný (autoritativní) přístup je využíván v určitých situacích, kdy je potřeba v zájmu klienta činit opatření, které klient nechápe a nesnesou odkladu (jedná se zejména o situace výkonu trestu odnětí svobody, u nezletilého klienta atd.). V praxi se s ním sice setkáváme, ale není odborníky doporučován, neboť má nižší účinnost a klient zpravidla nespolupracuje v takové kvalitě, jaká by byla žádoucí.

Základní přístup ke klientovi je však bezpředsudkový, chápavý, který vyjadřuje i porozumění sociálního pracovníka pro klienta. Je velmi důležitý při práci s každým klientem, ale zejména s osobami závislými a osobami bez přístřeší.

Na straně druhé je žádoucí pracovat s klientem motivovaným, ale častěji se sociální pracovník setkává s klientem, který manipuluje (snaží se korumpovat sociálního pracovníka nejen pochvalami, ale i různými „dárky“. Případně může klient sociálnímu pracovníkovi vyhrožovat. Tyto situace se v praxi spíše řeší podáváním stížností, medializací dané kauzy a jinými nátlakovými formami včetně podání trestního oznámení z podezření trestné činnosti sociálního pracovníka.

Velmi nebezpečným klientem může být agresivní klient, který sociálního pracovníka uráží a je celkově hrubý až neurvalý nebo klient, který v rámci emotivity je schopen fyzického napadení. Setkání sociálního pracovníka s agresivním klientem je velmi zatěžující a je vhodné, aby každý sociální pracovník byl vyškolen jak pracovat s agresivním klientem.

Sociální pracovník, jak již bylo uvedeno, může pracovat v různých pomáhajících profesích, ale tyto profese mohou sociálnímu pracovníkovi určit i různé role.

2.4 Sociální práce a sociální pracovník

Činnost, která předchází nebo upravuje sociální problém jednotlivce, skupiny. Zájmem je zlepšit kvalitu života.

Okruhy monitorování, případně nutné zásahy sociálního pracovníka v rámci sociální práce:

Základní potřeby – pokud nejsou uspokojeny základní potřeby, nelze s klientem pracovat na zkvalitnění jeho života obecně.

Sounáležitost – uvědomění si sounáležitosti s rodinou, sociální skupinou nebo komunitou tzv. kam klient patří, kde bude hledat případně podporu nebo naopak, kam patřit nechce, kdo jej negativně ovlivňuje.

Vztahy a mezigenerační vztahy – člověk je společenský tvor, potřebuje pro svůj život vytvářet vztahy, komunikovat se svým okolím. Monitoring a rozvoj vztahů klienta je velmi důležitá činnost sociálního pracovníka. Jeho úkolem je rozvíjet a pomáhat obohacovat vztahy s rodinou, upevňovat sourozenecké a partnerské vztahy, pokud je to v jeho zájmu.

Akční prostor – jedná se o prostor, ve kterém se klient pohybuje, jakým způsobem tento prostor využívá a rozšiřuje.

Majetek - osobní majetek pro každého z nás je velmi důležitou hodnotou, Často představuje řadu drobností, které mají emoční náboj, vytváří minulost klienta a dává naději v jeho budoucnost.

Vnímání pohlaví, role vzory – v současné době velmi diskutované otázky, které výrazně mohou další směřování klienta ovlivnit.

Vědomí povinnosti – povinnosti jsou pro každého člověka základem pro jeho socializaci. Vědomí povinnosti souvisí se sounáležitostí s rodinou, komunitou, skupinou.

Předávání zkušenosti – je způsob, kterým se celoživotně učíme, je to cesta pro přežití ve skupině.

Dovednosti – více dovedností je více kompetencí (kognitivní – zvládání obtíží, emoční – umět s nimi zacházet, praktické – komunikace, péče o domácnost, o sebe, sociální – tvorba vztahů, naslouchání, přijímání a dávání, dát důvěru, ocenit, pomoc, porada, zpětná vazba)

Změny v koncepci sociální práce:

Rok 2000

- SP podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích, zmocnění a osvobození lidí ke zlepšení jejich blaha.

Rok 2014

- SP založená na praxi a akademických disciplínách, která podporuje změnu a rozvoj, sociální soudržnost a zmocnění a osvobození lidí.
- Zabývá se lidmi a strukturami, aby podněcovala životní změny a zlepšovala blaho jedince.

Sociální pracovník řeší sociální problémy klientů, jejichž závažnost je dána z hlediska ohrožení klienta (právní – trestná činnost, rozvod, existenční – oběť, dítě) a pomáhá zpracovat emoce a obranné mechanismy klienta na danou sociální událost.

Při práci s klientem užívá různé metody a přístupy, které mohou být vhodné a používané i v jiných pomáhajících profesích.

- Přístup z hlediska sociálních vztahů – sociální pracovník dodržuje a respektuje právní předpisy, vykonává role v souladu s požadavky speciálních právních předpisů. Ve vztahu ke klientovi hodnotí, proč klient vykonává roli v souladu s očekáváním společnosti. Sociální pracovník si klade otázky a hledá na ně společně s klientem odpovědi. Proč nevykonává? Čím je to způsobeno? Je to tím že klient nechce, neumí...?

- Nejčastěji využívanou metodou je pozorování rodinných interakcí. Sociální pracovník zjišťuje, co je pro klienta typické, jak plní funkce, sleduje spokojenost členů rodiny (rodina funkční nebo fungující?).
- V sociální práci lze využít i metodu dotazníku. Jedná se o metodu, která může v některých situacích sociální práci urychlit. Dotazník je stručný, využívá jednoduché otázky s určitým logickým sledem.
- Lze využít i některé speciální techniky jako ke škálování, krizová intervence atd. Ve specifických oblastech sociální práce, kterými jsou osvojení a pěstounská péče se používají standardizované nástroje – psychosociální testy (NRP).

Při získávání informací sociální pracovník se snaží pracovat s objektivními, úplnými informacemi. Zpracovává je pokud možno přehledně a rychle tak, aby nedošlo k poškození klienta. Při řešení situace klienta musí volit vhodné prostředí, respektovat způsob vyjadřování klienta, umět aktivně naslouchat, kontrolovat své emoce a nepodléhat emotivním situacím. Celkově sociální pracovník vyjadřuje pochopení ke klientově situaci.

Cílem je uznání existence problému klientem a motivace k jejich řešení.

Metody sociální práce:

Metody sociální práce vychází nejen z praktických zkušeností, ale i z jiných vědních oborů jako je psychologie, medicína, pedagogika, právo atd. Přístupy sociálního pracovníka ke klientovi závisí na konkrétním nastavení osobnosti sociálního pracovníka a organizace, která pro klienta zajišťuje sociální práci. Přístupy mohou být orientované na jednotlivce (C. Rogers), behaviorální přístup klade důraz na nácvik a učení klienta zvládat jednotlivé sociální situace, dynamický přístup je spíše vysvětlující a objasňující minulé prožitky ve vztahu k současnému chování. Úkolování klienta vede postupně ke stanovení dosažitelných cílů klienta a tím i zlepšení jeho motivace řešit efektivně svojí sociální situaci. Na tomto místě upozorňujeme, že existuje řada jiných přístupů v sociální práci, ale vzhledem k tomu, že materiál je určen pro sociální pracovníky ve školských poradenských zařízeních, uvádíme jen některé.

Při řešení konkrétní sociální situace klienta platí obecně následující postup:

Sběr diagnostických údajů – jedná se o významnou etapu v sociální práci. Vycházíme z faktů, prověřujeme a důkazně podporujeme hypotézy klienta i sociálního pracovníka. Sběr anamnestických údajů záleží na spolupráci s klientem a dalšími odborníky a organizacemi. Tato etapa je vázaná na prostupnost právních norem, které umožňují nebo spíše omezují přístup sociálního pracovníka k některým údajům. Lze předpokládat, že klient ani nemá potřebné informace k dispozici či nemá zájem tyto informace sociálnímu pracovníkovi předat.

Sběr anamnestických dat a jejich vyhodnocování vede k upřesňování sociální diagnózy a tento proces prochází celým procesem sociální práce s klientem.

Stanovení diagnózy – pro potřeby sociálního pracovníka jsou nutné znalosti sociálních patologií, rizikového chování různých skupin klientů. Nelze opomenout historickou skutečnost, že v českých podmínkách znalosti sociálních patologií vychází zejména z medicínských a pedagogických oborů. Zejména je česká sociální práce orientovaná na práci s dítětem a rodinou a následně až na další skupiny klientů.

Stanovení a realizace terapie – jedná se o multidisciplinární týmovou práci více odborníků. Sociální pracovník se neobejde bez spolupráce s jinými profesemi - psychology, psychiatry, učiteli atd. Terapie může být krátkodobá – např. zajištění ubytování, ale i dlouhodobá – např. psychoterapie.

Prognóza dalšího vývoje klientova života – tato etapa sociální práce závisí na kvalitní činnosti ostatních členů týmu, na možnostech sociální podpory klienta a v neposlední řadě na jeho zdraví (bio-psycho-sociální a spirituální složka).

Ověřování výsledků sociální práce, kontrola – je etapa, která může zabránit recidivě, monitoruje další sociální vývoj klienta.

Klasifikace metod sociální práce:

Sociální práce s jednotlivcem (case work)

Sociální práce se skupinou (group work)

Sociální práce s komunitou (community work)

Pro sociální práci je zcela zásadní metodou případová sociální práce. Tento přístup rozvíjí jedince na základě záměrně uskutečňovaných změn jednak u jednotlivce a jednak i ve skupině (např. rodině klienta) nebo mezi osobami, které jsou součástí klientova sociálního prostředí. V rámci případové sociální práce jsou využívány metody jiných vědních oborů (např. pozorování, rozhovor, psychosociální dovednosti atd.).

Nejčastější role sociálního pracovníka:

- Pečovatel – poskytovatel služby
- Zprostředkovatel služeb, diagnostikuje, radí, hájí
- Trénuje sociální adaptaci – učí řešit problémy
- Poradce, terapeut – pomáhá získat náhled na vlastní postoje,
- případový manažer – vede případ, pořádá případové konference
- Administrátor – plánuje, rozvíjí
- Činitel sociálních změn - vědec, badatel

2.5 Sociální práce s rodinou

Rodina

- Fungující rodina je stále velmi **vysokou sociální hodnotou** (viz zájem o osvojení). Z toho důvodu také vznikají různé sliby rodičů dětem (mám tě ráda, vezmu si tě domů, už příští týden atd.)
- **Úspěšné rodičovství je otázkou seberealizace** každého jedince (respektive toho, který se rodičem stane). Pokud dojde k identifikaci s rolí rodiče a dítě splňuje jeho očekávání, je nastavena příznivější situace pro výchovu dítěte v rodině než v případě, že některý faktor selhává (nepřipravený rodič, nechtěné těhotenství atd.). Ve stáří je kvalita života zpravidla hodnocena především podle výsledů výchovy vlastních dětí.

- **Složky rodičovství – biologická, psychologická, sociální a právní.** Nemusí být vždy všechny složky v souladu. Při absenci některé může dojít k selhání rodiče a umístění dítěte mimo biologickou rodinu.
- **Rodičovství je také velká zátěž**, nejedná se jen o uspokojení psychické potřeby jedince (rodiče a dítěte).
- **Rodičovská role je celoživotní** (v případě, že se nám narodilo dítě), nelze se této role zříci (často slyšíme termín „vzdát se dítěte“), ale rodičovství může (zejména neúspěšně realizované) významně ovlivnit naše chování po zbytek života.

Nejčastější problémy:

- Nárůst počtu dětí s projevy deprivace, které přichází z rodiny
- Nejednotná a rozporuplná výchova
- Patologické rodičovské vzory
- Přenesení zodpovědnosti za vývoj a život dětí na instituce
- Změny v hodnotové orientaci rodiny
- Finanční nedostupnost rodinné terapie před nařízením ústavní výchovy
- Žádost rodiny k dítěti „dát návod na obsluhu“

Sociální problémy:

V rodině:

- Domácí násilí
- Závislosti
- CAN - týrání, zanedbávání, zneužívání dítěte
- Trestná činnost různého charakteru

U dětí:

- záškoláctví
- Agresivita
- Deprivace
- Důsledky týrání, zanedbávání a zneužívání v podobě deprivace
- Poruchy chování kombinované s psychiatrickým onemocněním

2.6 Sociální práce s dítětem

Sociální pracovník, který pracuje s dětmi, musí mít mezioborové znalosti a osobnostní předpoklady (zralá osobnost bez výrazné emoční nestability). Empatie by měla být podpořena poznáním vlastních limitů. Nekvalifikovaný, lidsky necitlivý přístup může zavinit poškození zdraví a dalšího vývoje dítěte. Sociální pracovník stojí nad dvěma zásadními povinnostmi – rychle, bezodkladně jednat ve prospěch dítěte a zároveň jednat na základě dostatečného množství pravdivých, tedy ověřených důkazů. V tomto smyslu je pro pracovníka SPO nutná týmová spolupráce, mezioborové znalosti a především podpora široké veřejnosti. Po celou dobu účinnosti zákona o sociálně právní ochraně dětí se sociální pracovníci setkávají s tvrdou kritickou mediální kampaní, která jejich práci znevažuje, jejich činnost nazývá „úřednickou, necitlivou neobjektivní“ atd. Pak i jinak velmi dobře pracující, odborně erudovaný člověk může selhat a dopustit se tzv. osudové chyby.

Zvláštnosti sociální práce s dítětem je dána jednak tím, že sociální pracovník pracuje s dítětem a s jeho rodinou, případně rizikovou skupinou, ve které se dítě vyskytuje. Významně sociální práci s dítětem ovlivňuje prostředí, ve kterém se dítě pohybuje, jeho vzdělání a sociální inteligence. V dané souvislosti jsou i významné případné specifické potřeby dítěte vlivem např. poruch chování nebo specifických poruch učení atd.

Rizikovitost dítěte:

- Houževnatost – snadno se nevzdá vytčeného cíle „když budu chtít tak uteču“ neschopnost vyvodit poučení ze zkušenosti
- Snaží se překonat životní těžkosti „no a co, tak fotr bije matku“ transgenerační učení sociální patologie v rodině
- Snaha o identifikaci s problémem – mám v rukou svůj osud „já se o sebe postarám, Vám do toho nic není“ riskantní a impulzivní řešení situace
- Adaptabilita na stres – snaha o soudržnost rodiny (co všechno ještě rodina vydrží) „když budu doma tak si fotr nedovolí mámu zbít“ uvolnění získávají sexuálními aktivitami, návykovými látkami, snahou rychle si vytvořit citový vztah

Každý jedinec (klient) má tyto charakteristiky:

- Dané neopakovatelné charakteristiky a kompetence („když dva dělají totéž, není to totéž“)
- Vliv podnětů, na které jedinec reaguje (zkušenost vytváří tendenci k určitému chování)
- Prostor (algoritmy chování jsou buď přijímány, nebo negovány prostředím)
- Znalost vývoje jedince a jeho limity (ekonomické, společenské a kulturní)

Osobnost:

- Individuální soubor duševních a tělesných vlastností, který se utváří během života.
- Vrozené a získané (temperament a charakter)

Pro sociální práci jsou zásadní ukazatele schopností dítěte:

- Vyhledávání nového
- Vyhýbání se ohrožení
- Závislost na odměně
- Odolnost (rezilience)

2.7 Vedení rozhovoru s dítětem

Rozbor rozhovoru s dítětem je důležitým zdrojem informací nejen o dítěti, ale i o jeho rodině, ve které žije:

- 1) Já jsem, já mám, já patřím, já chci být (chápaní vlastní identity)
- 2) Postoj k sobě samému – sebepoznání (vlastnosti, zájmy, vztahy, jednání s druhými, učení, práce)

- 3) Sebehodnocení – pochvala, schopnosti, radost, sebedůvěra x neúspěch, nejistota, strach
- 4) Volní vlastnosti – realizace cílů (kladné hodnocení podporuje splnění cíle)

Shrnutí rozhovoru s dítětem:

Objektivní realita – vlastnosti dítěte, jeho role, cíle

Sociální realita – názory, jak vidí svět, co by chtěl/a

Sociální vlivy – biologické podmínky, výchova v rodině, chování dalších osob

Psychické zátěže – konflikt (emoce, zájmy, návyky), stres – adaptace

Sociální práce a traumata dítěte:

- Traumata a jejich zpracování patří odborníkům (kdo je v oboru vzdělán, ne každý terapeut může s traumaty pracovat)
- Vnější stresory: nečekaná traumata, životní události, každodenní starosti, události, které nenastaly, chronické stresy.
- Vnitřní stresory: temperament, psychická a somatická pohoda, sebedůvěra, osobní zdatnost, rezilience, optimismus, naděje
- Faktory, které stresory mohou ovlivnit: sociální opora, zvládací mechanismy, skupinové zvládání zátěže

POTŘEBA ZAŘADIT SE MŮŽE VÉST KE STIGMATIZACI

2.8 Závěr

Seminář Charakteristika metod sociální práce a úvod do sociální politiky velmi stručně seznámil účastníky s metodami, principy a hlavními oblastmi sociální práce. Zvláštní pozornost byla věnována hlavním okruhům sociální politiky v ČR. Sociální pracovník musí ovládat nejen metody a techniky sociální práce, ale musí mít základní informace o sociální politice státu tak, aby dokázal klientovi poradit, jak danou situaci řešit, kam se obrátit.

2.9 Zdroje

MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN isbn978-80-262-0519-7.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]. Praha: Portál, 2008. ISBN isbn978-80-7367-392-5.

MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

DELFOS, Martine. Pověz mi...: jak vést profesionální rozhovor s dětmi mezi 4 a 12 lety. Přeložil Ruben PELLAR. Praha: Portál, 2018, 198 s. ISBN 978-80-262-1327-7.

3 Sociální pracovník ve školském poradenském zařízení (Bc. Monika Vacková)

Tato kapitola popisuje pozici sociálního pracovníka ve školském poradenském zařízení. V úvodu rozliší poradenské služby a personální obsazení dané vyhláškou. V dalších kapitolách se zaměří na poradenský proces, jeho fáze a určitá specifika práce s klientem a celou rodinou.

3.1 Školské poradenské zařízení

Školský zákon č. 561/2004, § 116 uvádí, že „školská poradenská zařízení zajišťují pro děti, žáky a studenty a jejich zákonné zástupce, pro školy a školská zařízení informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost, poskytují odborné speciálně pedagogické a pedagogicko-psychologické služby, preventivně výchovnou péči a napomáhají při volbě vhodného vzdělávání dětí, žáků nebo studentů a přípravě na budoucí povolání. Školská poradenská zařízení spolupracují s orgány sociálně-právní ochrany dětí a orgány péče o mládež a rodinu, poskytovateli zdravotních služeb, popřípadě s dalšími orgány a institucemi“.

Mezi školská poradenská zařízení patří pedagogicko-psychologické poradny (PPP) a speciálně pedagogická centra (SPC).

SPC poskytují služby v oblasti psychologické, speciálně-pedagogické a sociální. Zaměřují se na pomoc dětem se zdravotním postižením na všech typech škol a nabízí poradenství zákonným zástupcům, pedagogickým pracovníkům a školám metodickou podporu.

PPP poskytují odbornou psychologickou a pedagogickou péči, konzultace žákům, rodičům, zákonným zástupcům, pedagogickým pracovníkům mateřských, základních a středních škol.

Podmínky poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních stanoví vyhláška č. 72/2005 Sb., jak vyplývá ze změn provedených vyhláškami č. 116/2011 Sb., č. 103/2014 Sb. a č. 197/2016 Sb.

Vyhláška specifikuje náležitosti poskytované poradenské služby. Definuje účel, pravidla poskytování poradenských služeb, psychologickou a speciálně pedagogickou diagnostiku (§ 2). Popisuje typy školských poradenských zařízení (§ 3). Zabývá se dokumentací ŠPZ (§ 4). Rozlišuje služby poraden (§ 5), center (§ 6) a škol (§ 7). Charakterizuje poradenské služby za úplatu (§ 8).

Součástí vyhlášky 72/2005 Sb. je celkem 5 příloh.

Příloha č. 1: Standardní činnosti poraden

- Komplexní nebo zaměřená psychologická a speciálně pedagogická diagnostika
- Psychologická a speciálně pedagogická intervence
- Informační a metodická činnost a příprava podkladů pro vzdělávací opatření a dokumentace

Příloha č. 2: Standardní činnosti center

- Standardní činnosti společné
 - Komplexní nebo zaměřená speciálně pedagogická a psychologická diagnostika

- Speciálně pedagogická a psychologická intervence a poradenská podpora
- Informační a metodická činnost, podpora a evidence
- Standardní činnosti speciální
 - Centrum poskytující služby žákům s vadami řeči
 - Centrum poskytující služby žákům se zrakovým postižením
 - Centrum poskytující služby žákům se sluchovým postižením
 - Centrum poskytující služby žákům s tělesným postižením
 - Centrum poskytující služby žákům s mentálním postižením
 - Centrum poskytující služby žákům s autismem
 - Centrum poskytující služby žákům hluchoslepým
 - Centrum poskytující služby žákům s více vadami

Příloha č. 3: Standardní činnosti školy

- Standardní činnosti výchovného poradce
 - Poradenské činnosti
 - Metodické a informační činnosti
- Standardní činnosti školního metodika prevence
 - Metodické a koordinační činnosti
 - Informační činnosti
 - Poradenské činnosti
- Standardní činnosti školního psychologa
 - Diagnostika a depistáž
 - Konzultační, poradenské a intervenční práce
 - Metodická práce a vzdělávací činnost
- Standardní činnosti školního speciálního pedagoga
 - Diagnostika a depistáž
 - Konzultační, poradenské a intervenční práce
 - Metodické, koordinační a vzdělávací činnosti

Příloha č. 4: Standardní činnosti pedagogických a dalších pracovníků zajišťujících poradenské služby ve školských poradenských zařízeních

- Psycholog ve školských poradenských zařízeních
- Speciální pedagog ve školských poradenských zařízeních
- Sociální pracovník ve školských poradenských zařízeních
- Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně

Příloha č. 5: Informovaný souhlas

3.1.1 Personální obsazení

V SPC a PPP jsou zaměstnaní pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci. Standardní činnosti všech pracovníků školských poradenských zařízení jsou vymezeny vyhláškou č. 72/2005 Sb., o

poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, v platném znění.

Odborná kvalifikace pedagogických pracovníků je specifikovaná v zákonu o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. Odborná kvalifikace sociálního pracovníka je uvedena v zákonu o sociálních službách č. 108/2006 Sb.

Náplně práce všech pracovníků ŠPZ jsou uvedeny v katalogu prací č. 222/2010 Sb. Nařízení vlády č. 399/2017 Sb. s účinností od 1. 1. 2018 mění nařízení vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě, ve znění pozdějších předpisů.

Jednotlivé pracovní pozice jsou zařazeny do platové třídy podle „složitosti, namáhavosti a odpovědnosti“ vykonávaných úkonů. O správném zařazení rozhoduje nejtěžší vykonávaná činnost.

Speciální pedagog získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd (Zákon o pedagogických pracovnících, § 18). Dle katalogu prací je zařazen v 11-13. platové třídě.

Psycholog získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním v akreditovaném magisterském studijním programu psychologie (Zákon o pedagogických pracovnících, § 19). Dle katalogu prací je zařazen v 10-13. platové třídě.

Administrativní pracovník získává odbornou kvalifikaci středoškolským vzděláním získaným studiem ukončeným maturitní zkouškou. Dle katalogu prací je zařazen v 1-11. platové třídě jako „administrativní a spisový pracovník“.

Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu (Zákon o pedagogických pracovnících, § 19a). Dle katalogu prací je zařazen ve 12. platové třídě jako „metodik pro vzdělávání“.

Sociální pracovník získává odbornou kvalifikaci absolvováním vyššího odborného vzdělání v oborech zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost. Nebo absolvováním vysokoškolského vzdělání, tzn. studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku. V obou případech se musí jednat o akreditované studijní programy (Zákon o sociálních službách, § 110, odst. 4). Dle katalogu prací je zařazen v 10-13. platové třídě. Zaměstnavatel je povinen, dle tohoto zákona (§ 111), zabezpečit sociálnímu pracovníkovi další vzdělávání v rozsahu nejméně 24 hodin za kalendářní rok, kterým si obnovuje, upevňuje a doplňuje kvalifikaci.

Sociální pracovník a katalog práce

- Katalog prací byl k 1. 1. 2018 změněn. Náplň práce sociálního pracovníka i platové třídy byly výrazně pozměněny.
- Změny jsou uvedeny v Nařízení vlády č. 399/2017 Sb. Nařízení vlády, kterým se mění nařízení vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě, nařízení vlády

č. 302/2014 Sb., o katalogu správních činností, a nařízení vlády č. 104/2005 Sb., kterým se stanoví katalog činností v bezpečnostních sborech, ve znění pozdějších předpisů

- Ve Sbírce zákonů jsou změny uvedeny pod č. 340 / 2017.

Stupnice platových tarifů podle platových tříd a platových stupňů pro zaměstnance jsou uvedené v Příloze č. 3 v nařízení vlády č. 341/2017 Sb., § 5 odst. 3.

Podle zákona o sociálních službách (zákon č. 108/2006 Sb.) sociální pracovník v ŠPZ nabízí sociální poradenství, ve kterém je zahrnuto jak základní sociální poradenství, tak i odborné sociální poradenství (§ 37).

- **Základní sociální poradenství** se zaměřuje na poskytování informací a pomoci osobám v nepříznivé sociální situaci.

Základní sociální poradenství zákon definuje takto: „Základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace přispívající k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Základní sociální poradenství je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb; poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit“ (§ 37, odst. 2).

- **Odborné sociální poradenství** je poskytováno se zaměřením na specifické potřeby osob z různých cílových skupin a v různých nepříznivých sociálních situacích.

Odborné sociální poradenství zákon definuje takto: „Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí a ve speciálních lůžkových zdravotnických zařízeních hospicového typu; zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností“ (§ 37, odst. 3).

Podle zákona o sociálních službách **sociální pracovník vykonává** sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb (§ 109).

Podle vyhlášky 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních sociální pracovník provádí odborné činnosti v oblasti sociálně-právního poradenství a sociálních intervencí, provádí analytické a metodické činnosti v sociální oblasti zaměřené na jednotlivce nebo rodiny v souvislosti se vzděláváním žáků, v rámci poradenské služby realizuje sociální šetření a zjišťuje potřeby klienta, zajišťuje komunikaci s klienty a jejich zákonnými zástupci, spolupracuje v multidisciplinárním týmu, v rámci něhož informace poskytuje v rozsahu potřebném pro podporu při vzdělávání žáka, spolupracuje a podílí se na získávání podkladů v rámci poradenské služby, podílí se na stanovení návrhu

podpůrných opatření, spolupracuje s dalšími osobami, jejichž činnost ovlivňuje poskytování poradenských služeb, zejména jinými školskými poradenskými zařízeními a orgány veřejné moci, poskytuje sociální poradenství a poradenství o sociálních službách nebo sociální rehabilitaci dostupné v daném regionu, poskytuje informace a zprostředkovává kontakt s institucemi poskytujícími pomoc a podporu žákům uvedeným v § 16 odst. 9 školského zákona.

Ve školských poradenských zařízeních sehraává pozice sociálního pracovníka důležitou roli. Je tzv. pojítkem mezi samotnými rodinami a ostatními odborníky pracovního týmu, ale i dalšími organizacemi či institucemi poskytujícími péči rodině a dítěti. Ne každé ŠPZ disponuje pozicí sociálního pracovníka. V některých případech pak jeho činnost supluje, v rámci možností, speciální pedagogové nebo psychologové. Informace pak nemohou být v takovém rozsahu, ucelenosti a ani odbornosti. Sociální pracovník je tak významnou podporou odborného týmu každého ŠPZ.

Všichni poradenští pracovníci ŠPZ respektují nutnost odborného růstu, průběžně se vzdělávají a účastní akcí v rámci celoživotního vzdělávání. Udržují si přehled o nejnovějších odborných poznatcích svých i příbuzných disciplín. V případě, že pracují na problematice přesahující své kompetence, využívají týmovou spolupráci v rámci vlastního ŠPZ, popřípadě s odborníky jiných poradenských zařízení, s lékaři, klinickými psychology, klinickými logopedy nebo dalšími odborníky.

3.1.2 Poradenský proces

Na školská poradenská zařízení se obvykle obrací zákonní zástupci, jejichž děti mají v předškolním či školním věku nějaký problém, např. ve vývoji nebo ve vzdělávání. O poskytnutí poradenských služeb může požádat ŠPZ i škola, ta však prostřednictvím zákonného zástupce žáka (zletilého žáka).

Poradenství poskytované sociálním pracovníkem se primárně zaměřuje na sociální situaci klienta. Základním nástrojem je rozhovor. Poradenství je empatie, akceptování, autentičnost. Poradenství není „být přítelem, kamarádem“, protože přátelství je vzájemný vztah a poradenský vztah je jednostranně zaměřený na potřeby klienta. Poradenství nefunguje jako „léčba“ u lékaře, kde je pacient při léčbě spíše pasivní. V poradenství se očekává aktivní přístup klienta. Poradenský pracovník není vůdce, nýbrž průvodce. Nejde pouze o předávání rad nebo poradenských dovedností. Důležitá je komplexní práce s klientem založená na partnerském principu.

Fáze poradenského procesu

V poradenském procesu se střetává osobnost i odbornost sociálního pracovníka s osobností klienta. Žádoucími osobnostními předpoklady sociálního pracovníka je dobrý vztah ke klientům, akceptující, neodsuzující a nedirektivní přístup, schopnost sebereflexe, lidskost, přirozenost, srozumitelnost, respekt vůči právům druhých lidí aj. Důležité je pro poradenskou praxi, aby byl sociální pracovník coby osobnost zralá morálně i eticky. Odbornost by se měla projevit v teoretickém vzdělání a praktickém využití získaných poznatků, kvalifikovaném odborném poradenství, umění vést rozhovor a naslouchat, schopnost vysvětlovat, hledat a

nabízet řešení problému. Poradenský proces má určité **fáze**. Těmi jsou: příprava, seznámení, porozumění problému a závěr.

1. Přípravou se rozumí období, kdy ještě nedochází k přímému kontaktu s klientem. K prvnímu kontaktu s klientem dochází nejčastěji telefonicky. Sociální pracovník by měl být opatrný při vytváření prvního dojmu a hodnotícího postoje vůči klientovi. Důležitou součástí přípravy poradenského procesu je příprava prostředí, vnějšího uspořádání i technického zajištění. Ideální je, pokud má poradenské zařízení čekárnu, která čekajícímu klientovi znemožní odposlech rozhovoru s dalšími klienty. Samotný rozhovor s klientem by měl probíhat v samostatné místnosti, která klientům zaručí soukromí a pocit bezpečí. V průběhu rozhovoru s klientem by poradenský pracovník neměl zvedat telefony či být jakkoliv rušen.

2. Seznámením dochází k přímému kontaktu s klientem. V úvodu prvního setkání s klientem je důležité jeho uvítání, podání ruky, usazení klienta, představení poradenského pracovníka (celé své jméno, funkce). Je vhodné poskytnout informace o přibližné délce a obsahu anamnestického rozhovoru a vymezit možnosti vzájemné spolupráce. U klientů, kteří projevují nervozitu nebo mají problém s komunikací, pomáhají tzv. „roztávací techniky“. Jedná o rozhovor na neutrální téma, např. o počasí, jakou měli cestu, aj. V průběhu celého poradenského procesu je důležitá komunikace verbální i neverbální. Formou anamnestického rozhovoru získává sociální pracovník základní informace o klientovi a jeho problému. Tyto údaje jsou důležité pro další diagnostiku. Postoj sociálního pracovníka vůči klientovi by měl mít charakter popisný, ne hodnotící.

3. Porozumění problému sociální pracovník dosáhne díky svým komunikačním dovednostem, uměním vést rozhovor, sdělovat informace a naslouchat. Projevením úcty klientovi, rovnocenným partnerským rozhovorem a vlastní přirozeností získá sociální pracovník snáze klientovu důvěru. Díky přirozenosti, slušnosti, profesionalitě, vlídnosti i vhodné úpravou vzhledu sociální pracovník získá citlivé informace, které mohou být důležité pro další spolupráci. Rozhovor musí sociální pracovník uzpůsobit schopnostem a možnostem klienta. Cizí slova či nesrozumitelné termíny mohou být pro klienta matoucí. Informace by pro klienta měly být jasné, jednoduché. V rozhovoru je vhodné ověřovat, zda klient sdělenému rozumí. Přátelská atmosféra bude vytvořena přijetím případných zvláštností klienta, ochotou domluvit se nebo podporou klienta. Cílem je najít tzv. „společnou řeč“ a naplánovat další postup vzájemné spolupráce.

V poradenském procesu se nejčastěji používají **techniky sociální práce**, kterými jsou pozorování, naslouchání. Rozhovor s klientem může být neřízený (volný), strukturovaný (řízený) nebo kombinovaný, který bývá používán nejčastěji. Další metodou je práce s anamnézou klienta. Otázky kladené sociálním pracovníkem mohou být, z hlediska formy, uzavřené nebo otevřené. Dále navádějící (hypotetické), řečnické, motivační, informační, kontrolní, aj. I bez speciálního výcviku používá sociální pracovník v komunikaci s klientem, alespoň částečně, techniku **aktivního naslouchání**. Jedná se o jednu z nejdůležitějších komunikačních dovedností. Technikami aktivního naslouchání je podpora, objasňování, parafrázování, zrcadlení pocitů, shrnutí a uznání.

Podporou, povzbuzováním je projevením zájmu o klienta a jeho podpory k dalšímu hovoru. Důležité je nevyslovovat souhlas či nesouhlas, neužívat neutrální slova, měnit tón hlasu. Příklad: „Můžete mi o svém dítěti říct více?“ „Co se vlastně stalo?“

Objasňováním osvětluje to, co druhý říká. Cílem sociálního pracovníka je získat více informací o klientovi a pomoci mu, aby viděl i další souvislosti problému. Příklad: „Kdy se to stalo?“ „Jak reagujete?“ „Co si o tom myslíte?“

Parafrázováním ukazujeme, že klientovi nasloucháme a rozumíme, co říká. Ověřujeme, zda jeho slova správně chápeme. Příklad: „Jestli tomu dobře rozumím, jde vám o to, abyste svému dítěti lépe porozuměla.“

Zrcadlením pocitů (reflexe) projevujeme, že chápeme a rozumíme tomu, co klient prožívá. Je třeba vyjádřit základní emoce a pocity klienta. Příklad: „Vidím, že jste z toho hodně unavená.“ „Cítím ve vašem hlase smutek, je to tak?“

Shrnutím zhodnotíme dosažený pokrok, shrnou se důležité informace, fakta. Je třeba zopakovat hlavní vyřčené myšlenky a pocity. Příklad: „Takže to, co jste mi řekla o projevech chování vašeho dítěte...“

Uznáním, potvrzováním uznáváme význam osoby. Dáváme klientovi najevo, že mu věříme, chápeme a respektujeme. Příklad: „Obdivuji, co jste všechno dokázala.“ „Děkuji Vám za vaši sdílnost.“

4. Závěr(ukončení) poradenského procesu nastává ve chvíli, kdy klient školského poradenského zařízení dokončí vzdělávání anebo zákonný zástupce ukončí spolupráci.

Možné chyby v poradenském procesu

Chyby v poradenském procesu mohou souviset s mnoha příčinami. V praxi sociálního pracovníka se to může projevit různým způsobem (podle Matějčka, 1992):

Příliš velký odstup

- Rutina. Poradenský pracovník má tendence klienta poučovat a nabádat. Hodnotí klientovu situaci pouze na základě vlastních představ a vlastní zkušenosti mu připadají významnější než klientovo sdělení.
- Vševědoucnost. Poradenský pracovník se považuje za nejvyšší autoritu. Klientovi vnucuje své názory, klientovu sociální situaci zhodnotí okamžitě. O klienta příliš zájem nemá.
- Moralizace. Poradenský pracovník vynáší morální soudy, čímž posiluje pocit vlastní hodnoty a nadřazenosti nad klientem. Naopak v klientovi takový přístup vyvolává pocit méněcennosti a podrážedenosti.
- Bagatelizace. Poradenský pracovník zlehčuje klientův problém a tím i popírá jeho emoce. Vůči některým tématům může mít poradenský pracovník vnitřní zábrany. V rozhovoru s klientem se jim pak vyhýbá a záměrně se zaměřuje na méně důležitá témata (např. v případech týraného nebo zneužívaného dítěte).

- **Záchrana.** Poradenský pracovník zveličuje klientovy problémy. Naopak sám sebe staví do role toho nejdůležitějšího, což uspokojuje vlastní potřebu uznání. V klientovi tím vyvolává pocit závislosti a neschopnosti hledat vlastní řešení.

Příliš malý odstup

- **Soucit.** Poradenský pracovník je natolik emočně vtažen do případu, že se nepřiměřeně váže na klienta a tím ztrácí odstup a možnost reálně klientovi pomoci.
- **Projekce.** Poradenský pracovník vidí v klientových problémech podobnost se svými vlastními. Má pak tendenci vnucovat mu i svá vlastní řešení problémů.
- **Identifikace.** Poradenský pracovník se ztotožňuje s klientem, což ho vede k tomu, že přijímá klientovu interpretaci, ztrácí nestrannost a proces vede do slepé uličky.

Velkým rizikem pro sociálního pracovníka je tzv. „vyhoření“ (burn-out).

Sociální pracovník se v poradenském procesu setkává s různým typem klientů. Někdy je na první pohled v chování klienta patrná určitá odlišnost od jiných lidí. Poradenskou pomoc může vyhledat klient závislý na alkoholu nebo drogách, manipulativní klient, agresivní až nebezpečný, mlčenlivý, suicidální či nedobrovolný. Sociální pracovník není odborníkem, který musí být znalý v oboru psychiatrie. Nicméně základní informace o psychiatrických poruchách by měl mít, protože komunikace a celková spolupráce s těmito klienty pak bývá náročná.

V některých případech se může jednat o klienta s tzv. **akcentovanou osobností**, co by mezistupeň mezi normou a poruchou osobnosti. Má zvýrazněné povahové rysy, ale ještě se nejedná o poruchu osobnosti. Častými projevy je opakování stále stejných vzorců chování bez vlastního ponaučení, nízká frustrační tolerance, problémové fungování v běžném životě. Poruchy osobnosti se v minulosti nazývaly psychopatie. Pro pejorativní význam slova byl tento pojem změněn.

Lidé s **hraniční poruchou osobnosti** se projevují zvýšenou labilitou, mívají intenzivní pocity prázdnoty, trpí nejistotou, kým vlastně jsou, jsou emočně nestabilní. V posledních letech lidí s touto poruchou přibývá. Slovo hraniční označuje nejasnou hranici mezi neurózou a psychózou. Většinou lidí tuto poruchu ztrácí, u některých se však může rozvinout jiná porucha osobnosti (afektivní, histriónská, narcistická nebo disociální).

Mezi nejčastější poruchy osobnosti řadíme paranoidní poruchu osobnosti, schizoidní poruchu osobnosti, disociální poruchu osobnosti, emočně nestabilní poruchu osobnosti, histriónskou poruchu osobnosti, anankastickou poruchu osobnosti, úzkostnou nebo-li anxiózní (vyhýbavou) poruchu osobnosti a závislou poruchu osobnosti.

3.1.3 Práce s rodinou v procesu změny

Příchod dítěte do rodiny patří mezi nejsilnější okamžiky. Narození dítěte se zdravotním postižením znamená pro rodinu velmi náročnou situaci, se kterou se někteří nikdy nevyrovnejí. Jedná se o událost, na kterou se nejde dopředu připravit. Reakce rodiny na sdělení diagnózy mohou být různé v souvislosti na tom, zda se jedná o postižení vrozené anebo diagnostikované později. U vrozených postižení nebývá přesně známá příčina jeho vzniku. Obranné reakce se většinou směřují na dítě. Pro nejasnost to bývá pro rodiče i okolí vnímáno hůře. Postižení

vzniklé později je rodiči i okolím vnímána lépe (např. úraz, onemocnění). Porozením a přijetím zdravého dítěte mají rodiče potvrzenou rodičovskou roli. Později stanovená diagnóza většinou nevyvolává v rodičích pocit vlastního rodičovského selhání.

To, jakým způsobem rodina přijme celou situaci, záleží na mnoha faktorech, např. o jak velkou rodinu se jedná, jaký je počet již narozených dětí v rodině, konstelace rodinných vztahů, pohlaví dítěte, míra frustrační tolerance, zdravotní stav rodičů, situace materiální i rodinná, poměry v zaměstnání, funkčnost formální i neformální pomoci, víra - náboženské přesvědčení, aj.

Vyrovňávání se s postižením dítěte má několik fází. Jednotlivé fáze nemusí probíhat v uvedeném pořadí, mohou se překrývat nebo se opakovaně vracet. Některé mohou být přeskočeny. Jedná se o fáze šoku, popření (vytěsnění), zlosti (agrese), deprese, vyrovňávání se (přijetí).

Fáze šoku následuje obvykle po sdělení diagnózy. Schopnost rodiče vnímat další informace bývá snižena. Rodič zažívá iracionální pocity, citové vychýlení, úlek, rozrušení, neochotu uvěřit. Reakce mohou být zcela nepřiměřené.

Fáze popření (vytěsnění) se projevuje odmítáním nové skutečnosti, fyzickou bolestí na těle i na duši, žal, zklamání, úzkost z dalšího vývoje. Nastupují pocity viny, vzájemné sebeobviňování, popírání lékařských informací. Rodič často hledá názor jiných odborníků, kde očekává lepší zprávy. Někdy rodiče vyhledávají různé esoterické a alternativní přístupy.

Fáze zlosti (agrese) bývá často směřovaná vůči partnerovi, lékařům, zdravotnickému personálu. Někdy se může skrytá agrese a zlost obrátit i vůči samotnému dítěti. Rodič to vnímá jako obrovskou nespravedlnost a hledá viníka.

Fáze deprese vyvolává hluboký smutek, zklamání, odmítání, rodičovské selhání, sebelítost a pocity viny.

Fází vyrovňávání se dochází k postupnému snižování deprese. Rodič se odráží „ode dna“. Začíná hledat nová řešení, postupně se vyrovnává s realitou.

Péče o dítě v rodině bývá velmi náročná a vyčerpávající. Partnerský vztah je tak více ohrožený. Někdy dochází k rozpadu vztahu. Další ohroženou skupinou jsou „zdraví“ sourozenci. Na ně nezbyvá tolik času, naopak s péčí o postiženého sourozence musejí pomáhat. Pokud se do péče nezapojí více členů rodiny, profesionální služby, pečující osoba bývá často přetížená. Mění se materiální možnosti celé rodiny. U některých rodin hrozí sociální izolovanost. Chybějící informovanost má za příčinu, že rodina včas nevyhledá pomáhající organizace. V období přechodu dítěte do dospělosti je pro mnohé rodiče (pečující osoby) obtížné přijmout fakt, že má jejich dítě nárok na samostatné bydlení, partnerský vztah a zaměstnání.

Desatero zásad pro rodiny dětí s postižením aneb možnost, jak to celé vnímat jinak...

Rodiče mají o svém dítěti co nejvíce vědět!

Informace o postižení dítěte a jeho projevech chování umožňuje rodičům lépe porozumět svému dítěti a přijmout ho a s pomocí širší rodiny, přátel a pomáhajících organizací celou situaci lépe zvládnout.

Obětavost ano, ale ne obětování!

Péče o dítě s postižením je velmi náročná a vyčerpávající. Důležité je nenechat ji pouze na jednom člověku, ale rozložit ji mezi ostatní členy. Ideální zapojit i širší rodinu, sociální nebo zdravotnické služby.

Ne neštěstí, ale úkol!

Pokud se rodině podaří nevnímat postižení jen jako „neštěstí“, může se změnit pohled na dítě samotné. Je to určitá výzva k aktivitě rodiny, jak v péči o samotné dítě, tak v jiném vnímání světa, přeuspořádání životních priorit.

Přijmout pravdu - ale vždy s výhledem do budoucna!

Realistický pohled rodiny na postižení dítěte je důležité pro všechny členy. Dalekou budoucnost nemůže nikdo předjímat, nicméně informace o blízké budoucnosti by rodině měli poskytnout odborníci. Rodiče, kteří dokáží přijmout situaci, že se jejich dítě bude vyvíjet pomaleji, netrpí tolik úzkostmi a nejistotou.

Dítě samo netrpí!

Dítě nepotřebuje litovat, ono samo netrpí. Své postižení neprožívá. Trpí jeho nejbližší okolí. Je důležité podpořit jeho vývoj, dopřát mu potřebnou samostatnost, vzbudit v něm radost ze života, objevování světa, nechat mu zažít i drobný neúspěch a nerozmazlovat ho.

V pravý čas a v náležitě míře!

Vývoj dítěte má svou zákonitost. Určitá vývojová stádia nelze přeskočit, jelikož přichází ve chvíli, kdy je na ně dítě zralé. Někteří rodiče tak nevědomky své děti přetěžují, jejich nároky jsou nepřiměřené. Dítě se tak může zablokovat a jeho vývoj to naopak zbrzdí. Důležité je zaměřit pozornost na učení návyků, které jsou společensky nejdůležitější, tzn. rozvoj sebeobsluhy (návyky hygienické, stravovací), nezaměřovat pozornost např. na učení písmen, číslic.

Nejsme sami!

Vzájemné sdílení zkušeností s jinými rodinami s podobnými radostmi i starostmi bývá povzbuzující. Existují pomáhající organizace, skupiny na sociálních sítích. Rodič musí překonat prvotní obavu a strach mluvit o svých bolestech. A to bývá někdy těžké.

Nejsme ohroženi!

Rodiny dětí s postižením bývají zvýšeně vnímavé. Někdy až přecitlivě reagují vůči radám nebo projevům lítosti svého okolí. Svým jiným vnímáním reality to mohou brát jako „útok vůči sobě nebo své rodičovské roli“. Je to přirozené, protože jejich životní jistota je oslabena.

Chraňme si manželství a rodinu!

Ideální je, pokud se rodiče vzájemně podporují. Důležitá je pomoc a podpora rodiny a přátel. Péči rozdělit tak, aby si rodiče udrželi partnerský vztah. Rodiče by měli vědět, že každý se s náročnou situací vyrovnává jinak a v jinou dobu. Někdo pláče a očekává pomoc od partnera, jiný naopak vyhledává samot nebo „uniká“ do zaměstnání.

Mysleme na budoucnost!

Myšlenky na budoucnost svých dětí řeší každá rodina. U rodin s dítětem s postižením jsou tyto myšlenky o to naléhavější, že budoucnost je více nejistá. „Kdo se o to naše dítě postará, až my nebudeme mít sílu“. Důležité je uvažovat realisticky a uvážit, jak dlouho rodič vydrží se svými silami a jakou pomoc a jak dlouho ji může očekávat od svého okolí.

3.2 Závěr

Sociální práce klade nároky na celoživotní vzdělávání a rozvoj osobních kompetencí. V sociální práci, kterou sociální pracovník vykonává, nestačí mít jen znalosti a dovednosti. Sociální pracovník si musí uvědomovat a reflektovat vlastní i profesní hodnoty, které ovlivňují i jeho pohled na klienta a samotnou práci s ním. Jinými slovy lze říct, že musí stále „pracovat na sobě“, protože používá jako nástroj sám sebe.

Sociální pracovník má ve školském poradenském zařízení nezastupitelnou roli. S dalšími kolegy tak tvoří tým poskytující svým klientům komplexní péči.

3.3 Zdroje

BARTOŇOVÁ, Miroslava, Barbora BAZALOVÁ a Jarmila PIPEKOVÁ. *Psychopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-161-4.

DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace: 6. vydání*. Praha: Grada, 2008. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-2018-0.

Dítě s mentálním postižením v rodině – sourozenecké vztahy. Zlín, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce PhDr. Ivana Marášková.

DRYDEN, Windy a [PŘEKLAD IVO MÜLLER]. *Poradenství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 8073673711.

GIGALOVÁ, Veronika. *Řízení lidských zdrojů pro sociální pracovníky: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3564-0.

GRAMBAL, Aleš, Ján PRAŠKO a Petra KASALOVÁ. *Hraniční porucha osobnosti a její léčba*. Praha: Grada Publishing, 2017. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5796-4.

KLIMENT, Pavel. *Efektivní komunikace v praxi sociální práce: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3626-5.

KLIMENT, Pavel. *Psychologie osobnosti v praxi sociální práce: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3589-3.

KLIMENT, Pavel. *Psychopatologie pro sociální pracovníky: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3594-7.

KLIMENTOVÁ, Eva. *Sociální práce: teorie a metody I : studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3439-1.

KLIMENTOVÁ, Eva. *Sociální práce: teorie a metody II : studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3495-7.

KLIMENTOVÁ, Eva. *Sociální práce: teorie a metody III : studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3558-9.

KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011-. ISBN 978-80-247-3876-5.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 807178429X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN isbn978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN isbn978-80-262-0697-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní

pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Poradenství pro pozůstalé: principy, proces, metody*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Ilustroval Jitka ŘENČOVÁ. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3736-2.

THELENOVÁ, Kateřina. *Rodina v kontextu sociální práce: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3524-4.

THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-091-7.

Typ osobnosti a jeho vedení. Brno, 2009. Bakalářská práce. UNIVERSITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ Institut mezioborových studií Brno. Vedoucí práce Doc. PhDr. František Vízdal CSc.

VÁGNEROVÁ, Marie, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Stanislav ŠTECH. *Psychologie handicapu*. 2., přeprac. vyd. V Praze: Karolinum, 2004. ISBN 8071849294.

Webové stránky

1. <http://ografologii.blogspot.cz>
2. <https://www.alfabet.cz>
3. <http://osobnostnirozvojlav.cz>
4. <http://zakonyprolidi.cz>
5. <http://www.benepal.cz>
6. <http://www.sancedetem.cz>
7. <http://digilib.k.utb.cz>

4 Rozlišné přístupy a potřeby dle handicapu žáka (Mgr. Zuzana Kaprová)

Základní charakteristika jednotlivých typů znevýhodnění a přístupy ke klientům se speciálními vzdělávacími potřebami (klienti s poruchami učení a chování; klienti s mentálním postižením; klienti s vadami zraku; klienti s vadami sluchu; klienti s tělesným postižením; klienti s vadami řeči; klienti s poruchami autistického spektra; klienti s vícečetným znevýhodněním; klienti s jinými životními podmínkami dítěte).

4.1 Historický vývoj postavení osob se zdravotním postižením

Vztah společnosti k osobám se zdravotním postižením se v průběhu vývoje měnil. Lze vymezit základní charakter postojů:

- REPREESE (likvidace, segregace)
- CHARITA – křesťanství +humanismus, soucit, hodnota člověka (Komenský)
- REHABILITACE – Rudolf Jedlička – ústavní péče, léčba, vzdělávání, pracovní uplatnění (1913 založen Jedličkův ústav v Praze)
- Společenská inkluze, plnoprávné zapojení osob se zdravotním postižením do života společnosti

Počátky systematické péče o děti se zdravotním postižením v Českých zemích sahají až do roku 1786, kdy byl založen Pražský ústav pro hluchoněmé. V jeho poslání pokračuje nyní škola pro sluchově postižené v Praze na Smíchově. V r.1807 vznikl první ústav pro slepé v Praze na Hradčanech. První školy pro děti s mentálním postižením vznikaly na konci 19. století – jako školy pomocné.

V období mezi lety 1948-1989 se školská soustava v naší zemi budovala podle zákona o jednotné škole z r. 1948. Speciální školství se vyvíjelo podle tohoto právního předpisu jako samostatná specifická síť škol a školských zařízení oddělená od běžných škol a poskytující výchovu a vzdělání žákům se zdravotním postižením (mentálním, smyslovým nebo tělesným postižením, žákům s vadami řeči, žákům zdravotně oslabeným a žákům obtížně vychovatelným). Od r. 1978 byly speciální školy nazývány "školy pro mládež vyžadující zvláštní péči", od 90 let 20. století byl zaveden termín „speciální školy“.

S platností od ledna 2005 školský zákon zavedl pojem speciální vzdělávací potřeby, resp. žák se speciálními vzdělávacími potřebami a do této skupiny zahrnuje žáky se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a žáky se sociálním znevýhodněním. Významným krokem vpřed je pak kodifikace povinnosti plnění povinné školní docházky i pro ty děti, které byly z povinného vzdělávání vyřazovány, podle tehdejší terminologie se jednalo o děti nevzdělávatelné z důvodu závažného rozumového/jiného zdravotního postižení.

Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění novely z roku 2016, kodifikuje užívání pojmu „speciální“ pouze pro označení dětí/žáků/studentů, kteří pro vzdělávání na rovnoprávném základě vyžadují podpůrná opatření, tj. děti/žáci/studenti se speciálními vzdělávacími potřebami a dále k označení specifického druhu školy, která je určena pro plnění povinné školní docházky žáků se závažným mentálním postižením- základní škola speciální.

Osobu se zdravotním postižením vymezuje *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením vyhlášená pod č. 10/2010 Sb.m.s., sdělení Ministerstva zahraničních věcí pak takto:*

„Osobou se zdravotním postižením je osoba mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními.“

Současná situace:

Aktuální pojetí vzdělávání dětí, žáků, studentů se zdravotním postižením má inkluzivní charakter, vychází z úzké spolupráce škol a školských poradenských zařízení, ze zapojení rodičů jako významných partnerů rozhodování o záležitostech týkajících se vzdělávání jejich dítěte, ze systému podpůrných opatření a normovaných částek pro jejich financování. Aktuální kodifikace školského zákona: ústup od označení dítě/žák/student se zdravotním postižením. Přednostní formou je v této kodifikaci inkluzivní (společné) vzdělávání. Pojem zdravotní postižení školský zákon užívá pouze pro účel kodifikace možnosti zřizování samostatných tříd/škol/studijních skupin pro vybrané kategorie dětí/žáků/studentů se speciálními vzdělávacími potřebami. Jedná se o kategorie dětí/žáků/studentů s:

- Mentálním postižením
- Sluchovým postižením
- Zrakovým postižením
- Tělesným, postižením
- Závažnou vadou řeči (narušenou komunikační schopností)
- Závažnými vývojovými (specifickými) poruchami učení/chování
- Autismem
- Vícečetným postižením (žák s více vadami)

Obsahy vzdělávání:

Vzdělávání se uskutečňuje podle rámcových vzdělávacích programů – celostátně platných dokumentů (inkluzivní i oddělené vzdělávání)

- Rámcové vzdělávací programy – RVP pro předškolní, základní, střední vzdělávání, rámcový vzdělávací program základní školy speciální
- Akreditované vzdělávací programy – vyšší odborné školy
- Školní vzdělávací programy - reflektují speciální vzdělávací potřeby žáků, zpracovávají školy na podkladě příslušného RVP
- Školní vzdělávací programy mohou podle potřeb žáků se SVP upravovat očekávané výstupy, zahrnovat předměty speciálně pedagogické péče
- Ve školním vzdělávacím programu lze – pokud zdravotní postižení žáka objektivně neumožňuje realizaci vzdělávacího obsahu některého vzdělávacího oboru (vyučovacího předmětu) RVP nebo jeho části – nahradit tento obsah/jeho část jiným vzdělávacím obsahem podle možností a potřeb žáka

Předměty speciálně pedagogické péče - výběr podle speciálních vzdělávacích potřeb žáků

- Logopedická péče,
- Znakový jazyk (komunikační systémy osob se sluchovým postižením)
- Prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených
- Zraková stimulace
- Práce s optickými pomůckami
- Čtení a psaní Braillova bodového písma
- Komunikační dovednosti
- Sociální dovednosti
- Zdravotní tělesná výchova
- Ovládání kompenzačních a elektronických pomůcek apod.

4.2 Specifika přístupů k žákům se zdravotním postižením

4.2.1 Mentální postižení

Mentální postižení - komplex širokého spektra příznaků v projevech celé osobnosti člověka v průběhu jeho vývoje. Charakteristickým rysem je snížení úrovně rozumových schopností (mentální retardace).

Další projevy mentální retardace:

Opoždění a omezení:

- celkového neuro-motorického vývoje
- reakce na podněty z okolí
- vývoj komunikace
- motorika, koordinace, orientace
- emocionalita

Každý jedinec s mentální retardací je svébytnou osobností vlastními lidskými potřebami, vlastnostmi, vývojovými potencialitami, které je možné a nutné podporovat a rozvíjet. Mentální retardace představuje vývojové snížení úrovně rozumových schopností v psychologii označovaných jako inteligence. Nejznámějším a nejpoužívanějším vyjádřením úrovně inteligence je inteligenční kvocient jako vztah mezi dosaženým výkonem v testových úlohách odpovídajících určitému vývojovému stupni (mentální věk) a mezi chronologickým věkem.

Inteligenční kvocient: $IQ = \text{mentální věk} : \text{chronologický věk} \times 100$

Diagnostika mentální retardace

Stále více psychologů zastává názor, že měření úrovně rozumových schopností konkrétního člověka je v lepším případě velmi hrubý proces, který se stává ještě méně průkazným, pokud jde o hodnocení možností dětí s vývojovými nedostatky.

Moderní koncept diagnostiky rozumových výkonů pro účely vzdělávání a nastavení podmínek vzdělávání jedince představuje dynamická diagnostika – sleduje výkony/změny výkonů testovaného po poskytnutí instrukce, tedy změny výkonů na základě učení, zkušenosti.

Klasifikace mentální retardace – Mezinárodní klasifikace nemocí (MKF), 10 revize

- Lehká mentální retardace, IQ 50-69 (MKN -F70)
- Středně těžká mentální retardace, IQ 35-49 (MKN F71)
- Těžká mentální retardace, IQ 20-34 (MKNF72)
- Hluboká mentální retardace, IQ je nižší než 20 (MKN-F73)

Příčiny vzniku mentální retardace:

- Vnitřní – odchylky genetické: metabolické (porucha genu, tvorba enzymů), chromozomální, multifaktoriální
- Vnější
 - biologické (viry, bakterie)
 - chemické (alkohol, drogy, nikotin...)
 - fyzikální (úrazy, protražovaný porod...)

Mentální postižení vzniklé po 2. roce věku – demence - progredující onemocnění, které provází rozpad kognitivních funkcí, motoriky, emocionality.

Východiska přístupu k osobám s mentálním postižením:

- Osoby s MR obecně obtížně udržují pozornost, trpí poruchou adaptačních schopností a obtížně se přizpůsobují novým podmínkám a situacím.
- Snadná unavitelnost – únava CNS, emocionální labilita
- Dlouhá doba k osvojení nové dovednosti/znalosti
- Nutno počítat s výkyvy výkonnosti a pozornosti, vybavení znalosti,
- Obtížný přenos osvojené dovednosti k řešení nové situace
- Zásada krátkých kroků, názornosti, zapojení více smyslů
- Při komunikaci nutno vycházet ze známého vzorce,
- volit jasné a krátké instrukce, jednoduché krátké věty,
- Důraz na jádro výpovědi
- Kontrola porozumění, porozumění smyslu
- Vystříhat se nadsázky, ironie
- Potřeba emocionálního povzbuzení, pocitu bezpečí, jistoty v komunikaci, učení
- Riziko zneužití/šikanování osoby s mentálním postižením
- Při styku s osobou s mentální je nutno respektovat jejich lidskou důstojnost
- Při komunikaci s osobou s mentální retardací se musíme přizpůsobit jeho možnostem
- S dětmi s mentální retardací je zapotřebí jednat jako s dětmi věkově mladšími, úměrně závažnosti jejich mentální retardace.
- Při kontaktu s osobou s mentálním postižením se musíme vyzbrojit mimořádnou trpělivostí. Tyto osoby se učí pomalu a každý naučený poznatek vyžaduje nespočetné množství opakování.
- Všechno, čemu se člověk s mentálním postižením naučí, obohatí celý jeho další život a zlepší jeho kvalitu i kvalitu života jeho blízkých lidí.

4.2.2 Tělesné postižení

Tělesné postižení (TP) je zdravotní postižení, které charakterizuje tělesná odchylka omezující pohybové schopnosti člověka a promítající se do jeho emocionálních a sociálních výkonů. Z hlediska vzdělávání a potřeb podpůrných opatření patří do kategorie dětí/žáků/studentů s tělesným postižením též jedinci s velmi závažným onemocněním onkologickým, kardiologickým, neurologickým, metabolickým a dalším onemocněním, které má dlouhodobý dopad na průběh vzdělání.

Příznaky tělesného postižení:

Postižení hybnosti různé typologie a síly. Zasahuje motoriku hrubou (chůzi), jemnou (funkci rukou), některé poruchy hybnosti pak také funkci mluvidel včetně dýchání.

Nejčastější diagnózy

- **Mozková obrna - MO (dříve dětská mozková obrna DMO)** – specifická porucha hybnosti. Vzniká v důsledku poškození centrální nervové soustavy (CNS), tj. mozku a nervů v době před narozením, v průběhu porodu, časné po narození.

Formy:

1. Spastické formy (spasmus-zvýšené svalové napětí)

Stupně:

- a) paréza – částečné ochrnutí
- b) plegie – úplné ochrnutí, úplná ztráta hybnosti

Typy:

- a) postižení horní nebo dolní poloviny těla, tzv. diparetická forma
- b) postižení levé nebo pravé poloviny těla (hemiparéza/hemiplegie)
- c) postižení všech čtyř končetin (kvadraparéza/kvadruplegie)

2. Nespastické formy:

- hypotonická forma (snížené napětí),
- dyskinetická forma (nepotlačitelné pohyby)

S MO/DMO se často pojí další oslabení různé intenzity - poruchy vnímání, pozornosti, paměti, koordinace, zvýšená unavitelnost CNS, epilepsie.

V zásadě pedagogické přístupy vycházejí z charakteru speciálních vzdělávacích potřeb žáka, zahrnují dodržování psychohygieny, prevence únavy, zajištění kompenzačních pomůcek, personální podpory asistentem pedagoga.

- **Myopatie** – postihuje strukturu a výkonnost kosterních svalů. Jde o závažné progresivní onemocnění spojené s úbytkem svalové tkáně. Vzniká na podkladě metabolické poruchy. Prognóza závislá na typu myopatie, na dědičných faktorech. Často celková imobilita, závislost na pomoci druhé osoby.

- **Spinální muskulární atrofie** – onemocnění míšních nervů – progresivní svalová ochablost vedoucí k celkové imobilitě, potřeba pomoci druhé osoby.

V obou případech je nutná zvýšená opatrnost při dopomoci pohybu, manipulaci. Korzetování, polohování aj.

- **Vrozené deformity a chybění končetin různého původu**
- **Úrazy** – úrazy mozku, míšních nervů, úrazy končetin aj.

Vzdělávání žáků s tělesným postižením vyžaduje užší propojení služeb, mezioborovou spolupráci – zdravotnictví (rehabilitace, protetika), školství (podpůrná opatření, kompenzační pomůcky, asistent pedagoga – pomoc při sebeobsluze a pohybu, přístupnost budov).

Zásady přístupu:

- Vždy hovořit přímo s konkrétní osobou, nikoliv s osobou, která tlačí vozík
- Neposkytovat dopomoc bez souhlasu. Veškerou dopomoc provádět co nejvíce přirozeně, aby ji dítě nevnímalo jako určité omezení či jako postoj, zdůrazňující jeho handicap
- Poskytnout delší časový prostor pro verbální vyjádření, vykonání úkolu
- Zohledňovat individuální tempo
- Dodržovat psychohygienická pravidla, předcházet únavě, která zhoršuje zdravotní stav
- Rozlišovat, kdy se ve výuce jedná přímo o nácvik např. dovednosti psaní – v takovém případě by měl žák pracovat co nejvíce samostatně. Při procvičování je vhodná účast asistenta pedagoga.
- Chválit a oceňovat veškeré i dílčí úspěchy žáka. Na mnoho činností vynakládá dítě s TP výrazně vyšší úsilí než ostatní děti ve třídě. Nesrovnávat jeho výkony s výkony spolužáků.

4.2.3 Zrakové postižení

Omezení zrakové schopnosti, které se promítá do poznávacích procesů, sociálních vztahů, orientace v prostoru.

Zrakové postižení – různé typy a stupně zrakové vady, kdy zraková vada působí podstatné omezení schopnosti vnímat zrakem, podstatné zkreslení zrakových vjemů nebo když zrakové vnímání zcela chybí.

Zrakem přijímáme většinu podnětů z okolního světa (80%). Kvalita vidění je určena kvalitou zrakových funkcí: zraková ostrost (vizus), zorné pole, barvocit, okulomotorika, adaptace na tmou a oslnění, porucha citlivosti na kontrast, porucha zpracování zrakových vjemů.

Stupně zrakového postižení podle Světová zdravotnická organizace – MKF 10

Vizus do dálky se vyšetřuje pomocí optotypů (např. tabule Snellenova typu). Vyšetřovací vzdálenost bývá nejčastěji 5 nebo 6 metrů, možno snížit až na 0,5 m. Vizus se udává ve tvaru zlomku (např. 6/6, 3/60 apod.), kde hodnota v čitateli označuje vzdálenost, ze které klient četl, a ve jmenovateli označuje vzdálenost v metrech, ze které daný řádek přečte zdravé oko.

Kategorie zrakového postižení:

- **Lehká a střední slabozrakost** (do 6/18)
- **Těžká slabozrakost:** 6/60
- **Zbytky zraku** 3/60

Příznaky:

Nepřesné představy, zpomalení poznávacích procesů, ztížená možnost čtení běžného tisku, rychlejší nástup únavy, nepřesnosti při zrakové práci, obtíže s rozlišováním detailů, zkreslení obrazu viděného.

Kompletnost vnímaných informací zajistit prostřednictvím zvukových a hmatových informací, výuka kompenzačních/specifických dovedností.

- **Praktická nevidomost** 1/60
- **Nevidomost** – je/není zachován světlocit

Kompenzace:

- Braillovo bodové písmo
- Cílený rozvoj hmatu a sluchu
- Kompenzační pomůcky - Pichtův psací stroj, počítače s hlasovým výstupem, hmatovým výstupem,
- Výuka prostorové orientace a samostatného pohybu, bílá hůl, pomoc vodicích psů, asistence

Vodicí pes ve škole? – řešit individuálně (věk žáka, nutnost přítomnosti psa a pro jakou činnost, bezpečnost žáka, spolužáků, zajištění péče o psa...)

Zásady přístupu:

- Při nabízené pomoci osobu se ZP nejdříve oslovit, pak se ho teprve dotknout. Jsme-li v blízkosti člověka se ZP, (např. v místnosti), měl by o nás vědět
- Informovat člověka se ZP o umístění předmětu, o přemístění nábytku
- Při lokalizaci některých předmětů neříkat, je to tam, ale upřesnit konkrétní místo, kde se daná věc nachází (např. vlevo od skříně apod.)
- Při upozornění na nebezpečí neříkat pozor, ale raději stůj, je tam překážka...
- Při rozhovoru se nevyhýbat slovům vidět, podívat se...

4.2.4 Sluchové postižení

Postižení sluchu vzdaluje člověka od lidí, zrakové postižení od krás světa.

Důsledky sluchového postižení – obtíže v osvojování a rozvoji komunikace, nutný cílená, strukturovaná výchova řeči (mluvené, prostřednictvím znakového jazyka).

Typy sluchových postižení

Podle velikosti ztráty sluchu

Podle typu ztráty sluchu

Podle doby ztráty sluchu

Sluchové vady - stupně:

1. Nedoslýchavost:

- lehká - komunikace mluvenou řečí
- střední – komunikace mluvenou řečí možná,
- těžká - obtížná komunikace mluvenou řečí
- velmi těžká – velmi obtížná komunikace mluvenou řečí

2. Zbytky sluchu

3. Hluchota

Typ ztráty sluchu

- Převodní – poškozeno zevní nebo střední ucho – slyší hůře zvuky nižší intenzity
- Percepční- poškozeno vnitřní ucho nebo sluchový nerv – špatně rozlišuje jednotliví hlásky, zejména vyšší tóny, které jsou pro rozumění řeči důležité
- Smíšené – kombinace převodní i percepční vady- poškozeno vnější, střední i vnitřní ucho
- Centrální – poruchy funkce sluchových center mozku a sluchové nervové dráhy mozku

Doba vzniku ztráty sluchu – význam pro osvojení řeči a kompenzaci sluchové vady

- Prelingvální (vzniklá před osvojením řeči)
- Postlingvální (vzniklá po osvojení řeči)

Zásady přístupu, komunikace:

a) s nedoslýchavým:

Zajistit klid v místnosti, vypnout potenciálně rušivé zdroje (rádio, televize, mobil)

Mluvte na nedoslýchavého člověka z té strany, na které má lepší sluch.

V úvodu rozhovoru objasněte téma konverzace.

Mluvte pomaleji, ale zase ne úplně pomalu, dělejte při mluvení přestávky, aby si mohl nedoslýchavý odpočinout a také se do hovoru zapojit.

Mluvte jen mírně hlasitěji, nekřičte.

Ve velmi hlučném prostředí, které se nedá ovlivnit, je velkou pomocí, když se před mluvením nedoslýchavého člověka dotknete, obrátíte se na něho, oslovíte ho jménem.

Jste-li se nedoslýchavým člověkem ve společnosti dalších osob, dbejte na to, aby se i on zúčastnil rozhovoru. Sdělte mu, o čem je řeč, případně použijte i písemné sdělení.

Ověřte, že nedoslýchavý člověk porozuměl hlavním informacím. Důležité věci si pro jistotu nechte zopakovat, ptejte se: Co? Kdo? Kde? Kdy? Jak?...

Informace zopakujte, klidně. Pozměňte stavbu věty nebo použijte jiná slova stejného významu. Zjednodušte věty.

Využívejte všechny možné prostředky k dorozumění – psaní na papír, použijte prstovou abecedu, pište do mobilu, na počítači...

Mluvte vždy jeden po druhém.

Pro odezírání udržujte vzdálenost 0,5 - 4 metry. Ideálně sedíte naproti, na straně osvětlující Váš obličej, nikoliv zády k oknu/zdroji světla.

Nežvýkejte žvýkačku, nekuřte a nezakrývejte si ústa rukou.

Artikulujte zřetelněji, ale ne přehnaně. Oporu představují hlásky, které lze dobře odezřít - a, e, i, o, u, p, b, m, v, f.

Svou mluvu doplňujte přiměřenou mimikou a gestikulací.

Odezírání je namáhavá aktivita. Po 15-20 minutách dělejte přestávky.

b) s neslyšícím

I když se komunikace s neslyšící osobou odehrává s využitím tlumočníka, mluvte vždy na neslyšícího, nikoliv na tlumočníka.

Zjistěte v úvodu, jaký způsob neslyšící člověk upřednostňuje (psaní, odezírání, znakový jazyk)

Je vhodné informovat tlumočníka předem o obsahu projednávané záležitosti

4.2.5 Vady řeči (narušená komunikační schopnost)

Řeč je specifickou dovedností člověka. Předpoklad osvojení a užívání řeči je dán strukturou lidského mozku. Schopnost se rozvine v dovednost pouze za určitých předpokladů – sociálních a biologických:

Biologické předpoklady:

- Funkce vstupních orgánů (receptorů) - sluch, zrak
- Funkce mozku a nervových drah (zpracování, porozumění, reakce-výstup)
- Funkce mluvních orgánů (dýchacích, hlasových, artikulačních)

Sociální předpoklady:

Dítě se učí novým dovednostem a též mluvit v láskyplném a podnětném prostředí v průběhu sociálních interakcí nápodobou, posilováním, rozvíjením chuti mluvit a vyjadřovat svá přání a myšlenky. Dostatek a různorodost podnětů, mluvní vzor, podporovat chuť k nápodobě k mluvení,

Narušená komunikační schopnost (vada řeči):

„Řeč je abnormální, když se odlišuje od normy do té míry, že je společensky nápadná a je překážkou komunikace v tom smyslu, že působí problémy mluvčímu nebo jeho posluchači“ (Van Riper, 1984)

Nejčastější vady řeči:

a) Poruchy zvuku řeči:

- **Patlavost**(Dyslálie)– vada výslovnosti
- **Huhňavost** (Rinolálie) - vada nosovosti řeči (zvýšená nosovost jako důsledek zhoršené funkce patrohltanového uzávěru měkkého patra, zmenšená nosovost- zvětšená nosní mandle)
- **Vada řeči při rozštěpu patra** (Palatolalie)
- **Vada řeči při (dětské) mozkové obrně** (Dysartrie)

b) Poruchy plynulosti a tempa řeči

- **Breptavost** – zrychlené tempo řeči. Řeč překotná, nepřesná výslovnost, vynechávání částí slov.

Přístup: Při komunikaci s osobou s breptavostí je vhodné zpomalit vlastní tempo řeči, mluvit tišeji, zklidnit jednání.

- **Koktavost** – zadržávání, napínavé stahy mluvních i dýchacích svalů, tiky. Široký komplex příznaků- postihuje psychiku člověka, komunikace pro osobu s koktavostí představuje mimořádnou zátěž psychickou i fyzickou. Nutná podpora psychologická, logopedická.

Přístup: Při komunikaci s osobou s koktavostí zásadně nedokončujeme slova, nedokončené věty, neklademe doplňující otázky. Vždy vyčkáme, až osoba sama dokončí, co chtěla říci. Je vhodné přirozeně zklidnit vlastní tempo řeči, ztlumit hlas, zklidnit celkový průběh jednání. Dát najevo, že je dostatek času pro jednání. Pokud se dostaví absolutní blok, je vhodné nabídnout komunikaci přes telefon, písemně na papíře, počítačem.

c) Centrální, systémové poruchy řeči

- **Vývojová dysfázie** narušení vývoje řeči ve všech jazykových rovinách – tj. zvuk řeči/výslovnost, tvarosloví, slovní zásoba, skladba vět, chabá schopnost vybavování slov k vyjadřování myšlenek, chabá schopnost vyjadřování. Je postiženo rozumění řeči, její osvojování, produkce a užívání, postihuje řeč v podobě mluvené i psané. Komplex příznaků: specifické chyby – rozlišování kvality hlásek - měkčení, délka samohlásek, záměny hlásek, čtenářská neobratnost, často grafomotorické obtíže, deformovaná, silně zkomolená výslovnost. Gramaticky nesprávně tvořená slova, věty (záměna rodů, chyby v časování, užívání předložek, zvrtných zájmen, chybný syntax).

Porucha krátkodobé paměti, vybavování slov, vážné orientace v prostoru. Dyslektické obtíže. Nevyrovnané výkony ve verbálních a neverbálních výkonech.

Náprava dlouhodobá, komplexní přístup, stimulace, rozvoj sluchového a zrakového vnímání, paměti, orientace v prostoru, motorika, rytmizace, slovní zásoba, rozumění řeči, jazykový cit (gramatika), tvary mluvnické, sémantika.

Přístupy: Při komunikaci s osobou postiženou vývojovou dysfázií volit jednoduché věty, klást důraz na jádro výpovědi, zjišťovat průběžně míru porozumění, povzbuzovat ke komunikaci, chválit.

- **Afázie** – získaná porucha již vytvořené řeči v důsledku úrazu mozku (úder do hlavy, v dospělosti cévní příhoda-mozková mrtvice). Náprava stavu - systémový charakter, náprava dlouhodobá.

Přístupy: Při komunikaci s osobou s afázií se doporučuje jednat přirozeně, volit jednoduché věty, důraz na jádro výpovědi, povzbuzovat ke komunikaci.

Zajištění péče o osoby s vadou řeči:

- a) V rámci zdravotnictví – kliničtí logopedi
- b) V rámci školství – školští logopedi (školy, školská poradenská zařízení)

4.2.6 Autismus

Autismus je jednou z nejzávažnějších poruch vývoje. Jedná se o vrozenou poruchu, která se projevuje ve všech výkonech člověka, proto je autismus zařazen mezi pervazivní (celou osobu pronikající poruchy).

Triáda příznaků

- 1) **Komunikace** – zřetelné odchylky ve vývoji řeči, řeč opožděna nebo zcela chybí. Stereotypní/repetitivní užívání jazyka. Odchylky modulace. Neschopnost udržet konverzaci. Chybí snaha o nápodobu.
- 2) **Sociální interakce** – osoby s daným postižením obtížně zvládají navazovat a udržovat běžné sociální vztahy, zapojovat se do hry, sdílet zájmy, radost, smutek, stereotypní chování, výraz tváře.
- 3) **Představivost, zájmy** – neschopnost vnímat nadsázku, přenést znalost na jevy obdobné, trvání na rituálech, opakující se manýry, zaujetí detaily.

Různé úrovně postižení

Nízkofunkční autismus – Kannerův syndrom (řeč chybí, závislost na pomoci druhé osoby ve velkém rozsahu)

Vysokofunkční autismus – Aspergerův syndrom, výskyt mimořádných schopností v rozmanitých oblastech

Poruchy autistického spektra (PAS) – přítomny jen některé typické příznaky autismu různé intenzity.

Přidružené nespecifické osobnostní rysy významně ovlivňující chování a proces vzdělávání:

- neočekávané emocionální reakce (bezdůvodný pláč nebo smích, střídání nálad, afekty, úzkost, absence strachu v nebezpečných situacích),
- fascinace opakujícím se pohybem (třepání prsty, roztáčení věcí, otvírání a zavírání dveří, sledování rotujících předmětů)
- neobvyklé reakce na smyslové podněty (zvýšená citlivost na zvuky, světlo nebo doteky, nepřiměřené reakce na vůně a pachy),
- problémy s chováním (neschopnost udržet pozornost, agresivita, sebepoškozování...),
- chybí spontánní zájem zapojit se do běžných aktivit, do hry, sportu..
- potíže s organizací práce, vytvořením konceptu kroků řešení, ačkoliv daná osoba disponuje schopnostmi úkol vyřešit.
- problémy se spánkem, s jídlem.

Jako vhodný pedagogický přístup k žákům s autismem se ve světle současných poznatků a zkušeností jeví strukturované učení.

Principy:

- individuální přístup, individuální strategie komunikace, učení, intervence,
- strukturalizace – struktura prostředí, času, předvídatelná spojení místa a činnosti, procesní schémata, dodržování režimu
- vizualizace – opora vizuálního vjemu

V případě problémů v chování je nutné hledat příčinné souvislosti, volit vhodné strategie řešení problémového chování- vyhýbat se situacím, které vedou k problémovému chování, zavedení pravidel, postupných změn, úprava prostředí (klidné, předvídatelné). Systematická péče přináší pozitivní výsledky, dostavují pomalu, ve skocích. Využívání náhradních forem komunikace, používání informačních technologií. Respektovat individuální zvláštnosti, vytvářet v prostředí školy relaxační koutky, klidový prostor.

4.3 Závěr

Každý člověk se zdravotním postižením je jedinečnou bytostí, se svými potřebami, silnými i slabými stránkami. Je na každém z nás, abychom jedinečnosti lidských hodnot těchto osob uměli a chtěli nalézat. Škola a proces vzdělávání dává pro takovéto objevování a budování vzájemného porozumění široký prostor.

Co rodiče od školy očekávají?

- Bezpečné prostředí pro své dítě
- Vstřícné prostředí pro své dítě
- Profesionalitu učitelů a dalších pracovníků školy
- Respekt k názoru rodičů, důstojné zacházení

- Že škola vybaví dítě dovednostmi a znalostmi potřebnými k dalšímu vzdělávání, k životu.

Očekávání školy ve vztahu k rodičům

- Sdílení cílů vzdělávání
- Podporu rodičů při naplňování cílů vzdělávání
- Respekt a důvěru k práci školy, pedagogů
- Respekt k profesionální autonomii školy/pedagogů
- Ocenění podílu pedagogické práce učitele/pedagogů na úspěchu dítěte

Být jiný neznamená být deficitní

Být jiný nemá co dělat s hodnotou člověka

4.4 Zdroje

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/spolecne-vzdelavani-1>

<http://www.nuv.cz/t/in>

POTMĚŠIL, M. a kol. *Metodika práce se žákem se sluchovým postižením*. Olomouc: UPOL, 2012. ISBN 978-80-244-3310-3

J LANGER, J. (2013) *Znakové systémy v komunikaci neslyšících*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-3746-0. ANKOVÁ, J. Komunikace se žákem se zrakovým postižením in ŽAMPACHOVÁ, Z. a kol. *Komunikace se žákem se zdravotním postižením*. Olomouc: UPOL, 2015. ISBN 978-80-244-4728-5

BASLEROVÁ, P. a kol. *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: UPOL, 2012. ISBN 978-80-244-3376-9

ZIKL, P. *Děti s tělesným a kombinovaným postižením ve škole*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3856-7

VÍTKOVÁ, M. *Somatopedické aspekty*. 2. Vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-34-0

RABUŠICOVÁ, M. *K sociologii výchovy, vzdělání a školy*. 1. vyd., Brno: MU, 1991. ISBN 80-210-0328-6.

TOMICKÁ, V. *Narušená komunikační schopnost a čtenářská gramotnost*. In *Pedagogika* 1-2/2012, Praha UK – PedF. ISSN 0031-3815.

KUCHARSKÁ, Anna a kol. *Školní speciální pedagog*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0497-8.

BENDO VÁ, P. – ZINKL, P. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada, 2011.

KŘÍŽKOVSKÁ, P. a kol. *Problematika edukace osob s mentálním postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc, 2011.

BĚLOHLÁVKOVÁ, L., VOSMIK, M.: *Žáci s poruchou autistického spektra v běžné škole*. Praha: Portál 2010, ISBN 978-80-7367-2

ČADILOVÁ, V.; ŽAMPACHOVÁ, Z.: *Specifika výchovy, vzdělávání a celoživotní podpory lidí s Aspergerovým syndromem*. Praha: IPPP, 2006. ISBN 80-86856-20-8

ČADILOVÁ, V.; ŽAMPACHOVÁ, Z.: *Strukturované učení*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-475-5

5 Dávky sociálního zabezpečení a jiné dávky týkající se žáků se zdravotním postižením nebo se zdravotním i sociálním znevýhodněním/žáci s jinými životními podmínkami a odlišným kulturním prostředím (Mgr. Jitka Vrchotová)

S problematikou dávek a sociálních příspěvků a poskytování sociálních služeb se budete při své práci s rodinami s dětmi se zdravotním postižením více či méně setkávat. Rodiny, které pečují o člena se zdravotním postižením se často potýkají s finančními obtížemi ať již se jedná o to, jak zajistit peníze na úhradu bydlení (nájemního či vlastního), jak zajistit péči a to od vyhledání vhodné služby až po zajištění jakési „náhrady“ za ušlý příjem pro člena rodiny, který své zaměstnání částečně nebo úplně nahradí péčí až po to, že budete dotazováni na to jak a kde získat finanční prostředky na úhradu kompenzačních pomůcek, zdravotnických prostředků (rozdíl si vysvětlíme) vč. toho, kde tyto pomůcky a prostředky sehnat, jak je správně vybrat a následně používat.

Není důležité znát dávky do detailu, není to ani možné, některé podmínky se mění i několikrát do roka. Důležité je však chápat sociální systém a uvědomovat si kam která dávka patří, podmínky nároku a především to, komu je určena, zda např. osobám se zdravotním postižením, rodinám s dětmi, pěstounům apod.

Nevíte-li si rady, neztrácejte hlavu, důležité je vědět, kde hledat pomoc, na koho se obracet, příp. spolupracovat s kvalitním poskytovatelem sociálních služeb (např. poskytovatelem odborného sociálního poradenství) nebo sociálním odborem v místě.

5.1 Úřady, na které se budete obracet, resp. vaši klienti

Úřad práce ČR

- kontakty na úřady práce hledejte zde: <http://portal.mpsv.cz/>
- odbor nepojistných dávek, odbor dávek státní sociální podpory (RP, PnD, porodné, PnB), odbor dávek pomoci v HN, odbor dávek pro osoby se zdravotním postižením (průkazy OZP, PnM,...)

Úřady městských částí (ÚMČ), obce

- vydávají znak „ucho“, parkovací karty, poskytují sociální poradenství, ale v některých místech také přijímají žádosti o sociální byty a byty zvláštního určení (= bezbariérové), příp. v této věci spolupracují s bytovým odborem a mnoho dalšího

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)

- kontakty hledejte na www.mpsv.cz
- odvolacím orgánem pro agendu úřadů práce, ale také poskytovatel informací
- na webové portálu www.mpsv.cz – integrovaný portál můžete dohledat nejen informace k jednotlivým dávkám vypláceným úřady práce, ale také všechny potřebné formuláře a v neposlední řadě také kontakty na všechny úřady práce

Česká správa sociálního zabezpečení – ústředí (ČSSZ)

Okresní správa sociálního zabezpečení (OSSZ), Městská správa sociálního zabezpečení (MSSZ - Brno)

- kontakty hledejte na www.cssz.cz

ČSSZ zajišťuje především výplatu všech dávek důchodového a nemocenského pojištění, tj. invalidní, pozůstalostní, starobní důchody,... peněžitou pomoc v mateřství, ošetřování člena rodiny, otcovskou, dlouhodobé ošetřovné a další

- na webovém portálu www.cssz.cz najdete nejen informace k dávkám, ale opět také formuláře pro podání žádostí (např. o změnu výplaty důchodu ze složenky na účet nebo naopak, výplatu důchodu pro osoby dlouhodobě se zdržující v zahraničí a další).

5.2 Schéma systému sociálního zabezpečení

1. Sociální pojištění - tzv. pojistný systém

2. Sociální podpora - tzv. sociální zabezpečení

3. Sociální péče (pomoc zaopatření) - tzv. nepojistný systém

Naučte se dávky vyhledat na ověřených a spolehlivých webových portálech (viz kapitola 5 a závěr), a také vědět, na které úřady se obracet při podávání žádostí. Zejména při podávání odvolání, námitek nebo využívání dalších opravných prostředků můžete spolupracovat s registrovanými poskytovateli odborného sociálního poradenství ve vašem regionu, příp. se sociálním odborem.

Neučte se z paměti čísla jednotlivých zákonů, ale spíše si pamatujte jejich názvy nebo to, k čemu slouží, podle toho můžete hledat podrobné informace k jednotlivým dávkám.

5.2.1 Sociální pojištění – pojistný systém

Zjednodušeně lze říci: „Každý si platí, dohlíží a zodpovídá sám za sebe“. Neplacení (nezajištění potřebných dokladů, např. o tom, že pojistné odváděl zaměstnavatel, tj. nedokladování) může vést k tomu, že na níže uvedené dávky nevznikne nárok. Následuje výčet dávek a systémů, podrobněji si o nich povíme dále.

Nemocenské pojištění (zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění)

- nemocenské
- ošetřovné, dlouhodobé ošetřovné
- peněžitá pomoc v mateřství (PPM)
- vyrovnávací příspěvek v těhotenství
- otcovská

Důchodové pojištění (zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění)

Důchodové pojištění tvoří tři pilíře:

- I. pilíř - důchodové pojištění, tedy tzv. státní pojištění. Za zaměstnance jej odvádí zaměstnavatel, OSVČ jej hradí sami, dle výše svých příjmů.
- II. pilíř (důchodové spoření) –mediálně velmi známý pilíř, který byl zrušen k 31.12. 2016
- III. pilíř - doplňkové penzijní spoření – jedná se o nepovinnou (ale doporučovanou) součást celého pojistného systému. Jistě není třeba blíže představovat produkty penzijních fondů, které znáte mj. z televizních reklam.

Pojištění v nezaměstnanosti (zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti)

Přestože si to mnoho zaměstnanců neuvědomuje, jedná se o příspěvek na tzv. aktivní politiku zaměstnanosti, který za ně odvádí zaměstnavatel. Po skončení zaměstnání a přihlášení do evidence úřadu práce je možné čerpat příspěvky a pomoc právě z tohoto systému:

- pomoc při hledání zaměstnání
- podpora v nezaměstnanosti
- rekvalifikace a podpora při rekvalifikaci

5.2.2 Sociální podpora

Zjednodušeně lze označit jako „Pomoc státu závislou na výši příjmu žadatele“. Přiznání těchto dávek nebo jejich výši ovlivňuje výše příjmu žadatele a „společně posuzovaných osob“ v předchozích obdobích. Nejvíce z těchto dávek je určeno rodinám s dětmi, jsou zde však i další (např. PnB), které mohou čerpat i bezdětné osoby.

Státní sociální podpora (zákon č. 117,1995 Sb., o státní sociální podpoře)

- porodné, PnD, RP, PnB, pohřebné

Pěstounské dávky (zákon č. 359,1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

- příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče, odměna pěstouna, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

5.2.3 Sociální péče – nepojistný systém

Zjednodušeně lze označit systém poskytovaný státem osobám „potřebným“. Potřebou je zde péče, příp. velmi nízké příjmy. Příspěvky pro OZP prakticky nejsou závislé na příjmu žadatele. Přiznání dávek pomoci v HN je ovlivněno příjmem žadatele, ale i dalšími faktory. Podrobněji viz dále.

Příspěvky pro OZP (zákon č. 329/2011 Sb., o dávkách pro osoby se zdravotně postižené)

- průkaz osoby se ZP (TP, ZTP, ZTP/P), PnM, příspěvek na zvláštní pomůcku

Sociální služby a příspěvek na péči (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách)

Pomoc v hmotné nouzi (zákon č. 111/2006 o pomoci v hmotné nouzi)

- příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, MOP

5.2.4 Zdravotnictví

(upravuje zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a další předpisy)

Zdravotnictví stojí mimo sociální systém, dotýká se ho však. Přestože v ČR jsou oba systémy propojeny jen částečně, často se budete setkávat s tím, že některé „výhody“ či „úhrady“ budou čerpány/kombinovány z obou systémů.

Naučte se čerpat informace z Ministerstva zdravotnictví (www.mzcr.cz) a od zdravotních pojišťoven (např. telefonická poradenská linka Všeobecné zdravotní pojišťovny – kontakty najdete na www.vzp.cz)

Co např. spadá do této oblasti: úhrada (zdravotnických) pomůcek, resp. prostředků z veřejného zdravotního pojištění (předepisuje lékař, přispívá zdravotní pojišťovna), doprava do nemocnice (sanitka, taxi či jiná přeprava hrazená ze zdravotního pojištění), přítomnost rodiče s dítětem v nemocnici, úhrada za léky, čerpání zdravotní péče a další.

5.3 Pilíře sociálního zabezpečení v ČR

A nyní si projdeme jednotlivé pilíře sociálního zabezpečení, které jsme si popsali výše a podrobně probereme jednotlivé dávky a podmínky, za kterých jsou přiznávány a vypláceny.

5.3.1 Nemocenské pojištění

Nárok na dávky je podmíněn hrazením nemocenského poj. Problém může nastat např. u OSVČ, když si pojištění neplatí, protože hrazení nemocenského pojištění není povinné, nárok však nevzniká např. ani studentům nebo osobám vedeným v evidenci úřadu práce. Chcete-li vědět, zda vznikne nárok na některou z dávek nemocenského pojištění, vždy zkoumejte, zda bylo nemocenské pojištění hrazeno, příp. z jakého titulu (zaměstnanec, OSVČ, samoplátce).

Kde žádat?

Dávky nemocenského pojištění vyplácí ČSSZ, resp. OSSZ nebo MSSZ. Vyřizuje je zaměstnavatel žadatele, OSVČ je nárokují na OSSZ nebo MSSZ samy. Kontakty najdete na www.cssz.cz.

Nemocenské náleží od 15. dne PN (od 3. do 14. dne náleží náhrada mzdy od zaměstnavatele, OSVČ nemají od 3. do 14. dne nemoci nárok na žádnou dávku). Doba pobírání je limitována časem, např. přechodem do invalidního nebo starobní důchodu.

Ošetřovné náleží rodičům dětí do 10 let v době jejich nemoci po dobu 9 nebo 16 dnů (osamělý rodič). Dávku mohou čerpat i jiné osob, které pečují o zletilé nemocné blízké osoby žijící ve společné domácnosti a to v „závažných situacích“ (méně časté).

Dlouhodobé ošetřovné novou dávkou **od 1.6.2018** určenou pečujícím osobám (osobám blízkým či druhovi/družce žijícím ve společné domácnosti, ale i dalším osobám, okruh osob stanovený zákonem je poměrně široký), které se potřebují postarat o nemocného člena domácnosti či příbuzného.

Dávka náleží při ošetřování osoby, která byla aspoň 7 dnů hospitalizována v nemocnici a po propuštění bude podle potvrzení ošetřujícího lékaře potřebovat ještě minimálně 30 dnů celodenní péči.

Dlouhodobé ošetřovné je vypláceno maximálně po dobu 90 kalendářních dnů ode dne propuštění z nemocnice. V průběhu uvedených 90 dnů se ošetřující osoby mohou v ošetřování střídat. Podmíněno souhlasem zaměstnavatele (uvolnění zaměstnance nebrání vážné provozní podmínky) a s poskytováním péče souhlasí i osoba, které má být péče poskytována.

Peněžitá pomoc v mateřství (PPM) náleží po dobu 28 týdnů nebo 37 týdnů, když se narodí zároveň 2 a více dětí. Čerpáno je 6-8 týdnů před porodem a zbytek po porodu. PPM může čerpat žena i muž (méně využíváno).

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství je dávka, která „vyrovňuje“ ženě rozdíl v příjmu, musí-li být z důvodu těhotenství převedena na jiné, hůře placené místo. Pro ženy pracující v „rizikovém“ zaměstnání (za rizikové je považováno takové, kde by mohlo být ohroženo zdraví či život matky nebo dítěte, např. chemický průmysl, ve zdravotnictví v infekčním prostředí apod.).

Otcovská poporodní péče, neboli otcovská nová dávka **od 1.2.2018**, která umožňuje otcům zůstat v prvních týdnech po porodu týden doma, aby pomáhali matce s péčí o novorozence. Nastoupit na dávku mohou v období šesti týdnů ode dne narození dítěte. Výplata otcovské náleží po dobu 7 kalendářních dnů (nelze čerpat přerušovaně).

5.3.2 Důchodové pojištění

Výše jsme si popsali tři pilíře, na kterých pojistný systém stojí. Pečující osoby mohou být pojištěny tím, že za ně, jako zaměstnance hradí pojištění zaměstnavatel, dále pak z titulu péče o osobu blízkou, která pobírá PnP (v tomto případě hradí pojištění stát). S těmito variantami se budete patrně setkávat nejčastěji. Zákon však připouští i mnoho dalších možností. U každého případu je tedy třeba nejprve prověřit zda (a po jakou dobu) bylo sociální (= důchodové) pojištění hrazeno. Jen tak může vzniknout nárok na výplatu některého z důchodů.

Vždy je tedy třeba dávat pozor na situace nebo smlouvy, ze kterých nárok na hrazení důchodového pojištění nevyplývá (např. někteří OSVČ, pokud se k pojištění nepřihlásili, nebo je nehradili, Dohoda o provedení práce, Smlouva o dílo apod.)

To, jak je minulost kryta pojištěním, si můžete prověřit, když požádáte na ČSSZ o bezplatné zaslání tzv. OILDP, tedy Osobního informativního listu důchodového pojištění.

Kde žádat?

Dávky důchodového pojištění vyplácí ČSSZ, resp. OSSZ nebo MSSZ. Žádost je třeba podávat individuálně na OSSZ nebo MSSZ. Kontakty najdete na www.cssz.cz. (Pozor, v povědomí veřejnosti přetrvává přesvědčení o tom, že např. o invalidní důchod žádá praktický lékař, to již neplatí.)

Starobní důchod (z I. pilíře)

- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Dvě podmínky pro přiznání starobního důchodu - **věk** - 65 let a **odpracovaná léta, resp. doba pojištění** (nejméně 35 let, za určitých okolností 25 let, zde je však třeba vyššího věku a není započítávána tzv. náhradní doba pojištění, tedy např. péče o dítě, osobu blízkou aj.). Více informací viz důchodové kalkulačky na www.mpsv.cz.

Invalidní důchod (z I. pilíře)

- zákon č. 155/1995 (novela z r. 2010) a vyhláška č. 359/2009

Od roku 2010 byl nastaven nový systém a namísto částečných a plných invalidních důchodů je systém třístupňový, vypláceny jsou důchody I. , II. a III. stupně.

Dvě podmínky pro přiznání invalidního důchodu - doba pojištění (placení sociálního, resp. důchodového pojištění) a zdravotní stav.

Počet let pojištění je závislý na věku žadatele, např. ve věku do 20 let postačí méně než jeden rok pojištění, zatímco ve věku nad 28 let je potřeba již pět let pojištění.

Zdravotní stav posuzuje posudkový lékař podle zprávy obvodního lékaře (vypracované podle zpráv odborných lékařů). Nárok na ID je posuzován dle procent poklesu schopnosti výdělečné činnosti takto: **I. stupeň ID – 35 – 49 %, II. stupeň – 50 – 69 %, III. stupeň – 70 % a více.**

5.3.3 Státní sociální podpora

- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Přiznání těchto dávek (kromě pohřebního) nebo jejich výše je závislé na porovnání příjmu žadatele a „společně posuzovaných osob“ se životním minimem (ŽM), proto je třeba vědět, jak se ŽM vypočítává.

Částky ŽM od 1.1. 2012(zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu)

Částka ŽM jednotlivce - 3 410 Kč/měs.

Částka ŽM osoby – 1. v pořadí - 3 140 Kč/měs.

Částka ŽM osoby – 2. nebo další v pořadí

a) 2 830 Kč/měs. u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem,

b) 2 450 Kč/měs. u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let

c) 2 140 Kč/měs. u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let

d) 1 740 Kč/měs. u nezaopatřeného dítěte do 6 let.

Příklad

Rodina – 4 osoby (matka + otec, 2 děti ve věku 3 a 5 let)

1. dospělý – 3140

2. dospělý – 2830

děti do 6 let – 1740 x 2

Životní minimum (ŽM) = 9 450 Kč

Kde žádat?

Dávky státní sociální podpory vyplácí úřad práce dle místa bydliště. Kontakty najdete na www.uradprace.cz.

Bydlí-li žadatel jinde než v místě svého trvalého bydliště, je možné velmi snadno požádat o převedení na úřad práce do místa skutečného bydliště, dnes již navíc bez toho, aby bylo povinností měnit i trvalé bydliště (je velmi užitečné u osob, které bydlí např. v podnájmu, kde si přihlášení k trvalému bydlišti pronajímatel nepřeje).

Porodné je dávkou vyplácenou rodinám s nízkými příjmy (do 2,7 x ŽM) při narození prvního a druhého dítěte. Výše dávky - 13 000 Kč při narození prvního dítěte a 10 000 Kč na druhé dítě.

Přídavky na děti jsou vypláceny rodinám, jejichž příjem nepřekračuje 2,7násobek ŽM. Výše PnD se odvíjí od věku dítěte: do 6 let 500 Kč/měsíc, 6 - 15 let 610 Kč/měsíc, od 15 - 26 let 700 Kč/měsíc.

Rodinám, kde rodiče pracují, či čerpají dávky nemocenského pojištění nebo podporu v nezaměstnanosti, se zvýší přídavky na 800, 910 a 1 000 Kč/měsíc podle věku dítěte.

Rodičovský příspěvek je dávkou vyplácenou rodiči, který pečuje o „nejmladší“ dítě v rodině ve věku do 4 let. Dávku může pobírat matka nebo otec, kteří si zároveň mohou rozhodnout, v jaké výši jej chtějí čerpat. Pobírání příspěvku skončí buď v případě, že se do rodiny narodí další (nejmladší) dítě, a nebo vyčerpáním částky 220 000 Kč/dítě (nebo částky 330 000 Kč, jedná-li se o péči o dvojčata či vícero dětí). Právo rozhodovat o výši měsíčních částek RP je závislé na příjmu ze zaměstnání před nástupem na PPM.

Rodičovský příspěvek je možné kombinovat s PnP, případně s docházkou do zaměstnání či dítěte do MŠ (do 2 let dítěte na omezený počet hodin, od 2 let věku dítěte bez omezení).

Příspěvek na bydlení je vyplácen na úhradu nákladů na bydlení. Pro vyřízení je třeba doložit nejen výši příjmů, ale také výši nákladů na bydlení (nájem, elektrika, plyn,...).

Podmínky – náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35), a zároveň součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35) není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení (aktuální výši těchto nákladů najdete na www.mpsv.cz). Další podmínkou je trvalé i faktické bydliště v bytě, doložení užívacího práva (nájemní smlouva nebo doklad o vlastnictví nemovitosti).

Pohřebné je dávka vyplácená osobě, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo rodiči nezaopatřeného dítěte a to jednorázově ve výši 5 000 Kč.

5.3.4 Pěstounské dávky

zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Kde žádat?

Pěstounské dávky vyplácí úřad práce dle místa bydliště. Kontakty najdete na www.uradprace.cz.

Příspěvek při převzetí dítěte je jednorázový příspěvek pro pečující osobu, která převzala dítě do pěstounské péče. Výše příspěvku se odvíjí od věku dítěte: do 6 let 8 000 Kč, od 6 let do 12 let 9 000 Kč, od 12 let do 18 let 10 000 Kč.

Příspěvek při ukončení pěstounské péče je jednorázový příspěvek pro osobu (dítě), která byla dosud v pěstounské péči při nabytí zletilosti. Výše příspěvku - 25 000 Kč. Dávka se vyplácí v den, kdy zaniká příspěvku na úhradu potřeb dítěte.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je vyplácen osobě pečující na potřeby nezletilého nezaopatřeného dítěte v pěstounské péči a to buď do dosažení zletilosti nebo po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do 26 let věku, pokud je dítě nezaopatřené a společně se podílí na nákladech domácnosti s pečující osobou-pěstounem. Po dosažení zletilosti se dávka vyplácí k rukám (tohoto dospělého) dítěte. Výše dávky se odvíjí od věku dítěte (od 4 950 Kč/měs. do 7 260 Kč/měs.). Pro děti, které mají přiznán PnP je dávka zvýšena s ohledem na přiznaný stupeň PnP.

Odměna pěstouna – nárok má pečující osoba a osoba v evidenci. Pečují-li manželé, náleží příspěvek pouze jednomu z manželů. Výše odměny se odvíjí od počtu dětí v péči (12 000 Kč - 1 dítě, 18 000 Kč - 2 děti, 30 000 Kč - alespoň 3 děti nebo dítě s PnP ve st. II., III. nebo IV.). Pečující osoba v evidenci dostává měsíčně 20 000 Kč.

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla - nárok má osoba pečující nejméně o 3 děti v pěstounské péči, přiznání příspěvku je podmíněno tím, že automobil nebude používán pro výdělečnou činnost. Výše příspěvku činí 70 % ceny auta nebo (prokázaných) výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 Kč. Za 10 kalendářních let je možné vyčerpat nejvýše 200 000 Kč. Automobil musí zůstat ve vlastnictví pečující osoby nejméně po dobu 5 let, pokud by během této doby vůz prodala, darovala, začala jej užívat k podnikání apod., musí vrátit poměrnou část příspěvku.

5.3.5 Sociální péče – nepojistný systém

Příspěvky pro OZP - zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a vyhláška 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením

Kde žádat?

Dávky z nepojistného systému vyplácí úřad práce dle místa bydliště. Kontakty najdete na www.uradprace.cz.

Průkaz osoby se zdravotním postižením (= průkaz TP, ZTP nebo ZTP/P)

Nárok posuzován dle konkrétní diagnózy, seznam „oprávněných“ diagnóz je uveden ve vyhlášce č. 388/2011 Sb.

Některé výhody (k průkazu) OZP (zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek OZP, zákon č. 634/2004 Sb., o správ. poplatcích, zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích)

- MHD zdarma, sleva na vlaky a busy 75 %
- sleva na kulturu (jen někteří poskytovatelé)
- sleva na telefon (dnes již jen u O2 – povinné ze zákona)
- osvobození od dálničních poplatků
- parkování (viz parkovací průkaz)
- některé správní poplatky (za psa, ověřování listin a podpisů,...)
- slevy na plyn a elektřinu (jen někteří poskytovatelé)

Příspěvek na mobilitu - PnM je přiznáván všem držitelům průkazu ZTP a ZTP/P, vyplácen je ve výši 550 Kč/měsíčně. Je možné jej kombinovat s „cestáky od zdravotní pojišťovny“. Přiznání podmíněno pravidelným cestováním (např. škola, lékař, zaměstnání...)

Evropský parkovací průkaz (od 1.1. 2013 nahradil znak O1 „vozík“), vydává obecní/městský úřad v místě bydliště. Přináší právo na parkování na vyhrazených parkovacích místech (příp. na zákazu stání apod.) a to nejen v ČR, ale i v zahraničí (EU). Pozor, parkovací místo nemusí být bezplatné.

Znak „ucho“ (oficiální název znak O2) vydává obecní/městský úřad v místě bydliště, nezakládá nárok na parkování na vyhrazených místech a nepřináší ani jiné „hmatatelné“ výhody. Je „jen“ informací pro ostatní řidiče, že řidič vozu je neslyšící. Přiznáván je držitelům průkazu ZTP z důvodu úplné nebo praktické hluchoty, kteří mají řidičské oprávnění.

Příspěvek na zvláštní pomůcku

Zákon rozlišuje okruh osob (kategorie - zrakové, tělesné a sluchové postižení), které mají na dávku nárok (záleží na posouzení zdravotního stavu posudkovým lékařem). V zákoně č. 329/2011 Sb. je uveden seznam „oprávněných“ diagnóz. Pokud zdravotní stav žadatele odpovídá některé z uvedených diagnóz, je mu přiznán příspěvek. Pozor, jedná se o jiná kritéria než u průkazů OZP nebo invalidních důchodů.

Je-li pomůcka, kterou si chce žadatel zakoupit v ceně do 10 tis. Kč, hodnotí se pro nárok na příspěvek příjem (nesmí přesahovat 8x ŽM). Je-li cena pomůcky vyšší než 10 tis. Kč, příjem se nehodnotí. Žadatel se vždy částečně podílí na úhradě pomůcky. Spoluúčast činí 10 %, lze však požádat o snížení. Pro snížení spoluúčasti je však opět třeba doložit výši příjmů. Doplatek činí vždy nejméně 1 000 Kč.

5.4 Jaké sociální služby mohou využívat osoby se zdravotním postižením

Výčet sociálních služeb, podmínky pro jejich využívání, ale také to, co musí každá registrovaná služba poskytovat, upravuje Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádí zákon o sociálních službách.

S vyhledáváním vhodné sociální služby by měl být schopen pomoci každý poskytovatel sociální služby v rámci tzv. základního sociálního poradenství, komplexnější přehled by měli mít všichni poskytovatelé odborného sociálního poradenství, ale také sociální odbory na obecních/městských úradech. Na internetu doporučuji vyhledávat sociální služby na www.mpsv.cz v tzv. Registru poskytovatelů sociálních služeb.

Dělení dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách:

- a) sociální poradenství,
- b) služby sociální péče,
- c) služby sociální prevence.

Zákon rozlišuje dva druhy sociálního poradenství – základní a odborné. Základní poradenství musejí ze zákona povinně poskytovat všichni poskytovatelé sociálních služeb. Odborné sociální poradenství je samostatnou službou. Zákon upravuje jen obecně, co spadá do základního a co do odborného sociálního poradenství. Kvalita a rozsah poradenství u jednotlivých poskytovatelů může být velmi odlišná (v praxi doporučuji vždy prověřit, stejně jako zaměření poradny – manželská, pro osoby se zdravotním postižením, dluhová, pro seniory,...).

Služby sociální péče

Služby sociální péče napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení. Každý má právo na poskytování služeb sociální péče v nejméně omezujícím prostředí.

Osobní asistence	Týdenní stacionáře
Pečovatelská služba	Domovy pro osoby se zdravotním postižením
Tísňová péče	Domovy pro seniory
Průvodcovské a předčitatelské služby	Domovy se zvláštním režimem
Podpora samostatného bydlení	Chráněné bydlení
Odlehčovací služby	Sociální služby ve zdravotnických zařízeních
Centra denních služeb	lůžkové péče
Denní stacionáře	

Služby sociální prevence

Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání

jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.

- Raná péče,
- Telefonická krizová pomoc
- Tlumočnické služby
- Azylové domy
- Domy na půl cesty
- Kontaktní centra
- Krizová pomoc
- Intervenční centra
- Nízkoprahová denní centra
- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež
- Noclehárny
- Služby následné péče
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
- Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením
- Sociálně terapeutické dílny
- Terapeutické komunity
- Terénní programy
- Sociální rehabilitace

Další dělení sociálních služeb

Pobytové – rozumí se služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb, např. domovy pro seniory, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se ZP, chráněné bydlení, domovy se zvláštním režimem,...

Ambulantní – rozumí se služby, za kterými osoba dochází nebo je doprovázena nebo dopravována do zařízení sociálních služeb a součástí služby není ubytování, např. denní stacionáře, poradny, střediska rané péče (mohou být i terénní), intervenční centra,...

Terénní – rozumí se služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí, tím může být domácnost, ale i třeba ulice, např. streetwork, pečovatelská služba, tlumočnická, průvodcovská služba, některé osobní asistence,...

Úhrada za služby – zákon jasně říká, které služby mají být bezplatné, např. sociální poradenství, raná péče, krizová pomoc, tlumočnické služby, a, které mají být poskytovány za úhradu (jsou stanoveny i maximální částky, které může poskytovatel služby od svých klientů požadovat). Mezi služby poskytované za úplatu patří např.: osobní asistence, pečovatelské služby, pobytové služby ve stacionářích nebo domovech pro seniory apod. Placené služby hradí klienti zpravidla z PnP (viz dále), ze svých příjmů nebo z příspěvku rodiny, dofinancovávány jsou státem.

Příspěvek na péči (PnP)

Při posuzování nároku na příspěvek na péči není na prvním místě diagnóza, zdravotní stav, ale to, jak zdravotní stav (nebo vyšší věk) ovlivňuje soběstačnost člověka. Posuzováno je „zvládání“ 10 tzv. životních potřeb: mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost (péče o domácnost není hodnocena u dětí, ale jen u dospělých žadatelů).

Žadatelem o příspěvek je vždy osoba, která péči potřebuje (ne, pečující osoba). Což platí i u dětí, které v řízení samozřejmě zastupuje jejich zákonný zástupce.

Stupeň	Počet „nezvládnutých“ životních potřeb		Výše příspěvku	
	děti	dospělí	děti	dospělí
I.	3	3 nebo 4	3 300 Kč/měs.	880 Kč/měs.
II.	4 nebo 5	5 nebo 6	6 600 Kč/měs.	4 400 Kč/měs.

III.	6 nebo 7	7 nebo 8	9 900 Kč/měs.	8 800 Kč/měs.
IV.	8 nebo 9	9 nebo 10	13 200 Kč/měs.	13 200 Kč/měs.

Za určitých okolností je možné (přiznaný) PnP zvýšit o 2 000 Kč/měs. Jedná se o tyto 3 situace:

1. Příjemcem PnP je nezletilé dítě a příjem rodin nepřekračuje 2x ŽM
2. Příjemcem PnP ve III. nebo IV. stupni je dítě ve věku 4-7 let, příjem se nehodnotí
3. Příjemcem PnP je rodič, který pečuje o nezletilé dítě a příjem rodiny nepřekračuje 2x ŽM

Další dělení sociálních služeb

Pobytové – rozumí se služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních služeb, např. domovy pro seniory, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se ZP, chráněné bydlení, domovy se zvláštním režimem,...

Ambulantní – rozumí se služby, za kterými osoba dochází nebo je doprovázena nebo dopravována do zařízení sociálních služeb a součástí služby není ubytování, např. denní stacionáře, poradny, střediska rané péče (mohou být i terénní), intervenční centra,...

Terénní – rozumí se služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí, tím může být domácnost, ale i třeba ulice, např. streetwork, pečovatelská služba, tlumočnická, průvodcovská služba, některé osobní asistence,...

Úhrada za služby – zákon jasně říká, které služby mají být bezplatné, např. sociální poradenství, raná péče, krizová pomoc, tlumočnické služby, a, které mají být poskytovány za úhradu (jsou stanoveny i maximální částky, které může poskytovatel služby od svých klientů požadovat). Mezi služby poskytované za úplatu patří např.: osobní asistence, pečovatelské služby, pobytové služby ve stacionářích nebo domovech pro seniory apod. Placené služby hradí klienti zpravidla z PnP (viz dále), ze svých příjmů nebo z příspěvku rodiny, dofinancovávány jsou státem.

Příspěvek na péči (PnP)

Při posuzování nároku na příspěvek na péči není na prvním místě diagnóza, zdravotní stav, ale to, jak zdravotní stav (nebo vyšší věk) ovlivňuje soběstačnost člověka. Posuzováno je „zvládání“ 10 tzv. životních potřeb: mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost (péče o domácnost není hodnocena u dětí, ale jen u dospělých žadatelů).

Žadatelem o příspěvek je vždy osoba, která péči potřebuje (ne, pečující osoba). Což platí i u dětí, které v řízení samozřejmě zastupuje jejich zákonný zástupce.

Stupeň	Počet „nezvládnutých“ životních potřeb		Výše příspěvku	
	děti	dospělí	děti	dospělí
I.	3	3 nebo 4	3 300 Kč/měs.	880 Kč/měs.
II.	4 nebo 5	5 nebo 6	6 600 Kč/měs.	4 400 Kč/měs.
III.	6 nebo 7	7 nebo 8	9 900 Kč/měs.	8 800 Kč/měs.
IV.	8 nebo 9	9 nebo 10	13 200 Kč/měs.	13 200 Kč/měs.

Za určitých okolností je možné (přiznaný) PnP zvýšit o 2 000 Kč/měs. Jedná se o tyto 3 situace:

1. Příjemcem PnP je nezletilé dítě a příjem rodin nepřekračuje 2x ŽM
2. Příjemcem PnP ve III. nebo IV. stupni je dítě ve věku 4-7 let, příjem se nehodnotí
3. Příjemcem PnP je rodič, který pečuje o nezletilé dítě a příjem rodiny nepřekračuje 2x ŽM

5.5 Dávky pomoci v hmotné nouzi

- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Hmotná nouze je stav, kdy příjmy žadatele a s ním posuzovaných osob nedosahují (po odečtení nákladů na bydlení) částek životního minima = příjmy jsou velmi nízké nebo nulové.

V systému pomoci v HN jsou 3 dávky: příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc (MOP).

Kde žádat?

Dávky pomoci v hmotné nouzi vyplácí úřad práce dle místa bydliště. Kontakty najdete na www.uradprace.cz.

Příspěvek na živobytí slouží k úhradě „osobních potřeb“, tj. jídla, ošacení, hygien. potřeb apod. Je možné jej zvýšit o částku na dietu (celiakie, diabetes, těhotenství a kojení,...).

Doplatek na bydlení je vyplácen, když příjem žadatele (navýšený o PnB, příp. na PnB není nárok) nestačí na úhradu nákladů na bydlení.

MOP je dávka určená na úhradu „mimořádných“ výdajů a to zejména v případě, kdy hrozí vážná újma na zdraví, životě či soc. vyloučení, dále pak při mimořádných událostech jak jsou povodně, požár apod., ale také při ztrátě osobních dokladů, v neposlední řadě na úhradu potřeb

dítěte v souvislosti se vzděláváním (např. při nástupu do ZŠ, škola v přírodě), ale také na novou pračku nebo ledničku.

5.6 Závěr

Podstatné pro pochopení systému sociálních dávek je uvědomit si jejich členění a tím porozumět kritériím pro přiznání jednotlivých dávek (pojistné = v minulosti hrazené pojištění, dávky testované na příjmu = správné doložení příjmů, které nepřekračují určitou výši, sociální péče = doložení potřeby péče příp. doklady o zdravotním stavu apod.).

V neposlední řadě je dobré volit vhodné zdroje informací. Weby některých organizací a bohužel i sociálních služeb jsou aktualizovány v závislosti na získaných finančních prostředcích z různých projektů, je třeba si všímat data aktualizací. Nejsou-li uvedena nebo je-li aktualizace prováděna více než před rokem, na uvedené informace není příliš možné se spoléhat.

V neposlední řadě je výhodné navázat spolupráci se sociálním odborem či poradnou v místě působení. Může jít o poradnu pro osoby se zdravotním postižením, některou z tzv. občanských poraden, příp. jinou. Nabídka je velmi široká, kontakty lze vyhledat prostřednictvím Registru poskytovatelů sociálních služeb na www.mpsv.cz. V tomto Registru jsou uvedeny všechny registrované (a tím i státem dotované a kontrolované) poradny i další sociální služby.

5.7 Webové portály

www.heplnet.cz– přehled informací a aktualit z oblasti péče o osoby se zdravotním postižením, pravidelná nabídka kulturních a společenských aktivit, informace o projektových výzvách, legislativních změnách apod. Na webu je možné také objednat bezplatné zasílání noviněk

www.mpsv.cz– Webový portál Ministerstva práce a sociálních věcí nabízí bezplatný odběr noviněk, Sociální poradce (informace o dávkách a příspěvcích), důchodové kalkulačky, kalkulačky pro výpočet dávek nemocenského pojištění, Registr poskytovatelů soc. služeb, informační brožury a letáky,... -

www.cssz.cz–Webový portál České správy sociálního zabezpečení nabízí k odběru Novinky a tiskové zprávy ČSSZ, informační brožury a letáky, ale také formuláře a tiskopisy a mnoho dalšího

www.uradprace.cz– portál Úřadu práce ČR– kontakty na úřady práce, formuláře, tiskopisy, informace k aktivní politice zaměstnanosti atd.

www.nrzp.cz– Web Národní rady osob se zdravotním postižením ČR nabízí bezplatný odběr zpráv, odběr časopisu Mosty, odborné sociální poradenství, materiály a informace se zaměřením na pomoc a podporu osob se zdravotním postižením

www.ligavozic.cz - portál Ligyvozičkářů z.ú., nabízí: poradnu, informace k dávkám a příspěvkům na internetu, volnočasové aktivity, užitečné kontakty,...

www.sancedetem.cz - Šance dětem - portál o.p.s. Sirius s informacemi nejen k dávkám a příspěvkům, ale i z oblasti pedagogiky, výchovy, péče o děti s postižením i bez postižení a další

www.pecujdoma.cz- Pečuj doma -portál Diakonie ČCE, resp. projektu „Pečuj doma“, který vznikl na podporu osob, které pečují o osobu se zdravotním postižením v domácím prostředí. Nabízí informace z legislativy, poradenství, školu pečování a mnoho dalšího z podpory pro pečující osoby.

Weby s legislativou:

- **www.uplnezneni.cz, www.zakonyprolidi.cz**

Poslanecká sněmovna a Parlament ČR, informace a vysvětlení k připravovaným legislativním změnám a novelám předpisů www.psp.cz, www.vlada.cz

5.8 Zdroje a doporučená literatura

Publikace:

Nápadník, sborník informací a rad pro život s postižením. – vydává každoročně Brno: Liga za práva vozíčkářů, informace najdete na www.ligavozic.cz

Nebojujte s úřady a zaměstnavateli, Průvodce pro rodiče. – vydává 1x ročně Praha: APERIO, informace najdete na www.aperio.cz

Zákony a vyhlášky:

Vyhláška 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádí zákon o sociálních službách

Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

5.9 Přílohy

5.9.1 Seznam (použitých) zkratk

ČID – částečný invalidní důchod

ČSSZ – Česká správa sociálního zabezpečení

DnB – doplatek na bydlení

DPČ – dohoda o pracovní činnosti

DPP – dohoda o provedení práce

HN – hmotná nouze

ID – invalidní důchody obecně, ale dříve také označení pro plný invalidní důchod

MD – mateřská dovolená

MOP – mimořádná okamžitá pomoc

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠ – mateřská škola

MZČR – Ministerstvo zdravotnictví

OILDP – Osobní informativní list důchodového pojištění

OSSZ – Okresní správa sociálního zabezpečení

OSVČ – osoba samostatně výdělečně činná (podnikatel)

OZP – osoby se zdravotním postižením

PN – pracovní neschopnost

PnB – příspěvek na bydlení

PnD – přídavky na děti

PnM – příspěvek na mobilitu

PnP – příspěvek na péči

PnŽ – příspěvek na živobytí

PPM - peněžitá pomoc v mateřství

RP – rodičovský příspěvek

SSP – státní sociální podpora

ÚP – úřad práce

ZP – zdravotní postižení

ŽM – životní minimum

5.9.2 Vymezení některých pojmů

- § 3, Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

„a) **sociální službou** se rozumí činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení,

b) **nepříznivou sociální situací** oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke

konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením,

c) **dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem** zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy trvá nebo má trvat déle než 1 rok, a který omezuje funkční schopnosti nutné pro zvládání základních životních potřeb,

d) **přírozeným sociálním prostředím** se rozumí rodina a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost, a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity,

e) **sociálním začleňováním** je proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný,

f) **sociálním vyloučením** se rozumí vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace,

g) **zdravotním postižením** tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit osobu závislou na pomoci jiné osoby,

h) **plánem rozvoje sociálních služeb** se rozumí výsledek procesu aktivního zjišťování potřeb osob ve stanoveném území a hledání způsobů jejich uspokojování s využitím dostupných zdrojů, jehož obsahem je popis způsobu zpracování plánu, popis a analýza existujících zdrojů a potřeb osob, kterým jsou sociální služby určeny, včetně ekonomického vyhodnocení, strategie zajišťování a rozvoje sociálních služeb, povinnosti zúčastněných subjektů, způsob sledování a vyhodnocování plnění plánu a způsob, jakým lze provést změny v poskytování sociálních služeb.“

Sociální šetření se provádí např. při posuzování nároku na některé sociální dávky (např. PnP), před nástupem do domova pro seniory apod. Příslušný sociální pracovník provádí sociální šetření v domácnosti klienta/žadatele o dávku za účelem posouzení celkové sociální situace v přírozeném sociálním prostředí, zjištění jeho potřeb, samostatnosti apod. O provedeném sociálním šetření je vždy vyhotoven písemný záznam.

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je kolektiv autorů NPI ČR (nástupnická organizace NÚV, projekt IPs KIPR v letech 2016 až 2020).

Dílo podléhá licenci [Creative Commons CC BY SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) – Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.